

Inkpress

Don't miss it

ԼՈՒՌ ՑԱԻԵՐ

291.99

19 NOV 2011 43

2-76

ԳՐԻԳՈՐ ԶՕՇՐԱՊ

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

Օ. ԱՐԶՈՒՄԱՆ

№ 74

ԼՈՒՌ ՅԱՒԵՐ

Կ. ՊՈԼԻՍ

1911

13.04.2013

29784

0119502 909179

ԱՆԴՐՇԻՐՄԻ ՍԷՐ

Ա.

Եւ շրջանակով պարուրուած, սո-
վորական ու ռամիկ պիտակն էր
փակցուած հող պատին, վրան ա-
ւանդական տապանովը որուն քով ծունկ չո-
քած՝ կին մը կ'աղօթէ. վարի դին՝ ազգա-
կաններու թուումը, ու թուղթին ճիշտ մէջ-
տեղը՝ հոն ուր նայուածքները կ'երթան իս-
կոյն, անուն մը, կարծես յատկապէս իմ
Հատուցող աչքերուս համար ահաւոր կեր-
պով մեծցած, ամբողջ հորիզոնը գրաւելու

8441-81

չափ խոշորցած տառերով գրուած անունը .

ՏԻԿԻՆ***

Մէկու մը վրայ ունեցած յիշատակներդ ու զգացումներդ՝ որքան ալ մոռցուած ու անհետացած ըլլան, այդ անձին մահը իմանալուդ մէկէն կը վերադառնան ու կեանք կ'առնեն՝ ճիշտ ինչպէս ճերմակ թիթեղը լուսանկարին՝ քիմիական բաղադրութեան մը տակ յանկարծ պատկեր մը ի յայտ կը բերէ քեզի :

Այս բոլորովին անակնկալ մահը միեւնոյն ներգործումը կ'ընէր վրաս, ու մեղմիւ՝ անցեալ մը կը կազմուէր չնչին հանդիպումներէ, հաւնեղներէ, անոր անցնիլ երթալէն վերջը դեռ ետեւէն երթալու պէս նայիլներէ՝ կազմուած անցեալ, որ, պահուած տեղէ մը դուրս ելլելու պէս, յանկարծ կ'ելլէր ահա, մտքիս առջեւ, իր տարտամ ու վարանոտ գիծերը կը թօթափէր վար, այս կնոջ համար որոշ ու մեկին զմայլանք մը ըլլալը բացէ ի բաց խոստովանելու համար :

Ժողովելով, հաւաքելով այդ մանր մունր տպաւորութիւնները, բերելով քով քովի՝

սիրելի դատ մը ապացուցանելու համար զօրաւոր փաստի զանգուած մը շինելու պէս, պայծառ կերպով կը տեսնէի ինքզինքս հեռուէն, միշտ հեռուէն, քանի որ ներկայացած չէի այս կնոջ և հետը խօսած չէի բնաւ, երկրպագումի մը պէս դիրքի մը մէջ, մունջ հիացումով համակուած, ամէն հեղ երբ կողի գացող շոգեհաւին վրայ կամ Բերա մեծ փողոցին մէջ և կամ խանութէ մը բան մը գնած պահուն կը տեսնէի զինքը :

Միշտ արտորացող բան մը ունէր վրան որ հիմայ, իր վաղահաս մահուան առջեւ կեցած պահուս, ահեղ խորհրդանշանը կ'երեւայ ինծի՝ արտորանքով կարճըցած երիտասարդութեանը :

Կապոյտը կը սիրէր ան . ոտքէն մինչեւ գլուխը կապոյտներու մէջ պլլուած, համակ կապուտագեղ կին, որ իր աճապարող փութացումին մէջ՝ «չուտ երեսս նայեցէք, վայելեցէք զիս, վասն զի վայրկեան մը վերջը ալ չկամ» ըսելու պէս բան մը ունենալ կը թուէր, երբոր կ'անցնէր քովէդ :

Նրբահասակ ու նրբամարմին էր . թանփանցիկ կաթնաթոյր մորթով ու եղջերուի

մեծ մեծ բացուած աչքերով որուն մէջ ճերմակը կ'աղօտնար, կը հատնէր, այնքան կ'իշխէր մէջտեղի սեւին ցոլացումը ու կը վարագուրուէր երկար բեբերուն ձգած ստուերովը։

Խօսուն աչքեր, ժպտուն աչքեր, անմեղ ու մեղաւոր աչքեր՝ որոնք տիեզերքին երանութիւնը իրենց ծոցին մէջ կը պահեն։

Բ.

Քովէս, ինծի պէս այս մահազդին առջեւ կեցողներ կը խօսակցէին, իրենց գաղափարները կը փոխանակէին մեռնողին վրայ, հիմայ որ ու է նկատում ու ակնկալութիւն չէր մնացած, արտասանելով իրենց խղճին թեւադրած անկախ վճիռը անոր մասին։

Այսպէս կ'ըլլայ միշտ մեռնողներուն համար. մարդիկ՝ դերասաններու պէս, որոնց թատերախաղը վերջացած է, իրենց լեզուն ու դիրքը կը փոխեն, գոհունակութեան շունչ մը առնելով, երկարատեւ ծպտում մը, լեզուի ու վարքի ծպտումը թօթափող մարդու ազատ շնչառութիւնը։

— Հիւպատոսին կինն էր. բայց իր անկարգութեանը համար էրիկը ձգեց զինքը։

— Գիտեմ, դատարանին առջեւ հաստատուեցաւ կնոջը գէշ վարքը ու երեք ամիս կայ որ զաւկները ձեռքէն առին։

— Այո՛, ճամբէն ելած կին մըն էր։

Ու բարոյականի տոպրակին բացած, այս անցորդները, որ դեռ քանի մը օր առաջ այս կնոջ մէկ ակնարկին արժանանալու համար կը քծնէին անոր ճամբուն վրայ, իրենց մաղձոտ չարախօսութիւնները դուրս կը թափէին։

— Ինչէ՞ն մեռաւ, հարցուց առաջին խօսքը բացողը։

— Թողբատապէն։

Ո՛չ, ըսի մտքովս պատասխանելով անոնց, զաւկներուն ցաւէն մեռած է այս կնիկը։ Եւ խկոյն ներսէս պաշտպան կանգնեցայ անոր, երբ աշխարհ խօսք մէկ կ'ընէր զինքը դատապարտելու համար։ Իր շնորհին, իր երիտասարդութեանը վայելուչը՝ արատով մը չգոցուիլն էր իր դագաղին։ Ինչ որ ալ եղած ըլլար իր կեանքը, սիրտս կ'ըսէր որ ծաղիկ մը նետելու է անոր վրայ և ոչ աղբի դէզ մը, ինչպէս կ'ընէին սա մարդիկը։

Վարանոտ կեցեր էի մայթին վրայ, ան-

ցորդներուն պատմած ուղիղ կամ սուտ զբոյցներուն ակամայ ունկնդիր, երբոր հեռուէն տեսայ մեռելը զոր մեր կողմը կը բերէին :

Ուշեւէն խաչալեմները բարձրացուցեր էին երեք գիծի վրայ, որոնց երկու ծայրերունը՝ քահանաներու դասին ու մէջտեղինը դադաղը թանող կառքին առջեւ կ'իյնար. համակ ընկուղենիէ էր ան, տեղ տեղ արծաթ դրուագներով զարդարուած : Աղբբեկ մաղերով ծերունի մը, հայրը, դադաղին անմիջապէս ետեւէն կու գար : Ու անոր ետեւէն, յուղարկաւորներու ցանցառ թիւ մը, որուն մէջ Բերայի յոյն հասարակութենէն քանի մը ծանօթ գէմքեր կը նշմարէի :

Մեռելին երեսը բաց էր, ինչպէս սովորութիւն է Յունաց մէջ, այնպէս որ կեցած տեղէս կըցայ, թափօրին ծանր ծանր քալուածքէն օգտուելով, լաւ մը դիտել զայն :

Անհաւատալի բա՛ն, միշտ իմ ճանչցած գեղեցիկ կինս էր հոգ պառկողը, կարծես թէ կենդանի, աչքերը գոյ, քիչ մը տոգոյն, քիչ մըն ալ նիհար երեսով : Հասակը որ դադաղին բոլոր երկայնութիւնը կը գրաւէր,

ամէնէն վեհաշուք բայց ամփոփ ու պարկեշտ պառկուածքի մը շնորհքովը կը շքեղանար, իր վրդովուած կեանքին կարծես թէ զղջումը բերելով զինքը դատող մարդոց : Այս գիրքին մէջ կուրծքը՝ իր լայնածիր պարոյրովը տրոփելու մօտ կը թուէր. ճերմակ բեհեղէ չըջադգեստին ծայրէն, դադաղին նեղութեանը մէջ ճմռթկած, ու համազոյն բեհեղէ մուճակներուն մէջէն, հարսի մուճակներ, ոտքերը, մանրիկ երեխայի ոտքեր, իրենց կորնթիքովը կը յայտնէին որ գեղջուկ կամ ռամիկ աղուորութիւն մը չէր այս կնոջ գեղեցկութիւնը. և ոտքին պճեղը տոհմիկ ու ազնուական գիծերու սկզբնաւորութիւնը կու տար իր նրբութեամբը :

Մեռելը զարդարողները անոր ոսկի մաղերուն ստուար խուրձը, աղջկան մը մաղերուն պէս, քակեր ու ձգեր էին ուսերուն վրայ. յետին պըրանքը այս աղուորութեան որ ոչնչանալու կ'երթար ահա. ու այսպէս, իր լուսաւոր գէմքը վերջին պահուն կը փայլէր երկու գիւն ծփացող դեղին կոհակներուն մէջ. գեղնութիւն որ շատ անգամ կը տեսնուի երբոր արեւը այգուն այգուն կը ծագի ծովին վրայ :

“

Ձեմ գիտեր լաւ մը թէ ինչպէս եղաւ որ մեռելին ետեւէն գացողներուն խառնուեցայ ես, ու ինքնակոչ յուղարկաւոր՝ մինչեւ թագսիմ ընկերացայ անոնց։ Միեւնոյն ատեն մաքուիս, — գիտէք իմ հիւանդագին միտքս, — իսկոյն երկու քայլափոխի մէջ, վէպ մը սկսայ պատրաստել իր վրայ, ջատագովիչ վէպը, բոլորովին տարբեր անկէ որ մահադգին առջեւ կանգ առնող անցորդներու կըցկըտուր խօսքերէն կը կազմուէր։

Կը խորհէի ինքնիրենս որ զոհ մը ըլլալ կը վայելէր այս գեղանի մեռելին և ոչ այն անարդ ու հերատուկ կինը զոր վայրկեան մը առաջ դատաւիտեր էին։ Չճանչցուած էակը ըլլալ, զոր իր ամուսինը, իր անհասկացողութեամբը թերեւս, խորտակած էր առջի ձեռք գպցնելուն, այն քնքուշ, դիւրաբեկ ու նրբարուեստ առարկաներուն պէս որոնց խիստ հպում մը՝ մահը ու խորտակումը կ'ըլլայ իսկոյն։

Ես իմ վէպիս առջի գլուխն էի դեռ, երկանը դաժան, գրեթէ բարբարոս նկարա-

գիրը կը շինէի մաքուիս, երբոր յուղարկաւորները, գերեզմանատուն տանող կառքերէն մէկուն մէջ հրամցուցին զիս։ Ո՞վ էի ես. ի՞նչ ընելու եկեր էի հոս։ Այս բաները չը խորհեցայ այդ պահուն. ներս մտայ Յոյնի մը հետ որ, բարեբաղդ գիպուածով մը, ճանչուոր ելաւ ինծի։

Մինչեւ գերեզմանատուն եկողները շատ ուր չէինք. ու թը տասը հոգի ամէնքս։

Միւսներէն, որոնք ազգականները ըլլալու էին հարկաւ, ես քիչ մը ետեւ կեցեր էի՝ աչքի չգլանելու տարտամ ջանքով մը։ Բայց երբոր թաղման արարողութիւնը սկսան, այնքան այլայլեր էի արդէն որ հեկեկալով կու լայի առանց ա՛լ մէկը սեպելու, իբրեւ թէ ես տէրը ըլլայի ննջեցեալին, ու արցունքներուս մէջէն, երբ փոսը կը դնէին մեռելը, դեռ կը հիանայի վրան։

Երբեք մահը, ոչ ոք այդ աստիճան գեղեցկացուցած էր։ Ո՛չ այն աշխարհիկ ու ցանկազարթոյց աղուորութիւնը որ այս կնոջ աղուորութիւնը եղած էր իր առողջութեանը. այլ դէմքին վրայ չքնաղ ու անմեղունակ արտայայտութիւն մը նախ, վճիտ ու պայ-

ծառ խղճմտանքի մը ցոլացումին պէս : Ո՞վ
ըսաւ որ յանցաւոր ու պարտազանց մէկն էր
անիկա . ամէնէն մեծ արուեստագէտին երե-
ւակայելիք շնորհը ու վայելչութիւնը աիւր-
ւած էր այս մարմնին վրայ , բայց մնայլ ու
սրբազան վերարկու մը ձգածի պէս պատկա-
ռանք միայն տարածելով անոր շուրջը :

Ու հիմայ՝ քահանային աղօթքին հետ
համընթաց՝ փոսին երկու դիէն բահերով
նետուած հողերուն տակ հեծեծող դազաղը
հետզհետէ կը ծածկուէր ու ծովին մէջ ըն-
կըղմող նաւի մը պէս աչքէ կ'անհետանար :
Մեռելաթաղները հողին զանդուածները կը
կոտորեն , կը շտկեն , կը կոկեն ու ահա ոչինչ՝
բացի այն ուռցուորած թարմ ու կարմիր
հողէն որ նեղ ու երկար ձուածեւ մը կը
կազմէ այդտեղ :

Յուշարկաւորները կարգով կը մօտենան
ծերունի հօրը ու վշտակցութիւննին կը յայտ-
նեն , ու էն վերջը ես կը մօտենամ անոր
ձեռքը թոթուելու համար , երբոր , տարօրի-
նակ բան , ես պէտք ունիմ որ իմ ձեռքս
սեղմեն :

Մտերմութեան ի՞նչ անբաղդատելի օղակ

մը կը հաստատուի յանկարծ , վայրկեան մը
առաջ իրարու անծանօթ երկու հոգիի մէջ .
ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ մէկ վայրկեանի մէջ
զգացուած կսկիծ մը՝ տարիներով միասին
զգացուած , բաժնուած ուրախութիւններէ
աւելի սերտ մերձաւորութիւն կազմէ , ամուր
ու պինդ շաղախ որ սիրտերը իրարու կը կա-
պէ իրապէս անմեկնելի կապերով :

Գ.

Անկէ վերջ բարեւ մը կը փոխանակէինք
անոր հետ , իրարու հանդիպելուս : Չհար-
ցուց բնաւ թէ ո՞վ էի ես և թէ ի՞նչ իրա-
ւունքով իր սուգին մասնակցեր էի :

Վեց ամիս վերջը : Լիւքսանպուրի սրճա-
րանը կ'երթար անիկա պոլիցի բառդի մը
ընելու համար , իրեն պէս գործէ քաջուած
քանի մը մարդոց հետ : Հոն գտնուեցայ ես
ալ ու միասին կը խաղայինք շատ հեղ : Ինքը
վարպետ մըն էր ու ինծի պէս համբակի մը
խաղէն մեծ հաճոյք չէր կրնար առնել . բայց
չեմ գիտեր ինչո՞ւ ան ալ իմ ընկերու-
թիւնս կը փնտռէր :

Ու միասին , խաղին բառդին լմանալէն

եաքը, իրիկուան դէմ, քով քովի պզտիկ պտոյտ մը կ'ընէինք մինչեւ Թագսիմի Պարտէզը և նոյնպէս միասին կ'ընէինք վերագարձը, հօր ու զաւկի պէս :

Ի՞նչ էր այն անպատմելի բանը որ այս ծերունիին մօտ գտնուելուն՝ զիս ցնծութեամբ կը լեցնէր, ամէնէն երջանիկ արարածը կ'ընէր զիս : Փոխադարձ համակրութիւնը, զոր այս մարդը ինծի ցոյց կու տար, իր աղջիկէն եկածի պէս տպաւորութիւն կ'ընէր վրաս : Ինքը իր աղջկան յիշատակովը կ'ապրէր. ես ալ :

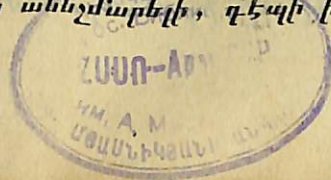
Անոր մահուանը տարեդարձին՝ երկուքնիս ալ մէյմէկ շքեղ պսակ դրինք գերեզմանին վրայ : Գարունը ցնծութեամբ կը լեցնէր այս սուգի տեղը. ծառերը, ծաղիկները կը խայտային. ու գերեզմանին վերի գին բացուող եղբւանի մը իր կապոյտ ծաղիկներու մեհեմանդներովը և անոր սիրած գոյնովը այդ փոսը կը զարդարէր դեռ : Վերագարձին հայրը իր տունը հրաւիրեց զիս. անհուն երանութիւն մը զգացի ոտք կոխելով այն տունը ուր ապրած էր Սերաֆիթան : Այս էր տարօրինակ ու աղուոր անունը

այս կնոջ որուն մեռնելէն վերջը մտերիմը եղեր էի ինքնիրենս :

Անկէ վերջը միշտ գացի հոն. օրին մէկն ալ հայրը անոր խուզը տարաւ զիս : Անոր աղջիկնութեան հոգեւորովը լեցուն սենեակ մը, որ զինքը գրկող, պատող, շրջապատող առարկաներով լեցուն էր. վարագոյրները գոց էին միշտ, խորհրդաւոր ստուերի մը մէջ պահելով զայն. աջ կողմի անկիւնը բռնող թիկնաթուին մէջ փետուրով լեցուած բարձիկը անոր մարմնին թողած գոգը կը պահէր դեռ, թռչունի մը բոյնին պէս՝ ու քովի մահոնէ նրբակերտ սեղանին վրայ՝ Պուռժէի, Մօբասանի մէկ երկու հատորները. քառորդ ժամուան մը համար միայն կարծես դուրս ելած էր այս սենեակին տիրուհին, և քիչ մը վերջը պիտի դառնար հոս իմ քովս, իր կապոյտ արդուզարդովը, վազելով, արտորալով՝ ինչպէս իր սովորութիւնն էր, կարմրած քրտնած ու համբոյրով մը ներողութիւն խնդրելով զիս սպասցնելուն համար :

Սովորաբար նարտ խաղալու կու գայի անոր հօրը հետ և աւանջէս Սերաֆիթան, ինձմէ ուրիշին աննշմարելի, գէպի ինծի ծը-

ԼԵ-ԻԿԵՑ

նաժ, գողտր ու դողդոջուն ցողունի մը ծը-
ռելուն պէս, կամաց մը շնորհակալութիւն
կը յայտնէր իր հէք հօրը մասին ցուցուցած
խնամքներու համար:

Ե.

Ես երջանիկ էի, մունջ ու անխառն եր-
ջանկութեամբ մը:

Սերաֆիթան, իր աշխարհային կապերը
ու պակասութիւնները թօթափած վրայէն,
երազայէն ու միանգամայն իրական կին մըն
էր ինծի համար: Անոր մահը՝ հալոցն էր,
մերկացնող, զատող, հարազատող այս ոսկին՝
խառնուրդէն, ազնուական մետաղը պահելով
միայն: Միայն բան մը չէր կրցած հեռացնել
անկէ, պըրանքը. թերեւս անոր համար որ
առանց անոր՝ Սերաֆիթան կին մը ըլլալէ
պիտի դադրէր հրեշտակ մը դառնալու հա-
մար:

Գլուխ գլխի կ'ապրէի անոր հետ. հիմայ
ինէ զատ ոչ ոք ունէր անիկա. պզտիկ նա-
խանձ մը սակայն. երբ իր վնթկած աղջկան
ձեւերը կը տեսնէի իր քալուածքին, իր ժըպ-
տելուն, իր գլուխը ծռելուն մէջ:

Հայրը ամէն օր մէյ մէկ պատմութիւն
ունէր անոր վրայ պատմելիք ինծի. ես՝ տը-
պաւորութիւններ միայն և հեռուէն նշմար-
ուած բաներ որոնք մօտը ապրող մարդուն
համար նորութիւններ են միշտ:

Մանրամասն գիտէի ա՛լ իմ սիրած կնոջս
մանկութիւնը ու երիտասարդութիւնը: Այս
խօսակցութիւններուն մէջ անոր ամուսնու-
թեան դժբաղդ պատմութիւնը կու գար եր-
բեմն. բաժանումը, ամուսնալուծման դատը,
որուն մէջ էրկանը փաստաբանները այս կնոջ
թեթեւ մէկ շարժումը՝ քրէական յանցանքի
մը պէս ցուցնելու յաջողեր էին. վերջապէս
գայթակղութիւնը որ ծամոցը եղած էր ամէ-
նուն բերնին:

Հայրը տաք ու պաղ տեսած ու երիտա-
սարդութեանը մէջ շատ մը հոգեկան տաղ-
նապններ անցուցած մարդ՝ կանուխէն յանգած
էր ներողամիտ վարդապետութեան մը որուն
մէջ աղջիկը արդարացնելու դիտում մը չու-
նէր:

— Ես ալ, ըստ օր մը ինծի, շատ տա-
ռապեցայ սկիզբը իմ կնոջս երեսէն. ճիշդ
Սերաֆիթան էր ան. անոր գեղեցկութեամբը,

անոր ուրոյնութեամբը ու անոր զարտու-
ղութեամբը : Քսանը հինգ տարու էի երբոր
սիրեցինք իրար . իր ընտանիքը մեր ամուս-
նութեան ընդդիմանալուն համար՝ առեւանգե-
ցի զայն ու ամուսնացանք հեռու տեղ մը ,
գիւղի մը մէջ : Երբոր գործերս յաջող կեր-
պարանք մը առին, ամէն ոք զիս ծափահարեց .
աներս և զոքանչս հոգի տալ սկսան վրաս .
աշխարհքը, այն անիրաւ ու ապուշ աշխարհքը,
որ յաջողողներուն դարպաս կ'ընէ միայն, իմ
չուրջս բոլորուեցաւ :

«Բերայի մէջ մեր երեկոյթները ամէնէն
փնտռուածներն էին, ու կինս՝ կիներու ամէ-
նէն շնորհալին : Բայց իր գեղեցկութեանը
չափ անհաստատ ու թեթեւ էակն էր զոր
գովեստներն ու ականջն ի վար փափսացուած
սիրոյ խօսքերը կը յաջողէին ատեն ատեն
գիւնովցնել : Սկիզբները շատ տառապեցայ
ու կը խոստովանիմ որ դժնդակ բան մը ե-
ղաւ ինծի այն եզրակացութիւնը որուն հա-
սայ և որ հիմայ կը ճանչնամ թէ ամէնէն
ուղիղն է :

«Ամէն չքնաղ առարկայի բաղդն է
ձեռքէ ձեռք խլուիլ . դիտակցութիւնը չէ որ

կը մղէ զայն , այլ իրմէ անկախ բան մը՝
ճակատադիրը . զինքը պատասխանատու բռ-
նելուն մէջ արդարութիւն չի կրնար ըլլալ :

«Աստղ մը իր շաւիղը պիտի գծէ , թի-
թեռնիկը պիտի ոստոստէ , գետը պիտի վա-
զէ երթայ ու աղուոր կնիկը պիտի ժպտի
ասոր անոր . կը կարծեմ որ տխուր բան մը
պիտի ըլլայ եթէ խոժոռած ճակատ ու սր-
դողած աչքեր դնենք գեղեցիկ կնկան մը ե-
րեսին վրայ : Կան որ փողոցին մէջ կ'անցնին
միշտ խոժոռած ու գետին նայելով եւ , դիպ-
ուածով , եթէ երեսդ ալ նային , զայրացած
կերպարանք մը կ'առնեն . չեմ ախորժիր ա-
տոնցմէ . լկրտած խնդուր մը՝ ամէնէն պար-
կեշտ բայց կախ երեսէն նախամեծար կը
սեպեմ ես :

«Իմ կինս , պարասէր քիչ մը , միշտ իմ
մնաց , անոր համար որ չունեցայ իր թե-
թեւութիւններուն դէմ այդ ծանր ու դաժան
վարմունքը որ ամէնէն ջերմ սէրերը կը պո-
ղեցնէ : Չորս տարի առաջ կորսնցուցի զինքը :

Յետոյ՝ աղջիկը միտքը իյնալուն՝ հառա-
չեց քիչ մը .

— Սերաֆիթաս ճիշտ իր մայրն էր . բայց

էրիկը իմ ներողամտութիւնս չունէր. խիստ ու անգութ եղաւ իր կնոջը դէմ. կ'երեւայ թէ ասով պատուաւոր մարդ հռչակուեցաւ աշխարհի առջեւ :

— Ես, պատասխանեցի իրեն, պատիւը շատ աւելի բարձր, շատ աւելի մեծ բաներու մէջ պահուած կը նկատեմ. կնոջ մը՝ էրկանը հանդէպ հաւատարիմ ըլլալը կամ ոչ չեմ նկատեր իբրեւ իրական պատուոյ խնդիր մը, այլ այն եսական պահանջումներէն մէկը որոնք առնական բնազդի ու կիրքի մը գոհացում կու տան : Սեփականութեան խնդիրն է աս որ անշունչ նիւթերէն անցնելով՝ մինչեւ կնոջ վրայ կը ծանրանայ :

«Ես պատիւը մարդոց իրարու օգտակարութեան մէջ կը տեսնեմ միայն. այն մարդը որ իր նմաններուն ամէնէն աւելի օգտակարն է՝ ամէնէն պատուաւոր մարդն է ինծի համար :»

Հիմայ, ամբողջ օրեր միասին կ'անցընէինք խօսելով Սերաֆիթային վրայ, և տյնպէս մը որ իբրեւ թէ դեռ ողջ եղած ըլլար անիկա. այս կամովին պատիր ու շինծու բանը հաճելի էր մեզի : Բայց ծերունին երթալով կը

տկարանար ու գոհ էր այդպէս հատնելուն համար : Ձմեռը չկրցաւ տունէն ելլել. ամէն առթիւ բան մը կը գտնէր իր աղջիկը յիշելու համար :

— Թէ որ ճանչցած ըլլայիր զայն՝ պիտի սիրէիր զինքը, ըսաւ ինծի օր մը :

— Արդէն կը սիրեմ զինքը :

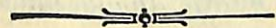
— Գիտեմ :

Առաջին անգամն էր որ երեսիս կ'ըսէր այս խօսքը, թէեւ շատոնց հասկցած ըլլալու էր իմ սէրս :

Ապրիլ ամսուան մէջ իր վիճակը ծանրացաւ բոլորովին. բժիշկը ըսաւ ինծի որ հազիւ քանի մը ժամուան կեանքը մնացած էր :

Խեղքը գլուխն էր մինչեւ վերջը ու հոգեվարքի մէջ էր արդէն երբոր նշան ըրաւ ինծի որպէս զի աւելի մօտենամ իրեն. երբոր քովը գացի, իրեն քաշեց զիս ու ճակատս համբուրելով մրմնջեց հազիւ հազ լսելի ձայնով մը որ իր վերջին բառը ու վերջին օրհնէնքը եղաւ .

— Փեսայս . . . :

ԼՈՒՍԱՀՈԳԻՆ

Ա.

Կորդեան Նիկողոս աղան բանը
դործը տեղը խռշոռմնի մըն էր :
Յիսուսին մօտ՝ ամուրի մնացեր էր,
աշխարհ չմտած իր երկու քոյրերը, Բէմպէ
ու Նեկտար հանրմները կարգելու սպասու-
մին մէջ : Շատ թախանձեր էին իրեն , բայց
չէր յօժարած ոտնակոխ ընելու կանոնը որ
կը տրամադրէ թէ եղբայր մը իր քոյրերը
ամուսնացնելէ վերջը միայն կրնայ ինքը ա-
մուսնանալ : Իսկապէս կանոնի ու աւանդու-

թեան մարդ էր , հաւտացող անոնց սրբու-
թեանը ու օգտակարութեանը :

Իրմէ տարիքով պզտիկ եղբայր մը , որ
իրեն չափ խղճահարութեան տէր մէկը չէր ,
ամուսնացեր էր . բայց ձախորդութիւնը ե-
տեւէն հասեր էր իսկոյն : Քանի մը տար-
ուան մէջ դրամագլուխը փճացեր ու սրտին
ցաւէն մեռեր էր մարդը , Նիկողոս աղային
վրայ ձգելով իր այրին ու մանչ զաւակ մը :
Նիկողոս աղան ազդարարութիւն մը տե-
սեր էր այս վախճանին մէջ :

Պզտիկ տարիքէն հնազանդելու վարժու-
թիւն ունէր , դաժան հօր մը՝ Գէորգ աղային
— հռչակաւոր բոլոր Չարչըին մէջ — անդիմադ-
րելի կամքին տակ ճգմուելով շարունակ : Այս
հայրը , հիմայ զերեզմանին անդիէն , տասը
տարուան անցեալի մը անջրպետէն դեռ կ'իշ-
խէր իր վրայ , ամէն խնդրի մէջ իր կարծի-
քը , լաւ եւս է ըսել , իր հրամանը կ'արձա-
կէր ու Նիկողոս աղան կը հնազանդէր անոր :

Տարակոյս վերցնող ամէն բանի մէջ խռ-
շոռմնին իր հօրը կոչում կ'ընէր և չէր ու-
շանար պատասխանը առնելու . ինչ որ ալ
ըլլար այդ պատասխանը , Նիկողոս աղան կը

Յետոյ, տղուն եւ աղջկան տարիքին խընդիրը կու գար, ու հոս՝ վէճը կը դառնանար ։

— Ես սանկ աղջիկ մըն էի, կ'ըսէր Նեկտար՝ ձեռքը տախտակամածէն թիղ մը վեր բռնելով, անիկա ալ ինծի մօտ բան մըն էր ։

Նիկողոս աղան չէր կրնար համբերել աւոր ։

— Խեղժ ես ի՞նչ ես, Նեկտար հանըմ, ան պզտիկ աղջիկ մըն է, քսան տարու կայ չկայ ։

Ու պառւած աղջիկը կը զայրանար, Բեմպէ հանըմը վկայութեան կը կանչէր ։

Խօսակցութիւնը կը կենար հոս, յետոյ կը վերակսէր ։

— Նշանիկ աղային կնիկն ալ իր սիրողէն զատուեր է, տանը ծախքին մեծ մասը, կնկան լսթերը մարդուն ստակովն է եղեր ։

Ու գոհունակութեան հառաչանքով կ'աւելցնէր ։

— Հիմայ ամէն բան հասկցուեցաւ, ես ադ կնկան հագուելուն խելք չէի հասցներ կոր ։

Նեկտար հանըմը այսպէս ամբողջ գեղին շրջանը կ'ընէր, դուռ դուռ պատցնելով իր

քինախնդիր հոգիին ատելութիւնները, մէկու մը չինայելով ։

Ամէն գիշեր մինչեւ չորսը կը տեւէր աւիկա ու յետոյ ամէն դք իր սենեակը կ'առանձնանար ։

Բ.

Նիկողոս աղան Բերա չէր երթար. բայց չարաթը գիշեր մը բացակայ կը մնար տունէն ։ Այսպէս էր տարիներէ ի վեր ։ Նիկողոս աղային բոլոր պատմութիւնն էր ասիկա ։

Դեռ քսան տարու տղայ մըն էր, երբոր Չարչը ելաւ ստակ վաստկելու ։ Այն ամառը նոր դրացի մը եկաւ իրենց մօտը ։ Այրի կնոջմէ մը ու երկու աղջիկ զաւակներէ կը բաղկանար այս ընտանիքը. ունեւոր էին, խոհարար մը և սպասուհի մը կը պահէին ասոնք. մայրը երեսունըհինգի մօտ, մեծակառոյց աղուութիւն մը ունէր և զուարճութիւնը կը սիրէր. իրենց գալէն երկու ամիս ետքը արդէն բոլոր դրացիներուն հետ մտերմացած էր ու ամէն իրիկուն հիւրեր անպակաս էին անոնց տունէն ։ Տարին մէկ երկու անգամ երեկոյթներ ալ կու տային ։ Նիկողոս աղայի ծնողքին

համար ճշմարիտ գայթակղութիւն մը եղաւ այս դրացնութիւնը . նախ մանրամասն հարցուցին փնտռեցին անոնց որի՞ կին , որի՞ զաւակ ըլլալին , ո՞ր կէ գալերնին , նիւթաւան կարողութիւննին : Անոնց զուարթ ու խօլ կեանքը ճիշտ իրենց քիթին տակը , իրենց անմռռեջ ու մռայլամած կենցաղին դէմ անճահ հեգնութիւն մը թուեցաւ . յետոյ կինը որ եկող գացող հիւրին ձեռքը կը թօթուէր ու ժպիտը պակաս չէր ըներ շրթութունքին վրայէն , աղջիկները որ իրենց մօրը վաւրը ունէին , այս ամէնը վտանգաւոր մերձաւորութիւն մը կը կազմէին և զգոյշ կենալու պարտքը կը դնէին Գէորգ աղայենց վրայ : Մէկ երկու հեղ հազիւ այցելութեան գացին . Բէմպէն ու Նեկտարը այս խնդու մերես ընտանիքէն բան չհասկցան . Նիկողոսին համար՝ այդ տունը երջանկութեան կոչումի պէս անդիմադրելի բան մը ունէր . անոնց անդրանիկ աղջիկը , Սօֆիկը , իր բարձր ու նուրբ հասակովը , իր կապոյտ և անոյշ աչքերովը , օսկի մազերուն ծփացող , վէտ-վէտող մետաքսովը զինքը բոլորովին գրաւեց . ինքն ալ աղուոր երիտասարդ մըն էր , հա-

զիւ վերի շրթունքը պերեւեշտով մը մրոտած . երկուքն ալ իսկոյն իրար սիրեցին , բայց Գէորգ աղային խոփոռ դէմքը շուտով այս լուսաւոր պատկերը նսեմացուց : Անիկա նախ սա իմացեր էր որ նորեկ այրի կինը շաա զուրցուած կնիկ մըն էր , միջոց մըն ալ իր էրկնէն զատուեր էր անոր կենդանութեանը միջոցին . յետոյ ունեցած ստակն ալ չնչին բան մըն էր ու անոր հարուստի վայելող մսխումը՝ աղջիկները ամուսնացնելու ունայն ճիգ մը միայն : Այս վերջին տեղեկութիւնը մանաւանդ Գէորգ աղային մնացած ակնածութիւնները փրճացուց . էսնաւները միշտ վարժուած են խոնարհելու իրենցմէ հարուստներուն առջեւ ու ամբարտաւան ըլլալ՝ իրենցմէ նուազ ու նեւորներուն դէմ . Գէորգ աղան հիմայ , դուշակելով կարծես Նիկողոսին սէրը , դէմը ելլողին կ'ըսէր .

— Ես զաւկըներուս՝ զուրցուած կնկան աղջիկ չեմ առներ :

Նիկողոս այս կտրուկ ու զարհուրելի վճռին առջեւ ընկճուած մնաց . բայց շատ ուշ էր արդէն . երիտասարդը մեռնիլը աւելի դիւրին գտաւ քան թէ հօրը կամքին դի-

մադրելը . հիւանդացաւ . քիչ մը վերջը իրենց
դրացիներն ալ հեռու փողոց մը՝ Գուշ Տիլիի
կողմերը գացին : Ատեն անցաւ վրայէն , բայց
երիտասարդը աղէկնալուն պէս վազեց Սօֆի-
կին քով նորէն : Հիմայ գաղտնի , գիշեր ա-
տեն , պարտէզին դրան քով իրար կը գըտ-
նէին : Յետոյ՝ տեսնելով որ Սօֆիկի մայրը
նեղութեան մէջ էր՝ Նիկողոս յօժարութեամբ
ձեռնտու եղաւ , անոր ապրուստին օգնեց :
Այլ դրան առջեւ չէր սլքտկար , տուներնին
կ'երթար հօրմէն գաղտնի միշտ . անոնց բո-
լոր հոգերը կը ստանձնէր ու անձնուիրու-
թեամբը ինքզինքը ալ աւելի կը սիրցնէր :
Երկու տարի տեւեց ասիկա , օր մըն ալ Սօ-
ֆիկին մայրը անկողին ինկաւ մէյ մըն ալ
չելլելու համար . սաստիկ թոքատապ մը ութ
օրուան մէջ գերեզման տարաւ զինքը : Նիկո-
ղոս ամէն օր միջոց գտաւ հիւանդին տունը
երթալու , խնամելու զինքը , բանի մը կա-
րօտը չզգացնելով անոր :

Հոգեվարքի մէջն էր՝ երբոր հիւանդը իր
զաւակներուն մօտածեց .

— Ես կեցեր եմ , ըսաւ Նիկողոս :

Այս սփոփանքով մեռաւ հիւանդը :

Գ.

Ամուսնութեան մը պէս ու ամուսնութենէ
աւելի բան մը եղաւ ասիկա երիտասարդին
համար . իր գաղտնի սիրոյն ու խոստումին
տէրը մնաց . Սօֆիկէն զատ ուրիշ կին չը
ճանչցաւ աշխարհի վրայ . ուխտ մը ասկէ ա-
ւելի սրբութեամբ չպիտի պահուէր :

Ասանկով՝ իր գատողութեան անձուկ շըր-
ջանակին մէջ կը հաշտեցնէր իր սէրը՝ հօրը
դէմ ունեցած հնազանդութեան հարկին հետ .
հայրը իր ամուսնութիւնը չէր ուզեր այս
աղջկան հետ . ինք ալ չէր ամուսնացած
ահաւասիկ . բայց կրնար հարկաւ , հիմայ որ
կատարեալ երիտասարդ՝ գրեթէ չափահաս
մարդ էր , կին մը սիրել . և այս իրաւունքով
Սօֆիկէն չզատուեցաւ :

Իր վաստակէն մաս մը , այնչափ միայն
որ հօրը մանրագնին հաշիւներէն ճարտարու-
թեամբ կը փախցնէր , անոր և քրոջը ապ-
րուստին յատկացուցած էր : Յետոյ ուրիշ
նախապաշարում մըն ալ կապեր էր զինքը
այս կնոջ . իր գործը , առուտուրը օր օրի ա-
ւելի յաջող , աւելի շահաւոր դարձեր էին .

մինչդեռ իր արհեստակիցներէն շատեր հետըհետէ կ'աղքատանային, կը փճանային: Մեռնող կնոջ հանդէպ ստանձնած յանձնառութեան դէմ՝ նախախնամութեան կողմէ եկած փոխարինութիւն մը կը նկատէր այս բաղդաւորութիւնը:

Օր մը միայն, և այդ օրը շարունակ կը յիշէր՝ Սօֆիկ իր ծոցուր ըլլալը իմացուց իրեն. զաւկի մը մերձաւոր ծնունդը տեսակ մը հրապարակային հանգամանք կու տար իր այնքան խնամով դաղտնի պահած սիրոյն: Այն ատեն իր շուարումին մէջ այդ զաւակը չքացնելու համար դեղ ու դարման փնտռեց, բայց բնութիւնը անոր բոլոր հնարքները ի դերեւ հանեց, ու երբոր օրին մէկը զաւակը ծնաւ, ուրախացաւ իր հնարքներուն ապարդիւն մնալուն: Բայց այս ուրախութիւնն ալ խիստ վաղանցուկ բան մը եղաւ. իր կեանքը հետզհետէ նոր շփոթութիւններով, նոր գառնութիւններով կը լեցուէր: Երեսային կնունքը մեծ գործ մը եղաւ. ո՞րկէ կնքահայր գտնել, որո՞ւն խոստովանիլ իր գաղտնիքը. վերջապէս մկրտութիւնը եղաւ և իրիկունը անոր մայրը ըսաւ իրեն թէ իրենց փոքրիկ

Արամը արձանագրուեցաւ ժամուն տոմարներուն մէջ իբրեւ «եկեղեցւոյ զաւակ»:

Երբոր իր հայրը, Գէորգ աղան, օր մը յանկարծ մեռաւ սրտի կաթուածէ, նիկողոս աղան արդէն մէկզմէկէ աղուոր երկու զաւկի հայր էր ինքն ալ:

Որքան ալ դաղտնի պահած կարծէր իր կենակցութիւնը, շատերը իմացեր էին ասիկա: Այն վրան գլուխը չնորհրով մարդը որ ատեն մը ցերեկները միայն և վերջն ալ շաբաթը գիշեր մը Սկիւտար կու դար Սօֆիկ հանրմին տունը, նախ աղգական մը կարծուեր էր դրացիներէն. բայց այս ենթադրութիւնը շուտով մէկդի եղած էր: Քանի մը ընտանիքներ Սօֆիկ հանրմին երթալ գալը գաղրեցուցեր էին՝ չղիշանելով պահձու կնկան մը հետ տեսնուիլ: Մնիկա սակայն իր զաւակները խնամելու, մեծցնելու ետեւէն էր միայն. իր չքացած կեանքին վրայ ամսոսաւով չէր դառնացած սիրտը. շատեր իր գեղեցիկ կնոջ հրապոյրներուն հետամուտ եղած էին առանց յաջողելու. հարկաւ կը փափաքէր որ այդ մարդուն հետ, որ վերջապէս իր ճշմարիտ էրիկն էր Աստուծոյ առջեւ, ե-

կեղեցւոյ պսակովն ալ ամուսնանար, գոնէ իր զաւակներուն առջեւ ամօթահար չմնալու համար, գոնէ անոնց անուն մը ձգելու համար: Բայց Նիկողոս աղան միշտ խուսափեր էր ասկէ: Դպրոցին մէջ իր տղաքը՝ Արամը ու Գէորգը՝ մօրերնուն մականունովը յիշուեր էին: Երբոր խելամուտ ըլլալ սկսան անոնք, ուրիշ հոգ մը իր մայրական մտմտութիւններուն վրայ աւելցաւ. պէտք էր իր տղոցը առջեւ անուն մը տալ այն մարդուն որ շաբաթը մէյ մը իրենց տունը կու գար: Նիկողոս աղան մօրեղբայր մը եղաւ ուրեմն, և քիչ մը ատենի համար այս հնաքը յաջողեցաւ: Յետոյ, ուրիշ կսկիծներ եկան. օրին մէկը Արամ գպրոցէն լալով տուն դարձաւ. կռիւի մը միջոցին տղաքը թիճ թիճ պուռացեր էին իր երեսին ու հալածեր էին զինքը. վարժապետն ալ՝ փոխանակ պաշտպանելու՝ վռնտեր էր զինքը: Անկէ վերջը այդ նախատիւնը տեսակ մը սովորական մակդիր եղած էր Արամին, այնքան որ ստիպուեր էին զայն գպրոցէն հանել:

Դ.

Հօրը մեռնելուն՝ Նիկողոս աղան քառասունը անցուկ էր արդէն, գպրոցական տղու մը հնազանդ ու կրաւորական գերին մէջ փճացած: Մայրերն ու հայրերը «չնորհրով», «խօսք մտիկ ընող» զաւկի օրինակ ցոյց կու տային այս աղերբեկ մաղերով մարդը, միշտ սեւ կամ մութ գոյն զգեստներ հագած, ամառ ձմեռ չհանելով կռնակէն թառճախին զոր իր տարիքէն եղող մարդու մը համար անհրաժեշտ կը կարծէր: Օձիքը վար դարձած ճերմակ շապիկին սեւ քրավաթը երբեք չէր փոխուեր: Իր առուտուր ըրած խանութէն գիտէին անոր հաստատատիպ ճաշակը, ու ներս մտնելուն, սովորաբար Ծնունդէն կամ Զատիկէն քանի մը օր առաջ, առանց հարցնելու կը պատրաստէին իր ուղածը, հոս իր զգեստները, հոն վեց ձեռք շապիկ, երկու քրավաթ, ձմեռը երբեք հատ լաւ տեսակ բուրդէ ֆանելա և վեց հատ գուլպայ, ամառը բամպակէ: Նոր լաթ հագնող տղու մը պէս կը հրճուէր այս ամէներ գնելով, միակ ուրախութիւնը իր բովանդակ

կեանքին որ անխափան կերպով տարին երկու անգամ կը կրկնուէր :

Գէորգ աղային մեռնելէն ի վեր , տանը մէջ անոր տեղը բռնելու կոչուելուն՝ նախ բոլորովին շուարեր մնացեր էր ու ապարդիւն ջանքեր ըրած էր իր հլու ու ծռած ողնաշարը շտկելու համար :

Միջոց մը կարգուելու գաղափարը մտքէն անցաւ : Սօֆիի հանրմ ախքա՛ն շատցուցեր էր թախանձանքը որ Նիկողոս աղան պահ մը համոզուեցաւ պսակուելու հետը : Իր խոստովանահայրը՝ մաքուր ու պարզասիրտ քահանայ մը՝ ան ալ խրատեց Նիկողոս աղան : Բայց տունը խօսքը բանալուն՝ ամէն բան տակնուվրայ եղաւ :

Նեկտար հանրմ մեղմ ու հեղ ձայնով մը զգացուց որ հօրը անէծքը պիտի հասնէր անոր վրան , թէ որ ատանկ բան մը ընէր . յետոյ , դեռ իր քոյրերը չկարգած ինքը կարգուելու ելլելը չտեսնուած բան մըն էր . միւս եղբայրը կարգուելու էր ահա և գլխուն եկածը տեսեր էին . նորէն ինքը գիտէր . հարկաւ կարգուելուն պէս՝ գալիք հարսը պիտի վռնտէր զիրենք տունէն և երկու խեղ-

ճերը պիտի մուրային կամ հիւանդանոց պիտի երթային . բայց տանը մեծն էր ինքը և անոր հրամանին հնազանդելու պարտաւոր էին իրենք :

Նիկողոս աղան այս խօսքերուն դէմ պատասխանելու բան մը չկրցաւ գտնել . հօրը խոժոռ դէմքը պատկերացաւ իր աչքին առջեւ , հայրը նստած սա դէմի անկիւնը , ճիշդ դէմը . ու այս վերյուշումով չկրցաւ խոստովանիլ ոչ իր հին սէրը , ոչ իր զաւակներուն գոյութիւնը : Ներսիսիէն իրաւունք տուաւ իր քրոջ ու՝ ամէն վարանամիտ մարդու պէս՝ յարմարագոյն ժամանակի մը թողուց այս անել վիճակին կարգադրութիւնը :

Նիկողոս աղային գործերը ա՛լ աւելի աղէկցեր էին հիմայ . Չարչըին մէջ խռոշումնինքուն էն հարուստներէն մէկն էր , Լօնճայի մէջ անդամ , իր գեղին Թաղական Խորհուրդին մէջ գանձապետ էր :

Իր եղբորորդին , չափահաս պատանի մը , իր առուտուրին մէջն էր : Որքա՛ն երջանիկ պիտի ըլլար թէ որ իր բուն զաւակները , հիմայ երկու հրեշտակի պէս տղաքներ , իր քովը ըլլային . բայց կը խորհէր որ բարոյա-

կանի դէմ պիտի ըլլար ասանկ բան մը ը-
նելը : Ու Նիկողոս աղան իր վարանումին մէջ
մնաց :

Ե.

Հօրը պէս ինքն ալ օր մը յանկարծակի ,
սրտի կաթուածէն , ժառանգական ախտէն
մեռաւ :

Եկեղեցին ու ժողովուրդը տակն ու վրայ
եղան այս մարդուն յուղարկաւորութիւնը ը-
նելու համար :

Յուլիսի մէջ՝ կիրակի ցերեկ մըն էր : Ժա-
մուն բոլոր ջահերը ու մամբը վառեցին ,
վարդապետները ու տէրտէրները հրաւիրուե-
ցան ու եպիսկոպոս մը գտնուեցաւ որ պատ-
ուաւոր մարդու իրրեւ տիպար մէկը ներկա-
յացուց ննջեցեալը : Ապաքէն ժողովուրդին
կարծիքն է որ պատիւը՝ ոչ այնքան կարգէ
ու կանոնէ իրօք չեղելու , քան թէ շե-
ղումները չցուցնելու , պարտկելու մէջն է :

Ոչ ոք աշխարհիս վրայ Նիկողոս աղայէն
աւելի կեանքին մէջ իր թերացումները պա-
հած էր . ամբողջ ընտանիք մը քայքայե-
ր , իր հարազատ զաւակներուն ոչ միայն ապ-

րելու նիւթական միջոցները՝ այլ անուն մը
ձգելու չէր յօժարեր . ատոր համար ու իր
յանցանքը ատ տղոց վրայ ձգելով փախեր
էր աշխարհէն : Ընկերական նախապաշարեալ
կարծիքը ոչինչ կրնար ուզել իրմէ ասկէ ա-
ւելի :

Հանրութեան առջեւ իր վայելած յար-
դանքէն բան մը պակասած չտեսնելու համար
շարժած էր միշտ անիկա , իր բովանդակ կեան-
քին մէջ . իր կամքէ զուրկ մարդու նկարա-
դիրն ալ մնացածը ըրեր էր :

Կամաց կամաց կը տանէին դագաղը այս
մարդուն որ իր յանցանքին բոլոր ահաւորու-
թեամբը կարծես թէ ծանրացած էր այս
պահուս :

Յետոյ , մեռելակիր մարդիկ փոյտնէի ջուր
սրսկել սկսան դագաղին վրայ . անոր շատ
մօտէն գացողները թաշկինակնին քիթերնուն
տարին . դիակին նեխումը սկսած ըլլալու էր ,
վասն զի դարչելի հոտ մը , ամէն ջանքերու
հակառակ , կը ծաւալէր , դուրս կ'ելլէր դոց
մտտուկին չորս դիէն :

Ու այս ապականութիւնը , զոր կարելի
չէր ըլլար ահաւասիկ պարտկել , այս մարդուն

վախճանին խորհրդանշանը կը թուէր, ամէն եսասէր կեանքի վերջնապուն խորհրդանշանը, իսկոյն ժայթքելով դուրս, գերեզմանի մը մինչեւ մուտքը հասնելուն իսկ չսպասելով:

Հիմայ գարշահոտութիւնը կը սաստկանար, այս աղուոր կիրակի օրը աղտոտելով. ապահովապէս ներքին արիւնահոսութիւն մը պատահած ըլլալու էր. մեռելին տէրերը ինչ ընելիքնին չէին գիտեր ալ. եկեղեցիին առաջին կարգի թաւիչէ ծածկոցը՝ իր արծաթափայլ լայն խաչովը փռուած այս գիակին վրայ՝ բոլոր համակրութիւնները որ այս մարդուն կ'ուղղուէին, չէին յաջողեր այս թաւախի ու շարաւի կոյտին պղծութիւնը նուազեցնել:

Յերեկուան մաքուր ու պայծառ արեւը վերէն կ'իջնէր ամէնուն վրայ, իր ճշմարտութեան յստակ լոյսովը ողողելով այս պատիր մարդոց տղայական շարժումները, հեգնելով անոնց մութ ու շինծու խղճմտանքին կարգն ու սարքը:

Ընտրեալ բաղմութիւն մը ետեւէն կ'երթար. ամէնքը միաբերան անոր դովեստը կու տային. չարախօս մը որ անպակաս է ա-

սանկ հաւաքումներու մէջ, փափաք որ լուսահոգին երկու զաւակ ունէր, երկու զաւակ զորս չէր ճանչցած. ամէնքը լսեցին ասիկա. բայց այդ բաղմութեան աչքին՝ ճիշտ այդ զաւակները չճանչնալուն մէջ կը կայանար այս մարդուն պատուաւորութիւնը. երես չտունն ու ծուռ նայեցան այդ շատղրուցին:

Կը յիշեմ յետոյ դատը որ ծագեցաւ այս մարդուն մահուրէն վերջը:

Սօփիկ հանրմ իր սուգը պահեց, բայց զաւակներուն իրաւունքները պահպանելու մէջ չթերացաւ. նախ թաղ. խորհուրդին, յետոյ Պատրիարքարան զնաց, իր զաւակներուն ինչ ըլլալիքը հարցուց. ամէն տեղ իր լրբութեանը վրայ զարմացան. ինչպէս Ս. Պսակը չտեսնող կին մը՝ ամուսնական և մայրական իրաւունքներու թեկնածու կ'ըլլայ. վռնտեցին զինքը. ճարը հատած՝ այս մայրը Նեկտար հանրմին լուր զրկեց. անոր եղբայրը իր զաւակներուն հայրն էր ու մեծ հարստութիւն մը ձգած էր. այդ զաւակներուն համար օգնութիւն մը ուղեց:

Նեկտար հանրմ խօսքը ուրիշէն փոխ չէր

առններ . պատասխան տուաւ որ անոր քիճերը նայելու պարտք չունէր . այն ատեն Սօֆիկ հանրմ՝ դատարան դիմելու ելաւ : Ժողովները ու դիւանները իրար անցան խօսոյն , պահպանելու համար ամուսնութեան նուիրականութիւնը որ վտանդի տակ ինկած կ'երեւար իրենց աչքերուն :

Բայց արդարութիւնը այս կնոջական վայնասուններուն առջեւ տեղի չտուաւ :

Դիպուածով ներկայ գտնուեցայ Մեծ Զարչիի դուռը , երբ Շէրիի պաշտօնեաներ հանգուցեալին սենեակը կը կնքէին . իրիկուան ուշ ատեն էր ու մութը կ'իջնէր տակաւ , քարակոփ կամարներուն տակ կը թանձրանար . խորշուճիները եկեր հաւաքուեր էին այնտեղ :

Նեկտար հանրմը իմացեր , վազեր հասեր էր հոն՝ լեզու ու բերան կտրած . բոլոր հնամութիւնը իր աւանդական մոլոր վարդապետութիւններովը , կեղծիքով ու շահով չինուած բարոյականովը , այս պառւած աղջիկով կը ներկայանար , հայերէն-տաճկերէն խառն իխուռն յիշոցներով լեցուն լեզուազարու-

թեամբը : Կը խօսէր ան , պաշտօնեաները համոզել կը ջանար . ու անոնց անկարեկիր ու անտարբեր դէմքէն չկրնալով քաջալերութիւն գտնել , հոն ժողովուած արհեստաւորներուն կը դառնար , վկայ կոչելով զանոնք իր դատին արդարութեանը , քրտնաթոր , լեզուն դուրս ինկած , գրեթէ հեկեկալով .

— Ես Նիկողոս աղային հարազատ , էօզ քուրն հմ . կը ճանչնաք խորշուճի Նիկողոս աղան :

Բազմութիւնը կը մօտենար , հետաքրքիր կռիւ մը դիտելու , վէճի ունկնդրելու համար :

— Հօրմէս մնացած է այս բոլորը , կը պոռար անիկա , Գէորգ աղայէն . եկեր ախպօրս սենեակը կը կնքեն . ի՞նչ իրաւունքով . ես ու քուրս , մէյ մըն ալ եղբօրս զաւակը ժառանգորդ ենք . այս է օրէնքը . հիմայ ելեր սուտ զաւակներ կը հնարեն կոր . աս ի՞նչ անպատուութիւն իմ ախպօրս . լուսահոգին աղա մարդ էր , անանկ բան չէր ընդուներ :

Հետզհետէ ծանրացող մթնութեան մէջ՝ դէմքը չէր տեսնուեր , բայց ձայնը՝ հեղձամղձուկ , խղզո՛ւող , անհետացող մոլորանքի մը

պէս, վերջին անգամ նոր ոյժով մը լռութեան մէջ կը թնդար, կամարէ կամար կը թռչտէր:

Հոն եկողներէն մէկը խօսքի խառնուեցաւ.

— Ես աղէկ գիտեմ որ Նիկողոս աղան երկու զաւակ ունի:

— Զաւակ մի ունի, քիճե՛ր չըսէ՞ք սըւտնց. ո՞վ կը ճանչնայ ատոնք...

Յուզմունքէն՝ ձայնը կը դողար ու պաշտօնեաներու ձեռքէն կը բռնէր կնքելու գործողութեան դիմադրելու համար: Մեղմիւ, մարդիկը մէկդի կ'ընէին զինքը, համոզելով որ իրենց պարտքը կը կատարէին ամէն բան կնիքի տակ դնելովն, թէ այդ գործողութիւնը մէկու մը իրաւունքին վնաս չէր տար:

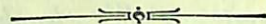
Բայց Նեկտար հանրո՞ կը յամառէր, կ'ընդգէշէ՞ իր կամքը ու է կերպով քալեցընելու վարժութեանը մէջ վիրաւորուած, ու իր գէշ ու կարճ հասակովը պատուարի մը պէս կենալով երկաթէ դրան առջեւ, անոր մուտքը արգիլելու գերմարդկային ջանքով մը ու ցասմնակոծ ատելութիւնը դարձընելով անոնց որ այս դատը կ'ընէին իրեն գէմ.

— Ս,յո՛, քիճեր, պարզ քիճեր անոնք...

Յետոյ մարելը մը եկաւ վրան, երեսը կապուտցաւ, ծռւածկեցաւ. ջուր զարկին ու աթոռի մը վրայ նստեցուցին զինքը. աչքերը գոց էին, բայց շրթունքը դեռ քիչ մը ատեն երերացին՝ շարունակելով թոթովել նախատինքը, մինչեւ որ գոցուեցան:

— Իջուածք է, ըսին հոն գտնուողները:

Ու նորէն ժառանգութիւնն էր, ախտի ժառանգութիւնը այս անգամ, որ ստացուածքի ժառանգութիւնը այդքան սաստկութեամբ պահանջող այս կինը միանգամ ընդ միշտ գոհացուց:

ՄԱՄԱՅԻԴ ԲԱՐԵՒ ԸՐԷ

Ա.

Քարգմանչաց վարժարանին յիշատակներէս ամէնէն քաղցրը՝ պատուհան մըն է, թաշ վերտիվէնէն պատուհան մը :

Փողոցի դրան քովէն եղրեւանի մը կը բարձրանար կը տարածուէր տանը երեսին, հինցած տախտակներուն գունաթափ ներկին վրայ, հազար ու մէկ ճիւղերով որոնք հետըզհետէ հեռուն երթալով կը նրբանային, իրենց ելեւէջներուն, գերկրնդխառնումներուն հետ պտտցնելով կանանչ տերեւներու և կապոյտ ծաղիկներու կոհակներ :

Մենք այդ ծաղկի ու տերեւի, դարնան ու երջանկութեան շրջանակին մէջէն կը տեսնէինք միշտ իր հիանալի դէմքը, մազերը՝ ցիրուցան իր եղրեւանիին պէս, և սեւ սիրուն աչուքները՝ որոնք կը ժպտէին մեզի՝ երբ իրիկուան արձակուրդին կ'անցնէինք փողոցէն, դասի տետրակները թեւերնուս տակ, ապա՝ դայի յիմար երազները գլխնուս և որ աւելին է՝ սրտերնուս մէջ :

Կը ժպտէր մեզի, մեր դպրոցականի հետաքրքիր ու պահանջող ակնարկին փոխարէն, կը խնդար փողոցին այս պատանի անցորդներուն որոնք ալ մտերիմները, պաշտօններն էին իրեն :

Սուրված էինք անունը՝ գեղեցիկ, տարօրինակ, իր դէմքին պէս . կը յիշեմ որ մեր բանաստեղծական առջի փորձերուն մէջ ինքը եղած էր խռովիչ մտատիպարնիս :

Հայր Արսէնի ազատ մեծաչափ տողերէն սկսած մինչեւ հինգ ոտքով անձուկ ոտանաւորներու մէջ սիրեցիներ ու երգեցիներ զինքը, սիրահարական դրաղիտութիւն մը որուն մէջ թերզեանի դասերը իր անուշ նայուածքին կը խառնուէին ամէն ատեն :

Հիմայ այդ պատուհանը փակ է, այդ տունը կիսակործան ու թափուր՝ մեր սրտերուն պէս :

Միայն՝ եղբերանին կ'աճի, կը ստուարանայ միշտ. ծառ մըն է հիմայ. ամուր ու հաստատ բունին կռթնած՝ մինչեւ տանիքը հասցուցած է, տերեւներուն կանանչ սաղարթները ու ծաղիկներու գլխահակ գանգուրները. իր ճիւղերն ու ընձիւղները՝ անհուն տարփանքի մը, ջիղերու մշանջենական երիտասարդութեան մը գալարումները, պըրկումները ունին, և ծերութիւնը, այս ծառին մէջ, ամէն գարնան՝ մոլեգին, ակստավարակ ծլումներով, ծաղկումներով աչքի կը զարնէ :

Բ.

Սերվինազ մէկունը կամ միւսինը չէր. յայտնի կ'երեւար որ կը սիրէր մեր Դ. կարգը իր հոգիին պէս. հա՞րկ է ըսել որ ինքն ալ մեր Դ. կարգին պաշտեցեալ հոգին եղաւ միշտ :

Իր ժպիտը՝ ամէնուս վրայ բաժնուելով չէր տկարանար, պղտիկնար, անբաւական դառնալով առանձինն ամէն մէկերնուս. ո՛չ.

այլ կերպով մը իր զաւակներն էինը որոնց վրայ հաւասարապէս կը տարածուէին իր դուրովը ու խանդաղատանքը՝ վառ ամէնուս համար ալ :

Թերեւս մեր անձերը չէր սիրեր այլ մեր պատանութիւնը, մեր թիւը, մեր զարտուղութիւնը :

Երբեք իրարմէ չնախանձեցանք զինքը. ոչ ալ իր ընտանիքը ընդմիջեց մեր անմեղուկ տարփանքին քաղցրութիւնը. տասերեք տասնըչորս տարու պատանիներ՝ լուրջ թեկնածուներ կամ վախնալու տարփաւորներ չէին անշուշտ. բայց կրնամ վստահութեամբ ըսել որ ամէնքնիս ալ այդ պահուն յոժարափոյթ պիտի ամուսնանայինք իրեն հետ, թէեւ ութը, տասը տարու մեծ եղած ըլլար մեզմէ :

Այս սէրը՝ Դ. կարգին ուսման ծրագրին մասը կը կազմէր, քաղցրացնելով անհատնում դասախօսութիւններով լեցուն ծրերնիս. իր հրապուրիչ դէմքը՝ կառավարչին ժանտ ու թթուած երեսին դառնութիւնը կը մոռցնէր :

Այսպէս հեշտիւ բոլորեցաւ տարեշրջան մը որ չպիտի վերսկսէր, Թարգմանչաց վարժարանի խանդարմամբը : Դ. կարգը՝ այնքան

հոծ , այնքան սերտիւ կապուած , մէկ սիրտ , մէկ հոգի չմնաց . ամէնքը ցրուեցան հոս հոն , ամբողջացնելու համար կիսկատար ուսումնին . ապագայ մը չինելու , ընկերական գոյութիւն մը պատրաստելու հետամուտ : Անհունական հաշիւներու Քորմիւշներուն և Քերլեռի օրէնքներուն մէջ մոռցանք Սերվինազն ու իր եղբւրանիով գոցուած պատուհանը :

Պ.

Ինքը չմոռցաւ մեղ . հինգ տարի վերջը , երկրաշափի վկայականս առնելէ ետքը , տօնախմբութեան երեկոյթի մը մէջ հանդիպեցայ իրեն . նոյնը մնացեր էր իր հրաշալի գեղեցկութիւնը , և բազմութեան մէջ իր գլխու շնորհալի շարժումէն անմիջապէս ճանչցայ Սերվինազը . պարտղներու կրկին շղթայով մը շրջապատուած էր . ես՝ արդէն հեռու աշխարհիկ երիտասարդ մը ըլլալէ , աւելի վայրենացած իմ չափի ու հաշուի մարդու վերացումիս մէջ , արհամարհանքով կը նայէի արդ փերեւետիկ տղոց , հեռուէն կ'ունկընդրէի այն փուճ ու սնտոի խօսակցութեանց որոնցմով օրիորդին քով ամէն ոք իր նրբամտութեան չափը կու տար :

Ակամայ միտքս կը հաշուէր (հաշուի մարդու ունակութիւն մը) արժէքը այդ տղոց , այդ ծեծեղումը , այդ սեթեւեթ շարժումները , և գումարս՝ անհունապէս փոքրի , զրոյի , ոչնչութեան կու գար կը յանգէր :

Սրահին լոյսերուն մէջ Սերվինազ կը ճառագայթէր , մաքուր հագուած , ձեռնոց դնող երիտասարդներու թել մտած . որչա՞փ կը փափաքէի խօսիլ հետը . ի՞նչ պիտի ըսէի եթէ երբեք համարձակէի մօտենալ իրեն . հինգ տարի առաջուան մեր պատուհանի մտերմութիւնը կը բաւէ՞ր յանկարծ քովը երթալու , հոս այս մարդոց մէջ , իբրեւ թէ ընդհատուած խօսակցութիւն մը շարունակելու ձեւով :

Սերվինազը գիտելով իր գեղեցկութեան յաղթանակին մէջ , կը յիշէի Թաշվերտիվէնի պատուհանը , եղբւրանիի կապոյտ խոպուպները և մեր անմոռանալի Դ. կարգը , որուն մնացորդն ու ներկայացուցիչն էի այստեղ . և այս պահուս միտքս կու գային մեր քերթուածներէն տուներ , ամբողջ հաւաքածոյ մը , որուն մէջ իր անունը կը կրկնուէր միշտ անուշ արձագանգի մը նման և զորս ներշնչող

աստուածունին ահա դէմն է, հո՛գ, այդ ապերախտը՝ որ դիս չի ճանչնար հիմայ :

Սրահը կը թողում սենեակի մը անկիւնը քաշուելու համար և ահա շրջադգեստի շըրջին մը կը լսեմ ետիս . ինքն է . աճապարանքով կը մօտենայ ինծի . կ'երեւայ թէ շատ ատեն չունի կենալու :

— Ի՞նչպէս ես, աղէ՞կ ես :

Կը սիրեմ այս պարզ ու եղակի ձեւը որ պաշտօնականի չի վերածեր մեր տեսութիւնը . կը զգամ որ միշտ մեր Դ. կարգին Սերվիւնադն է :

Լըջաթոյր ձեռնոցին թաթիկներովը կը շոյէ երեսս :

— Մեծցեր ես :

Ինքը ապահովապէս աւելի երիտասարդացած էր :

Յետոյ, մտերմաբար, տասը տարուան բարեկամի մը պէս, շարժելով իր աղուորիկ գլուխը, ու վեր առնելով սաթի պէս փայլուն մազերէն մաս մը որ ճակտին վրայ կ'իյնար, շուրջը կը դիտէ անգամ մը, գողունի նայուածքով, կարծես նախանձոտ աչքերէ գաղտուկ՝ սիրոյ ապացոյց մը տալու համար

ինծի . ո՛չ որ . այն ատեն դո՛հ սիրտով ինծի կը դառնայ .

— Ծխելու համար հոս եկայ . մարդ չտեսնայ, շո՛ւտ, սիկառ մը տուր :

Պ.

Այդ գիշերէն զատ մէյ մըն ալ չտեսայ զինքը :

Այն միայն իմ դասընկերներէս, որ միշտ հետեւեցաւ իրեն՝ ինձմէ տարիքով ու սրտով մեծ երիտասարդ մըն է :

Երկուքն ալ ձախորդութեանց զուգահեռական գիծով մը շարունակեցին ճամբանին . Ջարեհ չմտաւ երբեք այն ուղին ուրկէ խղճահարութիւններէ զուրկ ապիկարութիւնները կը յառաջդիմեն . գործի մարդ չեղաւ բնաւ . իր հոգին՝ մաքուր, միամիտ ու երիտասարդ մնաց : Դպրոցէն ելլելուն՝ վաճառականի գրագիր եղաւ և գրագիր մնաց մինչեւ վերջը . դպրոցին մէջ ամէնէս յառաջադէմն էր, բանաստեղծ մըն էր . հոս՝ վաճառատան ահա գին մաշտոցներուն դէմը՝ ապշած, օրն ի բուն կըբելով, խոնարհելով անբանի մը աշխատութեան տակ, դեռ ատեն կը գտնէր իր դը-

րական փորձերը, պատրանքները շարունակելու :

Զօրպաճին Արեւելի մէջ կարգաւով Զարեհի ստորագրութիւնը, կը զարմանար, կը նախանձէր իր եւագրճիկին գրական կարողութեան և համբաւին վրայ . գրպանը ստակ մը չունեցող մէկը զոր ամէն ոք կը ճանչնար, մինչդեռ ինքը՝ էֆէնտին, հարուստ ըլլալով հանդերձ, անծանօթ կը մնար. և յաջորդ օրը Զարեհին դէմ կը դառնար իր զայրոյթը, կը դիտէր սեղանին վրայ ծռած գրադիրը, ջանալով աչքին պոչովը դուշակել անոր գրութեան նիւթը, վախնալով որ իր վճարած ուշիատութեան մէջէն մաս մը չգողնայ. և այս հեռատեսութեամբ առաջուց կը յանդիմանէր զայն .

— Արեւելին զոր զոր յօգուած դրելուդ, սա սօն պիկանյօն լմնցուր :

Այս հաշիւներուն մէջ Սերվինազի պատկերը, դպրոցական օրերուն սէրը, անբաժան կը մնար իր սրտէն, որուն վրայ կարծես հիմայ պատատուկ տունկի մը պէս երթալով կը փաթթուէր :

Չէր վշտացեր Սերվինազի ամուսնութեան

լուրը առնելուն . թերեւս երջանիկ ըլլար այդ ամուսնութեամբ . Զարեհի սէրը անձնուրացութեան կը մօտենար հիմայ . բայց այս ամուսնութիւնն ալ ահա աղէտաւոր ու դժբաղդ միութիւն մը եղած էր . հիւանդութեան, չքաւորութեան չրջան մը :

Հիմայ երիտասարդը ալ աւելի կը յամառէր, անգրգռելի կը մնար իր սիրոյն մէջ : Տարօրինակ տեսարան մըն էր այս տղուն կեանքը, որ իր տումարներուն մէջ թաղուած, հաւատարիմ իր առջի սիրոյն, դեռ այս կիներ կ'երազէր ու անոր կը ցանկար ամէն վայրկեան . ոչ ամուսնութիւնը, ոչ չքաւորութիւնը, ոչ գեղեցկութեան կորուստը մազի չափ չէին դղրդած և տկարացուցած իր սիրոյն հաստատուն ու զօրաւոր չէնքը :

Վեհանձնութեան, ասպետական հաւատարմութեան սլարտը մը կը համարէր ձախորդութեան, անկման ժամանակ չլքել իր սիրոյն առարկան . ընդհակառակը՝ վաճառատան մէջ զինքը չորս կողմէն շրջապատող ապշեցուցիչ թուանշաններուն մէջ՝ իր բանաստեղծի երեւակայութիւնը կը գրգռուէր :

Գրչին տակն էին այն մեծամեծ գումարները որոնք վայելքներու աշխարհներ կը նըշանակէին . հարիւր հազարաւորներ իրարու վրայ բարդելով կամ իրարմէ զեղչելով ոսկիի դէզեր կը խառնէր իր տումարներուն մէջ, ինչպէս Միշին Դարու աշխարհք մը իր ատրաշէկ հալոցին մէջ : Օրն ի բուն գրչի մէկ հարուածով կը հարստացնէր կամ կը փճացընէր այն հէք արարածները , զորս ինք ստեղծած ու կնքած էր Մայր-Հաշիւին ամէն մէկ էջին գլուխը , Ընդհ. Ապրանք , Մնտուկ , և որոնց վրայ , ամենահզօր նախախնամութեան մը նման , կը խրոխտար :

Ի՞նչ կ'ըլլար եթէ այս բոլոր հիացուցիչ գումարները որոնք իր գրչին տակէն կ'անցնէին շարունակ , մարմին առնէին յանկարծ , չքաւորութեան մատնուող սիրուհիի մը ընծայելու արժանի կեանք մը շինելու համար :

Ե.

Թարլա-Պաշրի անձուկ ցետոտ փողոցներէն մէկը . քարուկիր տուններու խիտ ու հոծ շարք մը , կարգով կեցող դպրոցականներու գիծի մը կամ քով քովի սեղմուող մակոտ

հաւերու երամի մը նման . հազիւ հինգ կանգուն լայնքով տուն մը , որ իր երկու քովի պատերուն մէջ ճգմուելուն համար կարծես վեր վեր կ'ելլէ շարունակ . բաց դուռնէն՝ կերակուր եփելու հոտ մը կը ծաւալի դուրսը , ներսը , բակին մէջ , սանդուխին վրայ , որ մուծին մէջ կը կորսուի :

Դէմ դէմի երկու սենեակ առաջին յարկը կը կազմեն . այսպէս ալ բոլոր միւս յարկերը . իրական սեփե՛ր թաւի մըն է այս տունը . ու կ'ելլես վեր , յարկ մըն ալ վեր , և ուրիշ յարկ մըն ալ , առանց յաջողելու կատարը հասնիլ . Պ. Փափաղեանի «Վերելքն յԱրարատ»ը :

Ամէն սանդուխին վերջանալուն՝ որ սահմանադրուի մը կը նշանակէ , լեզուները , դէմքերը կը փոխուին . յունարէնով կը սկըսիս՝ գերմաներէնէ , ֆրանսերէնէ , տաճկերէնէ անցնելէ յետոյ հայերէնին քով շունչ առնելու համար : Հոս՝ ծեր հեղինուհի մը , հոգ՝ մանկամարդ հայ հռոմէական կին մը , ամէն տարիքներ ու ամէն տարազներ , որոնցմէ կ'անցնիս անսայթաք , հոն , վերը , Սերվինաղի սենեակը մտնելու ջանքով :

Այդ սենեակը պէտք է տանիքին անմիջապէս տակը գտնուի. բայց որքան ալ բարձրանաս երբեք բացարձակ վստահութիւն չկայ հոս, վրադ դեռ ուրիշ յարկ մը չունենալուդ:

Երկու պատուհաններէն կը տեսնուի Թաթավան Բերայէն բաժնող ձորը, որուն զառիվայրի տուներուն երկարող կարգերը հետզհետէ իջնող լայն սանդուխ մը կը ձեւացնեն:

Սերվինազ՝ էրկնէն բաժնուած՝ հոս կը բնակի իր ութ տարու տղուն, Լեւոնին հետ. երեսունըհինգի մօտ կին մըն է, անցեալ գեղեցկութեանը գիտակցութիւնը, արժէքը զգալով հոս, այս պօռնախն մէջ որ Բերա կը կոչուի. հիմա՛յ ալ, իր սեւ սաթի մաշերը առատ ու գեղեցիկ են առաջուան պէս. հասակը նուրբ, բարեձեւ մնացած է. երեսին մօրթը կծկած քիչ մը. շրթունքը՝ հեգնութեան պրկում մը ունի, որ դէմքը կը տգեղցնէ, բայց ակռաները մաքուր և ամբողջ են. վերջին հիւանդութենէն նիհարցած՝ ուսին տախտակները կը ցցուին դուրս:

Ջարեհին հետ խօսած ատեն կը բացատ-

րէ որ չէ կրցած աղէկ մը վրայ գալ. պզտիկ օդափոխութիւն մը, քիչ մը աղէկ գինի, և առջինէն աղէկ միս պիտի կապէ, միս, այո՛, վասն զի, անանկ չէ՞, էրիկ մարդիկ միսէ կ'ախորժին:

Կը խօսի խնդալով, կը խոստովանի իր հրապոյրներուն պակսիւր, ինչպէս յանցանք մը պիտի խոստովանէր ակամայ. և արդարացնել կ'սկսէ ինքզինքը, պատճառները թուելով. քաշած նեղութիւնը, դէշ էրիկ մը, հիւանդութիւնները: Յետոյ երիտասարդը խաղառ չյուսահատեցնելու համար իր վայելչութեանը վերադարձէն, կ'աւելցնէ որ ամէն բան կրնայ դարմանուիլ քիչ մը հանգստութեան երես տեսնելով: Անցեալը ապագային երաշխաւորութեան կը կոչէ, երաշխաւորութիւններու ամէնէն անհիմնը:

— Ատեն մը, գիտե՞ս, ինչպէ՞ս պըրիս պըրիս էի. հիմայ չորցայ:

Եւ կը ժպտէր տխուր ժպիտով մը որ ալ աւելի կը տգեղցնէր զինքը:

Շուրջը կը նայէր, սեղանին վրայ, անկիւնները փնտռուողի կ'ելլէր ու կը դառնար երիտասարդին.

—Թիւթիւն չունիմ որ հրամցնեմ:

Գիշ մը վերջը իր կեանքէն կը գանգատէր.

—Աղէկ օրի երես չտեսայ. հազար հոգի բէշիս կը պտտէր, դուն աղէկ գիտես:

Կը շարունակէր, բազմատուծիւն մը ընելով մտքէն.

—Իմ կէսս չարթողները...

Եւ, հաւանական պատասխանի մը առաջըը առնելով,

—Ձեմ ըսեր որ ես գեղեցիկ եմ. առաջ՝ ուրիշ խօսք:

Ամէն ոտքի ելլելուն ակնարկ մը կը նետէ գէմի հայելին. սեւ, հինցած շրջանակով հայելի մը որուն վրայ ոսկի քանդակները կեցած են դեռ. մէկ նայուածքով իր մարմնին, կեցուածքին, հագուստին գիմացիներն վրայ ընելիք տպաւորութիւնը կը հարցնէ անոր և շրջազգեստին մէկ փոթը կամ մազին մէկ ոլորքը կը շակէ շուտով:

Փողոց ելած ատեն՝ ուշագիւր, հետաքրքիր, կը դիտէ կիները որոնք կառքերով կ'անցնին սրարշաւ, ժամանակ չձգելով իրեն դատաստանը ամբողջացնելու. անաչառ արուեստագէտի մը պէս կը տեսնէ, կը ցուցնէ ամէ-

նուն պակասութիւնը, չքաշուելով բնաւ տեսած կատարելութիւններուն վրայ ալ հիանալէ.

—Սա՛ անցնողը, նայէ՛, աղուորիկ է, ըսելիք չունիմ:

Զ.

Սերվինազ կը գիրնար. միս կը կապէր վերջապէս, տանտիկնութեան միսը. և երիտասարդը կը շարունակէր գալ, ամրացած իր տոմարակալութեան պաշտօնին և այս կնոջ համար ունեցած սիրոյն մէջ. ամուրի մնացած էր հակառակ իր մօրը ջանքերուն, երբեմն գեղեցկութեանը, երբեմն տգեղութեանը համար չկրնալով զատուիլ Սերվինազէն և անոր կեանքին մօտ մնալու սովորութիւնը չկրնալով մէկդի թողուլ, մէկդի թողուլ իր բոլոր հաւատքը:

Այս տան մէջ, ուր բոլոր վարձակալները կը ճանչնային զինքը, կու գար ժամերով մընալ. երբեմն վերը կը սպասէր մինակ որպէս զի Սերվինազ վարը խոհանոցին մէջ իր կերակուրի պատրաստութիւնները աւարտէ ու դայ գէմը նստի. երբեք հետը դուրս չէր

եղբեր, վախնալով որ արատ չբերէ անոր անունին :

Վերջերը ա՛լ տունէն էր գրեթէ, ազգական մը Սերվինազին համար, որ անոր ներկայութեանը իր սենեակը կը մաքրէր, անկողինը կը շտկէր. երբեմն դէմի սենեակէն դրացուհին կու գար, կաթոլիկ Հայուհին, իրենց հետ խօսակցելու, ան ալ ամուսինէն բաժնուած կին մը, աւելի մանկամարդ, պզտիկ քոյր մը Սերվինազին, և բարեկամ մըն ալ կը բերէր մէկտեղ, ան ալ իր ազգականը անշուշտ :

Սերվինազ կը սկսէր ճանչցուիլ, հիւրեր կու գային. ինքը կը սորվէր Բերայի խօսելու յատուկ շեշտերը, վարուելու եղանակները :

Զարեհ կատակ կ'ընէր այս հիւրերուն վրայ. երբեմն կը հարցափորձէր.

— Ո՞վ էր սա առջի օրուան մարդը :

— Ի՞նչ, ա՞տկէ ալ կը նախանձիս, ես մնացի մնացի ատանկի՞ն մնացի :

Յետոյ՝

— Ես մարդու նայելու սի՞րտ ունիմ. ասկէ՞ ետքը :

Օր մըն ալ ելաւ խորհուրդ հարցնելու Զարեհին :

— Ի՞նչ կ'ըսես, Պէքեար փողոցը աժան տուն մը կայ, վարձու բռնե՞մ՝ քանսիօնէն առնելու համար :

Երիտասարդը համակարծիք չէր. այս պզտիկ սենեակէն դո՛հ էր ինք, թէեւ ատեն ատեն արմուկովը՝ ներս մտնողի մը կամ դուրս ելլողի մը զարնուէր մութ սանդուխին վրայ :

Վայրկեան մը չէր կասկածեր այն կեղականարժ պարկեշտութեան երեւոյթին վրայ որ այս տան մէջ կը տիրէր, այս էրիկնէն զատուող կիներուն, այս երիտասարդ ազգականներուն ալէվուկ բարբերուն վրայ, որ կը լեցուէին հոն, իր սէրէն դուրս հետաքրքիր ըլլալու պէտքը չզգալով բնաւ և յաւերժացնելով մեր միամիտ Դ. կարգը :

Է.

Ումառուան իրիկուն մըն է. Մեծ Փողոցին մէջէն կը քալէր դիտելով վաճառատուններու ապակիներուն պարզած պերճութիւնները, հանդարտ ու ստոյիկ, երբոր Կալաթա Սարայի մօտ Լեւոնը տեսաւ, ձեռքը օղիի շիշ մը բռնած, թուղթի մը փաթթուած աղանդերի տեսակներով :

Կեցաւ. հարցուց որի տանիլը այդ ամէնը. հիւր կար տունը. հիւր. ի՞նչ հիւր. օղիի փոքրիկ շիշը կը պատասխանէր իրեն. այս գլուխ գլխի շուարճութեան պատրաստութիւնները՝ փոքրիկ տղուն ձեռքին մէջ՝ պերճախօս ու ահօելի կը թուին յսնկարծ. սթափում մը կ'ունենայ. փոքրիկ մանրամասնութիւններ որ իր աչքէն կը վրիպէին, հիմայ կուգան հատիկ հատիկ ամբաստանութեան ահագին զանգուած մը ձեւացնելու. իրա՞ւ է արդեօք. այո՛, առջի անուղղայ աղջիկն է այս կինը, այն զոր Թաշ Վէրտիվէնի պատուհանէն կը տեսնէր, եղբւանիկին կապոյտներուն մէջէն, և որ հիմայ այդ ծառին պէս ապաժաման ծաղկումներով կ'արթննար՝ տարիքը առնելուն հետ ուշ մնացողի մը պէս՝ աւելի բուռն տենչանքներու կատարը բարձրանալու մրցումով։

Եւ կը խորհի իր ալ կեանքին, ամուլ, անօգուտ ու աննպատակ, ամբողջ տառապանքի, սպասումի կեանք մը որ ընդ-քարշ դացած է միշտ այդ կնոջ ետեւէն, բոլոր պատանութիւնը ու բոլոր երիտասարդութիւնը կապուած, քամուած այս կնոջ խոստմնատու նայուածքին, որոնք այս վայրկեանիս անկէ

բաժնուելով ո՛ր և է յենակէտ մը չեն կրնար գտնել։

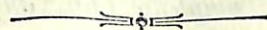
Իր պատերանքներուն այս քայքայման մէջ կը զգայ որ Մեծ Փողոցի շէնքերը կ'երերան, իր վրայ կը փլչին. կառք մը՝ զոր չի տեսներ՝ զինքը խորտակել կը սպառնայ. թեւէն կը քաշեն. անցորդները այս ապշած դէմքը դիտելով կը դրօսնուն. Սթոնէքի խանութին առջեւ, օղիին շիշը բռնող փոքրիկ տղուն քով կեցած կը խորհի, կը վճռէ. պիտի ձգէ, պիտի թողու այդ կինը որ այս վայրկեանէն ա՛լ գոյութիւն չունի իրեն համար. կը չափէ իր որոշման առաջ բերելիք սրտայուզութիւնը ու կ'ուրախանայ. հիմայ, շուտով, լուր մը, մահացու կապարի մը պէս անոր ճիշտ սրտին. հասկնայ որ ա՛լ տեղեակ է ամէն անցած դարձածին։

Լեւոնին թեւէն կը բռնէ.

— Ինծի նայէ, մամայիդ բարեւ ըրէ ինձմէ։

Ու շեշտելով տղուն իր ապսպրած բարեւին ահագին նշանակութիւնը.

— Չմոռնաս հա՛, ինձմէ մամայիդ բարեւ ըրէ։

Մ Ի Ի Ս Ը

Ս.

Եման հայ հռոմէական կին մըն էր, եւրոպացիի մը հետ ամուսնացած. գեղեցիկ, չեմ գիտեր շիտակը. ո՛չ, գեղեցիկ չէր ան, գէթ արուեստագէտներուն սահմանած գեղեցկութեամբը :

Թուխ գէմքով սեւաչուի մը, հոյաչէն կառուցում մը որուն լանջքին ու բարձրուն գեղձանող, շռայլուող կարկառները պակասութիւն մը պիտի ձեւացնէին եթէ հասակին բարձրութիւնը չըլլար :

Հոն՝ ուր իր մասնաւոր պշրանքը կը դնէր այս կինը, իր ոտքերն էին, միշտ նոր պոթ-

երու մէջ ամփոփուած ոտքեր որոնց նրբաւարտ մատներուն ծայրերէն մինչեւ սրունքին դնդղուց միւր բարձրացող ու գրկող նուրբ կաշին երեւան կը հանէր ան, անպատկառ հրճուանքով մը, փողոցի փոշիէն կամ ցեխէն չաղտոտելու համար, պէտք եղածէն աւելի վեր՝ շատ աւելի վեր հանգրիճելով իր շրջադեհստը :

Այս ոտքերը բանաստեղծներուն երգած փոքրիկ ու մանկական խաղալիկները չէին. այլ իր մարմնեղ ու հասուն կնոջ — ըսի՞ միթէ որ երեսունը անցուկ էր անիկա — համամատութիւններուն կը պատշաճէին, իրենց գիծերուն զմայլելի ներդաշնակութեանը մէջ միայն յայտնելով իրենց ուրոյնութիւնը :

Էմման գէմքը վերլուծող մը, այն յատուկ գիտութեան կանոններուն համեմատ որոնցմով կ'ըսեն թէ մարդկային հոգւոյն մինչեւ խորը կը թափանցեն, վախէն պիտի կենար. այնքա՛ն պակուցիչ ու ահաւոր բան մը պիտի գտնէր այս անմեղ ու մանկունակ երեսին վրայ :

Աղջիկ ատենը Օրթագիւղի մէջ շատ տեսած էին զինքը. հիմայ, շատ մը տարիներ

անցնելէն վերջը, երբեմն Բերայի Շիտակ ճամբուն վրայ կը հանդիպէի իրեն. ամառները Թարապիա կամ Բրինքիբօի մէջ ուր կուգար միշտ էրկանը հետ. կը տեսնուէր եւ աներեւոյթ կ'ըլլար իսկոյն:

Էմմա անոնցմէ չէր որ ամիսներով տեղ մը կը կենան, այնպէս որ զինքը տեսնելու ստուգութիւնը ունենաս: Այլ այն վաղակորոյս եւ ճիշդ ատոր համար փնտռուած հետաքրքրող ու երբեք չգոհացնող կնոջական տեսիլքներէն մէկն էր որոնց էրիկ մարդիկ անձկաբեկ կը սպասեն: Հորիզոնին վրայ անակնկալ կերպով ծագող ու անհետացող լոյսերէն մէկը՝ որոնց շաւիղը Լը Վէռիէ մը, աշխարհիս բոլոր անհունական հաշիւները մէկտեղ բերելով, չէ կրցած դեռ ճշդել:

Ես որ գիմագուշակ հարցուկի հովեր կ'առնեմ երբեմն, ամէն հեղ իրեն հանդիպելուս կը ջանայի, ինքնիրենս, իր դոյութեան առեղծուածը, իր աղիտաբեր արարածի կեանքին ալքերը պրպտել: Տեղ մը իրեն հանդիպելուս, հետը տեսնուելու համար հնարք մը չստեղծած դեռ, կը ձգէր կ'երթար ան, կարծես շատ իսկ սեպելով, իր վրայ հիա-

ցողներուն համար, իր տեսքին քանի մը ժամուան վայելքը:

Բ.

Էմման ամուսնացած էր, շատ երիտասարդ ամուսնացած, քանի որ իր զաւկըներուն էն մեծը հազիւ տասերեք տարեկան կար հիմայ, թխադէմ տղայ մը, ճիշդ մօրը աչքերով:

Իր ամուսնութեան պատմութիւնը հետաքրքրական ու մասնաւոր բան մը չունէր: Աղուորութեանը համար միայն առեր էր զինքը էրիկը, նիհար ու հիւանդկալս մարդ մը, ժանգոտած պղինձի դէմքով, որ չյափրացող ցանկութեան մը վայելքը փնտռած էր միայն այս ամուսնութեան մէջ: Էմմա, իբր ճշմարիտ հայ հռոմէական աղջիկ մը, Եւրոպացիի մը հետ ամուսնանալով իր եւ իր ընտանիքին բաղձանքներուն կատարը հասած էր:

Ճշմարիտ սիրով մը կապուած էր էրկանը հետ, տարիներով ու անձնուիրութեամբ խնամելով զայն Գթութեան քրոջ մը պէս, առանց տրտնջալու եւ ուղիղ բանի քիչ մը անհամաձայն թուող այս հաւատարմութեան

յարուցած ընդհանուր զարմանքին վրայ զուար-
ճանալով:

Յատոնց ըսեր էին բժիշկները որ էրիկը
երկար չապրիր, մինչդեռ մարդը հաճոյք կը
զգար ի դերեւ հանելով այս գուշակութիւն-
ները ու իր հէք ոսկորներուն կմախսածեւ շէն-
քը, իր կանչըցած երեսը պատցնելով կնոջը
պարարտ հրապոյրներուն քովը:

Ո՛չ վէճ եւ ոչ կռիւ իրենց մէջը, ինչ
որ քիչ զարմանք պատճառած չէր իրենց բա-
րեկամներուն, որոնք, ամէն բարեկամներու
պէս, գայթակղութիւններու ակնկալութեամբը
կ'ապրին: Անակնկալ համերաշխութիւնը այս
ամռին՝ զրկանքի պէս բան մը կ'ըլլար անոնց
որ ամուսնութեան յաջորդ օրուան համար
գծտում, երկպառակութիւն նախատեսեր էին:

Եւ անոնք որ ջանացեր էին իր հոմանի-
ները ըլլալ, հիմայ մէկիկ մէկիկ քաջուէր
էին, չծածկելով իրենց զայրոյթը:

Մէկը միայն յամառեր ու գամուեր էր
անոր հրապոյրներուն:

Օրթագիւղի իմ դպրոցական ընկերներէս
էր, ան ալ հեռուանց ծանօթ մը էմման, հիմայ
երեսունի մօտ, բայց դիւրահաւատ ու

միամիտ սրտով տղայ մը, որուն հոգւոյն
աղնիւ մետաղը իր նոր թափծուի փայլին
մէջն էր տակաւին եւ զոր ձախորդութեանց
չունչը չէր եկած նսեմացնել:

Մաքուր հագուած, առանց սեթեւեթի
սակայն, միշտ կարգալու գիրք մը բռնած
ձեռքը, ընթերցումը ըլլալով իր մեծագոյն
դբաղմունքը, ճերմակ թաշկինակովը՝ իր կար-
ճատեսի ակնոցը մաքրելու զբաղած շարունակ:

Ամէն աղմուկէ, չափազանցութենէ հե-
ռացող իր կեանքը՝ իրաւամբ մեզ ամէնուս
օրինակ ցուցուցած էին միշտ: Երկրաչա-
փական ձեւերու ճշգրութեամբը կազմուած
էր իր գոյութիւնը: Հօրը մօրը մէկ հա-
տիկը, աչքերնուն լոյսն ու պարծանքն էր.
զինքը ամուսնացնելու կարօտէն զատ իր ծը-
նողքը մոմտուք չունէին: Նշանտուութեան
պզտիկ խօսքեր զուրցուելու վրայ էին իրենց
գրայիններէն մէկուն աղջկան համար որուն
տունը շատ կ'երթար ինքը:

Պանքային մէջ, ուր լեցուն ամսականով
պաշտօն մը ունէր, իր մեծերը կը սիրէին
անոր հաւատարիմ ու աշխատասէր բնաւո-
րութիւնը. մեծ ապագայ մը վերապահուած
էր իրեն, գրեթէ խոստացուած:

Դպրոցէն դուրս՝ միշտ բարեկամ, մանաւանդ թէ մտերիմ մնացեր էինք, ինչ որ շատ չի պատահիր. կ'ըլլար սակայն որ ամիսներով, երբեմն տարի մը իրար չտեսնէինք, բայց առջի հեղ իրար գտնելու, փոխադարձ քաղուածքը կ'ընէինք իրարմէ հեռու անցուցած օրերնու, մեր ուրախութիւններուն եւ մանաւանդ մեր յուսախաբութիւններուն, առանց անտեղի հպարտութեամբ մը իրարմէ բան պահելու. եւ այս խոստովանութիւններով մեր ընդհատուած մտերմութիւնը ա'լ աւելի կ'ամրանար: Ձէր հաւներ ան իմ ապրելու եղանակիս ու խրատելու կ'ելլէր դիս.

— Երջանկութիւնը՝ երջանկութիւն չփրնտուելուն մէջն է, կ'ըսէր ինծի, երբեմն:

Եւ իր անդորր կեանքը նետելով երեսիս, իր ըսածը կը հաստատէր:

Դ.

Ինծի համար, բոլոր զինքը ճանչցողներուն համար, ամէնէն ապշեցուցիչ անակնկալը եղաւ Էմման համար ունեցած իր տարփանքին դայթակղութիւնը: Գիտէի քիչ մը այս

կնոջ համար ունեցած իր համակրութիւնը, բայց այս վերջաւորութիւնը մտքէս չէի անցըներ բնաւ:

Ուսկի՛ց ուր այս անփորձ ու միամիտ երիտասարդը կրցեր իր Էմման պէս կնկան մը սիրտը գրաւել. ի՞նչպէս մանաւանդ, ինքը՝ հանրային կարծիքին այնքան ուշադիր մը, պայմանադրական բարոյականէն մազի չափ չշեղող մը՝ ոտքի հարուածով մը մէկգի ըրեր էր իր ծնած օրէն զինքը մեծցնող, չորս գիէն պաշարող կեանքի կարգն ու սարքը, ընտանեկան աւանդութիւնները, ատոնց բոլորին վրայ ելեր նստեր էր, ամուսնացած ու զաւկի տէր կին մը առեւանգելու ու անոր հետ ապրելու չափ առաջ երթալու համար:

Երբոր այս լուրը առի, վեղարը ու սքեմը նետող վանականի մը նմանցուցի զինքը, այնքան աւելի յոխորտ իր ըմբոստութեանը մէջ՝ որքան խոտակրօն եղած էր իր հաւատքի ժամերուն:

Բնութիւններ կան որոնք ջուրին թոյլ ու մեղկ հնազանդութեան երեւոյթը կ'ընծայեն. բայց ջուրին կաթիլներուն միօրինակ ու ան-

փոփոխ աշխատութիւնը լռելեայն կը կատարեն անոնք, մեղմիւ, հեշտօրէն մաշեցնելով զիրենք շրջապատող քարերը ու ժայռերը եւ ծակ մը, անցք մը բացուելուն՝ հեղեղի մը պէս դուրս կը թափին :

Այս երիտասարդինը այդ կարգէն էր ահա . ինքնիրենս այս խորհրդածութիւնները ըրի միայն : Այս առեւանգութիւնը սակայն ընդհանուր խօսակցութեան նիւթը եղաւ . կիները իրենց մաղձոտ չարախօսութիւնները դուրս թափեցին . այս կնոջ՝ էրկանը դէմ ցուցուցած անհաւատարմութիւնը քարկոծեցին . զինքը ձեռքէ ձեռք յափշտակել ուղող էրիկ մարդոց ճաշակին վրայ ալ շատ մը խնդացին . դոնէ գեղեցիկ կիւն մը ըլլար անիկա . սեւ ու նուաղուն աչքեր ունէր ան . ո՞վ սեւ աչք չունի Պոլսոյ մէջ . իր միսի աղուորութիւնը, իր արդուզարդին շքեղութիւնը, ասոնք էին բոլոր հրապոյրները, որոնց առջեւ ահա մարդիկ կանգ կ'առնէին :

Երիտասարդին մասին էրիկ մարդոց դատավճիռը նուազ խիստ չէր : Հանրային կարծիքը այն ատեն մանաւանդ կ'որոտայ ու շանթեր կը տեղայ երբոր իր ամէնէն խար-

խուլ ու կեղծիքով միայն ոտքի վրայ կեցող սկզբունքներէն մէկուն դէմ է մեղանշումը :

Իմ բարեկամս, մէկ օրէն միւսը, ամէնէն անշնորհ ու անառակ երիտասարդի հըռչակը ստացաւ . իր անհատական կեանքը քրքրուեցաւ ծայրէ ծայր ու լեցուն գանուեցաւ արատներով :

Պանքային մէջ անգամ իր խղճամիտ պաշտօնեայի դիրքը կորսնցուց . յառաջդիմութեան յոյսերը մարեցան եւ մտերմական բարեւները գլխու հարեւանցի շարժումներու փոխուեցան :

Ես առիթ չունեցայ զինքը տեսնելու բոլոր այն ամառը . իմացայ սակայն որ իր ծնողքէն զատուելէն վերջը Էմմաի հետ միջոց մը Եադաճըղի կողմերը գացեր էր . յետոյ, տեղի տալով իր սիրած կնոջ յարափոփոխ պահանջումներուն, վերսկսեր էր անոր հետ աստանդական կեանք մը գիւղադնացութեան, ութ օր հոս՝ հինգ օր հոն եւ այսպէս մինչեւ աշունը պտտելէ վերջ Բերա եկեր էին ձմեռը անցընելու :

Պ.

Օր մը , բնաւ մտքէս չանցած մէկ վայրկեանիս , գրասենեակէս ներս մտաւ ան . տիրաբար , չսպասելով գրագրիս հրամայներուն , երկար ճամբու մը յոգնութենէն պարտասած մէկու մը պէս ակնարկով մը մէջ ինկաւ . յետոյ՝ դեռ ինծի բան մը չըսած՝ խահուէ մը ապրսպլոնց ինքզինքին եւ սիկառէթ մը վառեց :

— Գնէ ուրիշ մէկը չունիմ իմ սիրտս բանալիք , ըսաւ ինծի դողդոջուն ձայնով մը . այն վայրկեանին ուր ամէն ինչ կ'երեւայ ու փլչելու մօտ կ'երեւայ շուրջս , անխախտ՝ քու բարեկամութիւնդ միայն կը տեսնեմ ու քեզի կ'ապաւինիմ :

Այս ձայնը զարմացուց զիս . երեսը նախացայ աղէկ մը . որքա՛ն փոփոխութիւն . քանի մը ամսուան մէջ նիհարցեր ու վատեր էր . տենդի կարմրութիւնը իր այտերը կը շառագունէր :

— Ինծի պատահածները հարկաւ գիտես , շարունակեց անիկա , ատեն չկայ որ երկար բարակ պատմեմ քեզի զանոնք . էմման էրկընէն զատուեցաւ , այր ու կնոջ մէջ փոխա-

դարձ յօժարութեան գործ մը եղաւ ասիկա , իրենց ամուսնութեանը պէս . իրենց շահերը , իրաւունքները , ամէն ինչ ճշգրտած , որոշած են . զաւկըները իրենց հօրը քով կը մնան ու մայրը իրաւունք ունի ուղած օրը զանոնք տեսնելու առանձին : Դատարան մը ասկէ աղէկ չախտի վճռէր :

Ուրեմն իմ բաղձանքիս լրումին մէջն եմ հիմայ . ասո՞ր համար արդեօք աշխարհիս ամէնէն ապերժանիկ մարդն եմ : Ի՛նչ տարօրինակ սէր է իմինս որուն վայելքը զրկանքին չափ կը տառապեցնէ :

Ահաւասիկ բոլոր խնդիրը :

Էմման իմն է , իմն բոլորովին , բայց զայն կորսնցնելու վախն է որ ամէն վայրկեան կը պաշարէ զիս :

Եթէ օր մը ձգէ զիս երթա՛յ , Աստուած իմ : Այս ահուդողին մէջ ոչ գիշեր , ո՛չ ցերեկ ունիմ ես . քաջաւոյժ մարդիկ կան ու ըոնք թոքախտ ըլլալու սարսափով իրենց կեանքը կը դառնացնեն . ես անոնցմէ՞ եմ արդեօք , թէ ոչ նախազգացումը , մերձաւոր կորուստին նախազգացումն է որ զիս կը խռովէ : Ծշմարտութեան ասիկա աւերի մօտ է . երջանկու-

Թիւնս այնքա՛ն մեծ է, այնքա՛ն անհաւատա-
լի, որ վայրկեաններ կան ուր անոր ստուգու-
թեան վրայ կը սկսիմ տարակուսիլ. քնաչըր-
ջիկի մը պէս կ'անցնիմ կեանքին մէջէն, երա-
զաշէն աշխարհի մը շրջանը ընելով, որչա՛փ
օրուան մէջ... և ե՞րբ պիտի ըլլայ զարթնումը.

Տեսնելով իմ անհամբերութիւնս այս
անկապ ու անյարիր խօսքերուն դէմ,

— Երջանկութենէ երես առած մէկը չեմ,
աւելցուց բարեկամս, մէկը անոնցմէ որոնք
իրենց եղական բաղդաւորութիւնը ուրիշի մը
վկայութեամբը հաստատելու հաճոյքին հա-
մար՝ անոր կը պատմեն զայն՝ յատկապէս
խեղ մը գովոհանքի պատճառներու մէջ պա-
րուրելով:

Ո՛չ. ես իրական անձկութեան մը մատ-
նուած եմ, վախի մէջ թէ ուրիշ մը Էմման
ձեռքէս պիտի յափշտակէ: Ո՞վ է այդ միւսը,
մէջտեղ ելա՞ծ է արդէն, թէ երեսան պիտի
ելլէ. միտ հարցեր ինծի համար. բայց այդ
միւսը կայ. կասկած չունիմ ատոր նկատ-
մամբ: Գիտե՞ս, երբեմն սենեակիդ մէջ
գիրք մը կարդացած պահուդ, կամ պատու-
հանէն փողոցը դիտած մէկ վայրկեանիդ,

առանց ոտնաձայն մը լսած ըլլալու կը զգաս
խսկոյն որ մէկը ներս մտած է. չես տեսած
դեռ զինքը, բայց ապահով ես, ստուգու-
թիւնը ունիս որ գլուխդ վեր առնելուդ գիր-
քիդ վրայէն, կամ ետիդ դարձնելուդ, մար-
դը պիտի տեսնես, և իրօք զայն կը տեսնես
ալ: Ես ալ ատոր պէս՝ իմ երջանկութեանս
մէջ ոտը կոխող ինէ ուրիշի մը գոյութեան
ահաւոր ստուգութիւնը ունիմ: Ի՞նչ կ'ըսես
դուն ատոր:

Այս հարցումին վրայ նոր սիկառէթ մը
վառեց անիկա:

Ե.

— Դուն նախ պատմէ ինծի, ի՞նչպէս ճանչ-
ցար, ի՞նչպէս ձեռք ձգեցիր այս կինը, պա-
տասխանեցի իրեն. միայն մտմտութեամբ ը-
սելու եկար հոս. ի՞նչպէս և ինչո՞ւ կը սիրես
զինքը. ես որ երբեք սիրած չեմ, հետաքրք-
րիւ եմ ատոր:

— Սիրեցի զինքը անոր համար գուցէ որ
հազարումէկ պատճառ ունէի չսիրելու հա-
մար. այո՛, հազարումէկ. իմ կեանքս, իմ
սկզբունքներս, իմ ընտանեկան վիճակս, ա-

սոնք բոլորը մէկ կողմէն, այս կնոջ բոլոր կեանքը միւսէն, իրեն մօտենալն անգամ կ'արգիլէին ինծի:

Բրինքիբօի մէջ հանդիպեցայ անոր, միևնոյն պանդուկը գտնուեցանք դիպուածով, ու դրացի իրարու: Պզտիկուց գիտէի Էմման, բայց բոլորովին մոռցեր էի զինքը. ո՞րչափ գեղեցկացեր էր մեծնալով: Առջի տեսած վայրկեանէս ամէնէն բուռն տպաւորութիւնը ըրաւ վրաս:

Իրիկունը, ճաշէն ելլեցնուս,—անիկա էր— կանը ու տղոցը հետ մասնաւոր սեղանի մը վրայ կ'ընէր ճաշը, — պարտէզին մէջ մինակը կը պտտէր. վարանոտ քալուածք մը ունէր, ու ձեռքի անգիտակից շարժումով, որ վարժութիւն եղած է ա՛լ իրեն համար, իր սանտրած մազերուն կարգէն կանոնէն փախչելով ճակտին վրայ իյնող պզտիկ գանգուրները կը շտկէր:

Մինակը ծառերուն տակ շրջագայած ատեն անթափանցելի խորհուրդներու մէջ ընկողմած կը թուէր. տրամութեան քողք մը, այն ամառ գիշերին ստուերներուն պէս թափանցիկ, ոտքէն գլուխը կը պարուրէր այս

աղուոր կինը. ինչո՞ւ համար տխուր էր արդեօք. ինքնիրենս ըրի այս հարցումը. քովէս անցնելուն՝ մեր նայուածքները իրարու հանդիպեցան. կարծեմ թէ բացայայտ զմայլանք մը կարգաց իմինիս մէջ. ու է զարմանք կամ ուրախութիւն չցուցուց ասոր փոխարէն. միայն հանդարտ ուշադրութեամբ մը և առանց քաշուելու ինքն ալ զիս դիտեց. անկէ վերջը՝ ամէն անգամ իրարու պատահելնուս՝ այս նայուածքը չպակսեցուց վրայէս, անթարթ կերպով սեւեռած ու տրտում նայուածք մը, մինչեւ սրտիս խորը իջնելու ակներեւ մօտադրութեամբ:

Ես՝ ներսէս՝ այս անտեղի սիրոյն հետեւանքները կը հաշուէի ու իմ բոլոր արիւթթեանս կոշում կ'ընէի ազատելու համար անոր հմայքէն. անիկա, կարծես զգալով խուլ պայքարը որ կը մղուէր հոգւոյս մէջ, ա՛լ աւելի լուռ պըրանքով կը սեւեռէր իր նայուածքը վրաս, մարելու մօտ կանթեղի մը մէջ իւղ թափելու պէս:

Այս եղաւ մեր սիրոյն սկիզբը: Երիկը սակայն հիւանդ էր միշտ. կանոնաւոր կերպով շաբթուան մէջ օր մը կամ երկուք իր

սենեակը մնալու ստիպուած էր ցաւին սաստկացած միջոցին եւ իր կինը քովը կը հսկէր, թողով իր զաւակները սպասաւորի մը հըսկողութեան :

Ձէի սիրեր այդ մարդը :

Աննկարագիր, անպատկառ ու ամէն բան հեգնող մարդոցմէ մէկն էր, որոնց առջեւ ամէն ընկալեալ կանոններ միամտութիւններ կը համարուին :

Լուսնի գիշեր մը որոշուեցաւ որ պանդոկին բոլոր հիւրերս կզգիին շրջանը ընենք : Ոմանք կառքով՝ ոմանք էջ հեծած ճամբայ ելան :

Բրինքիբօն զինքը շրջապատող կապոյտ ծովին վրայ կը ցոլացնէր իր սաղարթախիտ բլուրները, իր վիլաներուն դոյնզգոյն երեսները, իր պարտէզներուն երփնագեղ կանանչութիւնները : Ու անհուն հայելին մէջ որ այս աննման կապոյտէն կը ձեւանար, այս բոլորը կը դողար, կը սարսուէր ալեակի մը վեհերոտ տատանումին հետ :

Այլէն ու ձախէն բարձրացող երգերու ժխորովը Տիապէլօ հասանք : Հոս լուսինը իր բոլոր պայծառութեամբը կ'ողողէր պղտիկ սա-

րահարթը . Բէնտիքի եղերքէն՝ ուրկէ կը բարձրանար, աննշմարելի վերելքով մը, ադամանդի կոտրտութներով յարդարուած լուսեղէն պողոտայ մը ծովուն վրայ կ'երկըննար, կը փալփլէր, կը լայննար, կը նեղնար շարունակ :

Բազմութեան մէջ տեսայ Էմման որ վար իջած կառքէն, Խրիսթօս տանող մեծ ճամբուն կողմը կ'երթար մինակը . այս ժաման բոլորովին ամայի էր այդ տեղը, նոճիներուն չուքովը պատսպարուած :

Գիտես որ ձեռներէց մէկը չեմ ես, բայց ութ օրէ ի վեր այս կինը այնքան լուռ պըշրանքով պաշարեր էր հողիս, որ իրեն հետ խօսելու փափաքին դիմադրելու անկարող էի ա'լ :

Հոգ, այդ ճամբուն վրայ, զոր կարծես ինքն ալ յարմարագոյն վայրը դատեր էր, խօսեցայ հետը առջի անգամ :

Սեւ մետաքսէ ֆօռսաժ մը ունէր, այս օրուան պէս միտքս է, եւ վեր ժողված ճերմակ պատմութեանին ժիւքէն տանթէլներու եռեւեւ փը ու փրփուրը դուրս կը ժայթքէր : Ինքը կ'ունկնդրէր ինծի՝ շարունակելով ժողու-

տուրը իր ճակատին անհնազանդ մազերուն ,
մատը բերնին դնելով երբեմն , խոհեմութիւն
պատուիրելու դիրքով , բայց որոշ ու մեկին
պատասխան մը չտալով երբեք :

Այսպէս իր վրդովիչ կնկան դերին մէջ
էր զոր Յէնքիէվիչ , իրաւամբ , Բիզայի աշ-
տարակին կը նմանցնէ , ծռելով միշտ՝ բայց
չխնայով բնաւ :

Իր ձեռքը զոր համբոյրներով ծածկեր
էի , քաշեց յանկարծ ուժով . մեր կողմը ե-
կող ոտնաձայն մը լսելի էր . վայրկեան մը
սպասելէ ետքը մեր վախը ի դերեւ ելաւ .
վարէն՝ միայն երգի եղանակներ կը հասնէին
մեզի :

Հոս , անտառին խորը , գիշերը իր վճիտ
անդորրութեանը մէջ շքեղ էր , բիւրեղի մը
ջինջ պայծառութիւնը հագցնելով ամէն ա-
ռարկաներուն :

Ծառերու երկար շարքը՝ իրենց պոչերուն
վրայ յանկարծ կանգնած անհամար օձերու
բանակ մը կը պատկերացնէր , խայտաբղէտ
շապիկներով վիշապներ , մեր սէրը , մեր եր-
ջանկութիւնը դիտող նախանձօտ աչքերու
պէս , պաշարելով մեզ չորս դիէն : Գետի-

նը ծածկող տերեւներուն խշրտութէն զատ
ոչինչ կը խռովէր մեր կարճատեւ առանձ-
նութիւնը :

Էմման ինքը սթափեցուց զիս ըսելով .

— Դառնա՛նք :

Յաջորդ , վաղայաջորդ ու միւս օրերը
Էմման իր էրկանը հետ ա՛լ աւելի սիրով ,
ա՛լ աւելի մտերիմ՝ եւ ինծի դէմ աւելի
անտարբեր ու սառն գտնուեցաւ :

Հնարք մըն էր աս՝ էրկանը կասկածները
չարթնցնելու համար :

Ձ .

Գիտե՞ս թէ ինչ ծանր զոհողութիւններու
պարտաւորեց զիս այս սէրը : Եթէ ոչ պատ-
ուոյ , դէթ խղճմտանքի դէմ շատ մը մեղան-
չումներու առաջնորդեց զիս . ոչ որ ինէ ա-
ւելի խստութեամբ կը դատէ իմ արարքս .
ծնողքս՝ որոնց բոլոր համողումները , ակըն-
կալութիւնները , շոյած երազները ոտնակոխ
կ'ընէի . այն սիրուն աղջիկը՝ որուն սիրտը
վատկեր էի այնքան անարժանութեամբ եւ
որ քիչ մնաց նշանաժապիտի ըլլար . ասոնց
լուռ կշտամբանքը կը զգայի սրտիս մէջ . ա-

մուսնացած, զաւկըներու տէր կին մը հրապարելու ձեռնարկը ոչ նուազ անարգ ու անարժան դործ մը կ'երեւար ինծի. ու այս ամէնը կոխելով անցնելով, ա՛լ աւելի ուժով կապուած կը զգայի ինքզինքս Էմման հետ, իմ՝ բոլոր յանցանքիս մեծութեամբը կապուած ։

Էմման ինքը զիս ընդուններ էր նախ ա՜նոր համար որ իմ ցուցուցած անսահման սիրոյս պէս սէր մը տեսած չունէր . յետոյ, գեղեցիկ կին մը միշտ պէտք ունի որ մէկը իր գեղեցկութիւնը երեսին ըսէ . հոմանին տեսակ մը խօսուոն հայելի է, կանանց արդուզարդի սպասին մասը կազմող ։ Շատ վերջը միայն, կարծեմ, ինք ալ փոխադարձ համակրութիւն մը զգաց ինծի համար ։ Այդ միջոցին էր որ յանկարծ, ինքնաբերաբար, շատոնց որոշուած վճռուած բանի մը պէս, յայտնեց ինծի թէ պատրաստ է զատուելու իր էրկընէն՝ ինծի հետ ապրելու համար ։ Էմմանին այս արիութիւնը բոլորովին զիս կապեց իրեն . ահա թէ ինչո՛ւ ես ալ իմ ծեր հայրս ու մայրս թողուցի ։

Անկեղծութիւնը կը մեծարեմ նոյն իսկ

եթէ յանցանքի մը մէջ ի հանդէս կուգայ ։ Չեմ սիրեր մանուածապատ ձեւերը որոնց տակ Մեղքը կը պահուըտի ու կը շարունակէ Առաքինութեան յատուկ մրցանակները քաղել ։ Ըսողներ կան որ բարոյականի կեղծիքն ալ բարոյական մըն է . ես այս բանաձեւը դարչելի կը համարեմ ։ Բոլոր խնդիրը իր ըրածին պատասխանատուութիւնը ընդունելու եւ չընդունելու վրան է ։ Մէկը՝ թողլով ամուսնական յարկը, ինքզինքը չի պաշտպաններ այն հարուածներէն որոնց արժանի՞ է թէ ոչ, չեմ գիտեր, բայց որոնց ապահովապէս կ'ենթարկուի ։ Միւսը՝ դիմաժածուկ կինը՝ պարկեշտ ամուսնի պատրուակը երեսին վրայ, բարեւներու ու մեծարանքներու եւ մաքուր կնոջ տիտղոսի կողոպտումին մէջ կը զայրացնէ զիս ։

Ու դառնալով իր մտատանջութեանը, բարեկամս աւելցուց .

— Ըսի որ հիմայ Էմմանին սիրտը կորսնցնելէ զատ ուէ վախ չսպառնար ինծի, մտադրածին սարսափ որ հիւանդ երեւակայութեանս ծնո՞ւնդն է . այսպէս չէ սակայն, ես այն հաղարումէկ չնչին նշաններուն անց-

կութեամբ կը հետեւիմ, որոնք մտաւրուտ կը ցուցնեն ասիկա: Նախ էմման մտամոլար ու շուարած բան մը ունի. շատ հեղ խօսակցութեան մէջ մտքով բացակայ է ու հազիւ հազ մէկ խօսքը կրկնելու կ'ուշաբերի. դէշ նշան. յետոյ իր արդուղարդին միշտ խնամոտ, հիմայ մանաւանդ ծայրայեղ մարմնապաշտութեամբ մը իր բնական շնորհներուն ուշադրութիւն կ'ընէ. աւելի դէշ նշան. ինծի հետ՝ իր սովորութեան հակառակ՝ քծնող ու ներողութիւն խնդրելու պէս ձեւեր մը ունի միշտ. ասոնք լիովին կ'ապացուցանեն ինծի ներկայութիւնը այն միւսին որ ինէ երջանկութիւնս կը յափշտակէ:

Կը խորհիմ մանաւանդ որ էմման՝ ինծի համար իր էրիկը ձգելէն վերջը՝ կարող է զիս ալ, ուրիշի մը սիրոյն, ձգել: Թող ձգէ զիս. բայց պիտի գտնուի՞ մէկը որ ինծի պէս ու ինծի չափ գիտնայ սիրել զինքը. դիւրին ու դժուարին բան միանգամայն. անիկա ինծի համար միայն գեղեցիկ կ'ընը չէր որուն կը տենչան, այլ մարմնացումը ամէն մարդկային երազներու, կը հասկընա՞ս: Ո՞վ ինէ զատ այս ըմբռնումով

պիտի ծնրադրէ իր առջեւ. ռամիկ հեթանոսներն էին միայն որ ատենով կուռքերը կը պաշտէին իբրեւ նիւթ. միւսները երկըրպագած են անոր միայն՝ իբրեւ խորհրդանշանը գերագոյն զօրութեան մը: Այս պէս ալ ես էմման գէմը:

Է.

Ես սրտապնդեցի հէք տղան. իր խանդարած երեւակայութիւնը հանդարտեցուցի:

— Որովհետեւ էմման ատեն ատեն մըտաւորներ ունի եղեր՝ չի հետեւի ատկէ որ անպատճառ նոր հոմանի մը ունեցած ըլլայ. քեզի համար իր ըրած զոհողութիւնները ամէն տարակոյս վանելու չափ մեծ բաներ են. անխելքութիւն է ուրեմն միտքդ չարել անդոյ ոտիսի մը կսկիծովը. բայց այդ վիճակդ էապէս երջանկութեան յատուկ վիճակն է, այն է՝ չկարենալ անխառն վաշելել զայն: Սիրէ էմմադ եւ ուրիշին վրայ մի խորհիր: Մի խորհիր միւսին վրայ:

Համոզուեցաւ քիչ մը. յետոյ,

— Խորատ մը կ'ուզեմ քեներ, քանի որ յատկապէս ատոր համար եկայ գործի օր

մը այսպէս ժամերդ գրաւել. կ'ուզեմ այս կասկածի մթնոլորտէն դուրս ելլել, եւ եթէ կարելի է հասկնալ իմ ենթադրութիւններու անճիշդ ըլլալը :

— Խրատը, պատասխանեցի իրեն, հարցումիդ մէջն է. դժուար բան մը չէ Լամանին պէս կնոջ մը ուր երթալ գալը հասկնալ :

Չկեցաւ ալ քովս. ձեռքս թոթուեց ու գնաց :

Տասնըհինգ օր հաղիւ անցեր էր, իրիկուան մը դէմ եկաւ նորէն. բերանը կըղպուած էր :

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ ունիս նորէն :

Ան ատեն խորունկ ու ցած ձայնով կամաց կամաց սկսաւ պատմել.

— Քանի մը օր շարունակ լրտեսեցի զինքը. Լաման շաբաթը երկու անգամ առնուազն զաւակները տեսնելու կ'երթար էրկանը տունը ու ժամերով կը մնար հոն. բան մը չկար ստգտանելի այս վարմունքին մէջ : Ատկէ դուրս՝ պղտիկ գնումներուն համար՝ Բերայի վաճառատունները կը մտնէր, ու ոչինչ ատոնցմէ զատ. իր կեանքը յստակ կանոնաւորութեամբ կը ճշդուէր, և խիստ մօտ

էի հիւանդոտ երեւակայութեանս վրայ ծիծաղելու, երբոր շաբաթ մը առաջ տեսայ Լաման իր տղոցը տունէն դուրս ելլելուն. տոգոյն այտերը կարմրած ու երեսին վրայ այն չեմ գիտեր ինչ արտայայտութիւնը կար որ յանցաւոր կիներ կը մատնէ :

Կասկած մը, փայլակի մը արագութեամբ, անցաւ մտքիս մէջէն. թերեւս հոս, այս տանը մէջ, ուր էրիկը բացակայ էր ցերեկ ատեն, կը տեսակցէր իր սիրած մարդուն հետ. սպասաւորները որ վերջապէս իր առջի ծառաներն էին, կրնային դրամի համար աչք դոցել եղածին :

Այսօր, երկու ժամ կայ, Լաման նորէն գնաց հոն. ես որոշումս տուեր էի արդէն : Քիչ մը ատեն անցնելէ վերջը դուռը զարկի. սպասաւոր մը գլխաւորեց զիս. պատրուակ մը պէտք էր այս տան մէջ մուտքս արդարացնելու համար. տանտիրոջ անունը տուի :

— Վերն է, պատասխանեց սպասաւորը, իմաց տամ :

Ապշեցայ. էրիկը տո՞ւնն էր այս ժամուն. յետոյ սանդուխներէն վեր նետուեցայ. սպասաւորը հաղիւ ետեւէս կրնար

հասնիլ, ի զուր ջանալով խօսք հասկցնել ին-
ծի, կեցնել զիս: Ոչ ոք կար տան մէջ.
միայն, էն վերի յարկը ուր հասէր էի ահա.
ննջասենեակի մը կիսաբաց դռնէն անոյշ
ձայն մը, էմմաին ձայնը, ականջիս դպաւ,
ու զգուշութեամբ մօտենալով կրցայ որոշ
կերպով տեսնել զինքը իր ամուսնին թե-
ւերուն մէջ մարմնակործան:

ԶԱՐՈՒՂՈՆ

Ա.

արդ մը, որուն երեսը երբեք չէինք
տեսած, խաւարի մէջ ապրող գի-
ւային էակ մը. գոյութիւն ունէ՞ր
իրօք, թէ առասպել մըն էր որ բերնէ բերան
կրկնուելով, տարածուելով՝ վերջնական ձեւ
ու վաւերացում կը ստանայ, իրողութեան կարգ-
կ'անցնի:

Գող մըն էր Զարուղոն մեր գեղին մէջ.
ո՛չ այն ռամիկ գողը որ կը բռնուի շարու-
նակ, կը ծաղրուի ու բանտերու մէջ կը փը-

ճանայ. ոչ ալ այն ահարկու աւազակը որուն գողօնին արիւն կը խառնուի ատեն ատեն:

Իր մեծ արժանիքը ճարպիկութեանը մէջ էր. օգի պէս անօտր, ոգիի մը պէս աներեւրեւոյթ, տեղ մը չէ ու ամէն տեղ է միանգամայն:

Ամէնէն աւելի ամուր փակուած դուռը, ամէնէն բարձր պատը՝ մտնելէ չեն արդիւնք զինքը. բանալիին ծակէն, տախտակներուն ճեղքերէն ներս՝ կը սպրդի կարծես, անշշուկ ստուերի մը պէս:

Ամէն բան գիտէ, ամէն խօսք կը լսէ ու դռնփակ նիստերը իրեն համար չեն. իրեն համար պատրաստուած ծուղակներուն մէջէն յաջողութեամբ դուրս կ'ելլէ միշտ, վարպետ ձեռնածուի մը պէս զարմանքի մէջ թողլով զինքը բռնելու պատրաստուող միամիտները:

Երեսը շիտակ տեսնող չկար. բայց կը պատմուէր—ո՞վ, կամ ի՞նչպէս, չեմ գիտեր— թէ երիտասարդ մըն էր այս տղան, նկնահասակ, թխադէմ ու վատոյժ տղայ մը. երկաթագործի քով աշկերտութենէ եկած էր ու կղպանքներու արուեստը պէտք եղածէն աւելի սորված էր:

Հիմայ արուեստասէրի մը պէս կ'ապրէր, գողնալով թալլելով շարունակ, աւելի մնապարծութենէ քան թէ իրական չարութենէ մղուած: Կը բաւէր որ իր ճարտարութեան փորձը տար ամէնէն անմատչելի կարծուած տուները կողոպտելով, ու յօժարութեամբ ետ պիտի տար գողօնը թէ որ բռնուելու վախը չըլլար:

Կամաց կամաց մտերմութիւն մը հաստատուած էր գիւղացւոց ու այս գողին մէջ. ի հարկէ ստիպեալ՝ վարժուեր էինք իր ներկայութեան. այս խորհրդաւոր ու անմեկնելի գոյութիւնը, հալածական մարդու այս աստանդական կեանքը՝ սրտերնիս կը շարժէր, ու քիչ մըն ալ թէ որ երթայինք առաջ, պիտի սիրէինք զինքը:

Բ.

Ջաբուղոն նշանուած էր, կը զարմանա՞ք:

Նշանաւորը Պատրիարքարանի մեծ դահլիճը կատարուած չէր հարկաւ: Փոխանորդ Հայրը օրհնած չէր զայն, ոչ ալ լրագիրները ծանուցեր էին:

Պարզապէս, յաւիտեան իրար սիրելու

խօսք տուած էին, գիշեր մը, ծառի մը տակ, աստղերը ունենալով իրենց վկայ. և աշխարհիս ամէնէն մեծահանդէս նշանտուքը եղած էր իրենցը :

Ամէնքնիս կը ճանչնայինք Վասիլիկը, այն վտիտ դէմքով ու թնջուկ մազերով աղջիկը, որ դոյնդդոյն պատմութեաններով, արտակարգ արդուզարդերով՝ վերը, լեռը կուգար պտըտելու մինակը, շաբաթ իրիկունները :

Ոչ ոք կը համարձակէր աչք նետել կամ դարպաս ընել անոր. կեսարի խօսեցեալն էր անիկա. իր բացակայ նշանածին տարածած սարսափին մէջ պլլուած՝ աներկիւղ կը պտըտէր ամէն տեղ. ու զինքը պահպանող այս վախը կը վայելէր իրեն. անմատչելի ըլլալը՝ հրապուրիչ կ'ընէր զինքը : Մասամբ մըն ալ նշանածին փառքը իր վրայ կ'անդրադառնար. անոր արկածալից կեանքին կապուող այս աղջիկը սովորական մէկը չէր կրնար ըլլալ. աշխարհքէն դուրս ապրող մարդուն նշանածն ալ աշխարհքէն դուրս արարած մըն էր. ու տեսակ մը պատկառանքի խառնուած ըղձանքով մը կը նայէին իրեն, ամէն անգամ որ այս լուացարարի աղջիկը, վէս ու արհա-

մարհոտ դիցունիի ձեւերով, իր շաբաթական պտոյտը ընելու կուգար մեր կողմերը :

Վասիլիկ՝ ինքը դո՛հ կը թուէր այս կեանքէն. մարդ մը կար մութին մէջ որ զինքը կը պաշտէր, Ռիւյ Պլասի ըսածին պէս, առանց երեւան ելլելու, առանց իր քովը գալու հրապարակաւ :

Ու մութը՝ իրական մութն էր հոս. կեանքը՝ գիշերը կը սկսէր իրեն համար ու գիշերը կը վերջանար. վասն զի նշանածը մութին կրնար գալ, ամէնէն անակնկալ մէկ պահուն, մտքէ չանցած ծպտումի մը տակ, որուն գրկաբաց կը սպասէր :

Ուրիշներ կրնային ըսել որ «այսքան օր» ապրեցան. ինքը պիտի ըսէր «այսքան գիշեր» :

Լուսինին պէս խաւար պէտք էր որպէս զի փայլէր. էապէս աղջամուղջի դշխոն էր այս աղջիկը :

Ու դողը, իր յարափոփոխ ալլակերպութիւններովը, ամէն գիշեր նոր սիրահար մը կը թուէր իր աչքին, եւ այսպէս ամէն հասակները ու ամէն դոյները կարգով կը ծընրադրէին իր առջեւ, գիւթական անուրջ մը չինելով ամէն ատեն :

Գ.

Սկիզբները Վասիլիկ երջանիկ եղաւ այսպէս . Բաղդին չէ՞ր նմաներ քիչ մը այս անտեսանելի սիրահարը որ աշխարհքը կը կողպտէր զինքը յափրացներու համար ամէն ճոխութիւններով :

Օր մը սակայն այս ամէնը ծաղրելի թուեցան իր աչքին : Իր գաղտագողի ու թաքուն երջանկութիւնը բան մը կը կորսնցնէր այսպէս ծածուկ մնալով և չկնալով ուրիշներուն ցուցուիլ : Երեւակայեցէք մեծագին աղամանդ մը որ յախտեան տուփի մը մէջ փակուած մնալու դատապարտուած ըլլայ ու չկրնաք օր մը կուրծքերնուդ վրայ դնելով դիմացիննիդ շլացնել :

Իր բոլոր վայելքները , իր բոլոր ունեցածը այս գոցուած աղամանդին տպաւորութիւնը կը թողէին : Ինքը մանաւանդ , ցուցամուլ էակ , չէր կրնար գոհանալ կեանքի այն ներքին ու լռին ներդաշնակութեամբը որ ահա իր ձեռքին տակն էր և որ դուրսը արձագանդ չէր ձգեր . մարդիկ կան որ դեբասաններ են աշխարհիս վրայ . իրենց սե-

փական կեանք ու գոյութիւն չունին եւ ուրիշներուն համար կ'ապրին միայն . հանդիսատեսներ պէտք է ասոնցպէսներուն , ու կեանքը հրապոյր չունի եթէ զիրենք դիտողներ պակսին . դերասաններ՝ որ յանձն չեն կրնալ առնել թափուր սրահի մը առջեւ ներկայացում տալ :

Այսպէս էր Վասիլիկ . իր մեկուսացումը՝ լքում կը նշանակէր . ոչ ոք իր երեսը կը նայէր փողոց ելած ատեն . գեղին բոլոր երիտասարդները իր հրապոյրներէն կը դողային : Հիմայ պչրանքի արուեստը կը փորձէր անոնց դէմ , թոյլ ու երերուն քալուածք մը առած էր որ նուրբ մարմինին ամէն խաղերը կը մատնէր , և այսպէս ցանկութեան տաք հով մը կը տարածէր շուրջը ու օձի նայուածք մը՝ որուն հանդիպողը կը կախարդուէր :

Օր մը տղուն մէկը կապուեցաւ անոր ու հետը ամուսնանալ առաջարկեց . այն վայրկեանէն գողին սէրը անտանելի լուծ մը դարձաւ իրեն : Ալ չկրցաւ սպասել անոր , դիշերները լուսցնել , ժամադրութիւններուն գտնուիլ , սա պարտէզին մէջ , կամ ան լեռան վրայ . ամէն առթիւ դանդատեցաւ ,

բողոքեց ու լացաւ . միւսը կը զարմանար .
ինչո՞ւ այս արցունքը , չէ՞ մի որ առաջուան
պէս կը սիրէին իրար . ի՞նչ փոյթ մնացա-
ծը . Զաբուղոն իր առանձնացած կեանքովը,
միամիտ մարդու յատուկ անծալք գաղա-
փարները կը պարզէր :

— Ի՞նչ պիտի բլայ ասոր վերջը , կը հար-
ցնէր աղջիկը :

Ասոր վե՞րջը . Զաբուղոն երբեք չէր խոր-
հած ասոր . ընդհակառակը կը փափաքէր որ
վերջը չգայ :

Այն ատեն յուսահատած՝ յօժարութեամբ
բաժանում՝ ձեռք բերելէ այս նշանտուքէն,
որ օրհնուած պսակէ աւելի ամուր ու հաս-
տատ կ'երեւար , դիւային խորհուրդ մը ան-
ցաւ մտքէն . գիշեր մը ոստիկանները կանչեց
ու ձերբակալել տուաւ Զաբուղոնը :

Պ.

Քարաշէն պատերուն , երկաթէ ամրափակ
դռններուն ետին կը սլքտկան , սպասելէ
վհատած , կամքի պարտասումի մը մէջ ան-
ըզգայ և անտարբեր դառնալով տարիներու
անվերջ հոլովումին :

Անակնկալ փրկութեան մը յոյսը , առջի
օրերուն ակնկալութիւնը , շատոնց լքած է զի-
րենք և հիմակ նախասահմանեալ թուականին
սպասելով միայն , կծկուած կը մնան այդ
տեղ ժամերով , չորս դիէն բարձրացող պա-
րիսպներուն տակ բուսած հսկայ սունկերու
նման :

Ամէն հասակները ու ամէն տարիքները
կան հոս , այս դիմացկուն քարէ արգանդին
մէջ որ թիարան կը կոչուի և որ այս մար-
դիկը պիտի վերածնի օր մը , պիտի արտաքսէ
իր ծոցէն դուրս , յամբրամ՝ յղացումներով :

Վերէն , նեղ բացուածքներէ լոյսը կը սը-
պրդի ներս , հաշուուած խնայուած լոյս մը ,
տկար ու տժգոյն բան մը , այն դէմքերուն
պէս զորս լուսաւորելու կու գայ :

Զաբուղոն ասոնց մէջն է . իր համբաւը
կանխած է զինքը բանտին մէջ . մեծ չարագործ
մը չէ բայց մեծ ճարպիկ մըն է . հսկողու-
թեան տակ է շարունակ այս բանտարկեալը
որ ոտքը երկաթներ ունի ամուր ու կռնակը
հաստ պարիսպներ :

Եօթը տարի պիտի մնայ այսպէս . երի-
տասարդ էր հոս եկած ատեն ու ծերացած

դուրս պիտի ելլէ . իր նշանածին կը խորհի
ամէն ատեն , այն մէկհատիկ բարեկամու-
թեան որուն աներկբայ կը հաւատայ դեռ .
ո՞ւր է . ի՞նչ կ'ընէ արդեօք . ու հակառակ
ամէն զգուշութեան , փախչելու ջանքեր կ'ը-
նէ . անգամ մը երեսուն կանգուն բարձ-
րութեամբ պատէ մը կ'անցնի , բայց դուրսի
բակին մէջ կը բռնուի . ուրիշ անգամ մը
բանտին երդիքին վրայ ելլելու կը յաջողի .
երկու գիշեր կ'անցընէ հոն . կը տեսնեն ու
կը բռնեն զինքը նորէն :

Այն ատեն ամէն խստութիւնները ի գործ
կը դնեն ամէն վայրկեան փախչելու հետա-
մուտ այս մարդուն դէմ . բանտին կարգա-
պահական սպառնալիքները կը տեղան իր գըլ-
խուն . բան մը չի կասեցներ զինքը . դուրս
պիտի ելլէ Վասիլիկը գտնելու համար . իրաւ
որ ուրիշ պատճառ մը չունի փախչելու :

Եւ գիշեր մը կը յաջողի վերջապէս . խոհա-
նոցին ծխնկոյղին մէջէն վեր կ'ելլէ նախ
ու յետոյ հիանալի ճարտարութեամբ մը
այդ ցից բարձրութենէն վար կ'իջնէ , այս ան-
գամ բանտին շրջափակէն դուրս :

Երեք տարուան մէջ այս վեցերորդ փոր-

ձը կը յաջողի ահա , ու շիտակ , անխոհմու-
թեամբ թերեւս , մեր գեղը կը դառնայ
նորէն . կասկած մը չանցնիր այս հնարամիտ
մարդուն մոռէն . տարակոյս մը չի գար թու-
նաւորելու իր սիրոյն մաքրութիւնը : Իր ձեր-
բակալութիւնը , ձախող դիպուած մը միայն .
առջի օրերուն պէս գիտէ որ սպասող մը
կայ իրեն ամէնէն անակնկալ ժամուն . ու
վայելած ազատութեան գինը՝ այս բերկրան-
քով կը բազմապատկուի , կը մեծնայ , իր
սրտէն դուրս պոռթկալու չափ :

Վասիլիկին թովիչ ակնարկը պիտի գտնէ
նորէն . անոր դուռը մագերուն պատկերը
դեռ չտեսած , աչքին առջեւէն կ'անցնի , և
ուրախութեան սալսուռ մը կը ցնցէ իր հեգ-
մարմինը :

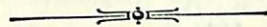
Մեղմիւ կը մտենայ անոր տունին . պա-
տուհանին առջեւ . խօսակցութեան ձայն մը
կը կեցնէ զինքը . ո՞վ է ներսը . մօիկ կ'ընէ ,
չի հաւատար իր լսածին . ներս կը մտնէ ան-
ձայն , առանց իր ներկայութեանը կասկածը
տալու , ու չի հաւատար իր տեսածին . ժամ
մը ամբողջ անկիւն մը կծկուած կը սպասէ ,
չկրնալով ցրուած միտքը ամփոփել . յետոյ

տակաւ ինքզինքը կը գտնէ, կը խորհի ու ձեռքը ակամայ կ'երթայ պզտիկ դանակի մը կոթին զոր մէջքի գօտիին անցուցած է. մատները կը շոյեն զէնքը. առջի հեղնէ որ արին թափելու հարկը կը տեսնէ որոշ ու յստակ. ինքը որ ամէն բանէ կրնայ փախչիլ, այս վրէժի նգրութեան գաղափարէն չի կրնար զատուիլ ահա: Ո՞վ է այդ ապուշ էակը որ իր թողած պակասը լեցնելու եկած է այստեղ. սա նստող տղո՞ւն համար Վասիլիկ մոռցած է զինքը: Մէկ նայուածքով կը չափէ, կը գնահատէ այս ոտիսը ու շատ վար կը գտնէ իրմէ:

Եւ իր սիրտը լեցնող արհամարհանքին առջեւ վրէժի գաղափարը կը թուլնայ. ձեռքը կը քաշէ դանակին բունէն զոր իր պրկուած մատները կիսովին դուրս քաշած էին մէջքի գօտիէն. ո՛չ, չեն արժեր ասոնք իր զայրոյթը, ու կամացուկ դուրս կ'ելլէ կրկին: Բոլոր գիշերը կը քալէ թափառական, փողոցներուն մէջ. ո՞ւր պիտի երթայ այսպէս. տուն չունի, ծանօթ չունի: Կը խորհի որ այդքան ծանրագնի ձեռք անցու-

ցած աղատութիւնը բանի մը չի ծառայեր և ուսերուն վրայ կը ծանրանայ:

Արշալոյսին հետ՝ վարանոտ քայլերով ետ կը դառնայ, իր բանտին նորէն, որուն դրան առջեւ կը գտնեն զինքը առտուն ու ներս կ'առնեն:

Ռ Ե Հ Ա Ն

Ա.

ն ատենն ալ առատ մաղերը կը սիրէի ու քովընտի նստած՝ կը դիտէի ձիւնսպիտակ ծոծրակին վրայ ժողվուած սեւ թումբը՝ պարտէզին մէջ տեղ տեղ դրուած կաղի լապտերներու լոյսերուն տակ, շքեղ ու անբարբառ ցոլացումով որուն աչքերս յառած կը մնային :

Ինչե՛ր չէին ըսեր ինծի այդ մաղերը. իրենց անմուռնչ կեցուածքը՝ հո՛գ, այդ բարձունքին վրայ, պարկեշտ ու վրդովիչ բան մը ունէր :

Հեռուէն՝ նայուածքս կը հետեւէր անոնց շնորհալի շրջագիծին, կամակ ելեւէջներուն, ըմբոստ պղտիկ թելերուն, — ըմբոստ՝ որպէս են ամէն պղտիկները, — որոնք սանտրէն փախչելով կը դառնային կ'իյնային վար, զսպանակի գալարումներով :

Գիչ քիչ, մտերմութիւն կը հաստատէի անոնց հետ. կը ճանչնայի զանոնք, գրեթէ կը խօսէի հետերնին :

Ամէնէն հաճոյալի անակնկալը եղաւ երբ ինծի դարձաւ իր գէմբը. գեղեցիկ. ոչ հարկաւ. բայց տարօրինակ կերպով սրտի մօտ ու համակրելի պատկեր մը, յոգնած ու արթուն նայուածքով որ ինկած տեղը կանգ առնելու պէս բան մը ունէր կարծես :

Անո՞ր համար երկար ատեն սեւեռած մնաց վրաս. չեմ գիտեր. բայց ինծի այնպէս թուեցաւ որ այդ նայուածքը մանրամասն հետախուզեց զիս. չափեց, ձեւեց, տեսաւ մանաւանդ զմայլած ու քիչ մը ապշած արտայայտութիւնը աչքերուս: Գոհ երեւցաւ անշուշտ այս քննութենէն, վասն զի ժպիտ մը գծագրուիլը ու աներեւութանալը մէկ եղաւ երեսին սաստիկ կարմրութեանը մէջ, այն

վերջալոյսի տարտամ շառաւիղներուն նման որոնք արեւմուտքին մէջ կը հալին՝ համասփիւռ չէկութիւն մը ձգելով հորիզոնին վրայ :

Բ.

Որչափ որ կեցանք այնտեղ՝ անխօս մըտերմութեան մը կապելով միացած զգացինք սրտերնիս : Տարէց մարդիկ կային իր շուրջը, հայրը, հօրեղբայրները թերեւս, ու անոնց առջեւ, մանաւանդ այն չարահայեաց բազմութեան մէջ որ այս Մէօհիւրտարի պարտէզը կը լեցնէր հիմայ, զգուշաւոր դիրքը պահելու ստիպուած՝ չէր կրնար ուղածին չափ ստէպ ինծի դառնալ . բայց զինքը տոչորող յայտնի անհամբերութիւնը կը կարգայի երեսին վրայ, ամէն անգամ որ առիթը գտնէր իմ կողմն նայելու :

Պատանութեան անուրջներուն մէջ երազուած, ըղձացուած էակն էր դէմն, խորհրդանշանը իմ բոլոր փափաքներուս, որ հող նստած էր, իր անվերլուծելի ձգողութեանը մէջ :

Աղատ էր ան երեսս չնայելու ու չխնդալու ինծի . ի՞նչ փոյթ . նորէն պիտի սիրէի

զինքը, պիտի հետեւէի իրեն ու կապուէի իր յիշատակին . իր Կուռքի անտարբերութիւնը՝ մազի չափ չպիտի խախտէր իմ հաւատքս :

Իսկ հիմայ աւելի բախտաւոր էի . կ'ըզգայի ստոյգ կերպով որ անուշադիր չէր ինծի, ու զիս վրդովով խորհրդածութիւնները՝ իր մտքէն ալ կ'անցնէին :

Երազող ու մոտամուր կերպարանք մը առած էր անիկա և անդադար կը դիտէր ծովը՝ հանդարտ, անծալք սփռոցի մը պէս պարզուած, որուն վրայ լուսինը՝ իր լրումի առատութեանը մէջ՝ ագամանդէ ոստոստուն գոհարներ կը թափէր, մինչդեռ ամառ դիշերին անդորրութեանը մէջ, ծառերը կը կենային մեր շուրջը անշարժ՝ մինչեւ իրենց դողացող սաղարթները : Օգին մէջ՝ ամբողջ անուրջի, վերացումի հրաւեր մը կար կարծես որուն երկուքս ալ անձնատուր կ'ըլլայինք ժամերով :

Գ.

Կէս գիշերին մօտ էր երբոր բազմութիւնը ցրուիլ սկսաւ . լուսինը անհետացեր

էր . անոնք ալ ոտքի ելան . գլխու աննշմարելի շարժում մը՝ որ երկուքիս միայն հասկընալի ըլլալուն համար այնքան աւելի քաղցր բարեւ մը ձեւացուց :

Հեռուէն ուղեկից եղայ իրենց, ու ճամբուն վրայ , մութին մէջ տեսայ իր նազելի գլուխը՝ որ ետին կը դառնար մէկը փրնտըռելու համար կարծես :

Յամբ ու դանդաղ քալումքով մը կ'երթային ու հօրը ձայնը կ'իմանայի մեզ շրջապատող անդորր լուծեան մէջ, խիստ ու հրամայող ձայն մը որ հնազանդութիւն կը պատուիրէր :

Արդէն կը մեղքնայի զինքը . ինչ կը քաշէր արդեօք խստասիրտ հօր մը ճնշումին տակ . մեծ ծառի մը անբոյլ հովանիին ներքեւ փթթած ծաղիկ՝ որ քամիի հարուածներուն դէմ պաշտպանուած է անշուշտ, բայց ուղածին չափ արեւին երեսը չի տեսներ, անդին , ուրիշներ կան , բայց օդին , ձիւնին ու բուրին ձգուածներ, որոնց՝ վտանգները ու վայելքները հաւասարապէս շւայլուած են . ո՞րն է բազմաորը ասոնցմէ :

Կը զգամ որ իմն վանդակներու ետին

պահոււտող աղջիկ մըն է . իր վեհերօտ ձեւը այս համոզումը կուտայ ինծի : Ո՞վ է ինքը . ո՞ւր կը բնակի . այս հարցումները այնքան աւելի կը յուզեն միտքս որքան ահա քիչ քիչ կը մօտենան հարկաւ իրենց տունին :

Կանգ առին վերջապէս Թրէրներու դըպրոցին կողմը , նոր շինուած տան մը առջեւ . սղոթիկ սպասուհի մը՝ կանթեղ մը բռնած ձեռքը , դուռը բացաւ . ես քայլ մըն ալ առի մօտենալու ու վերջին անգամ մը տեսնելու համար զինքը . հայրը մտաւ նախ , վերջը միւսները , տարիքի կարգով . էն վերջը մտաւ անիկա ու ես մինակ մնացի տասը քայլ հեռուն , փողոցին մթութեանը մէջ :

Ո՞ն ատեն ուղածիս պէս դիտեցի տունը . դէպի Գուշ-Տիլի իջնող զառիվայրին ու հոն վազող վտակին կը նայէր երեսը . գեղջուկ ու սիրուն բան մը ունէր . աջ կողմը՝ անկիւնի սենեակը , էն աղուորը գիւրքով , լոյս մը երեւցաւ յանկարծ ու փողոցէն կըրցայ տեսնել զայն , մազերը թափած հիմայ , որ բաց պատուհանին առջեւ եկաւ կանգ առնելու վայրկեան մը ու զիտելու Մօտայի ծոցը՝ իր սեղմուած հոգէ լանջերուն մէջ :

Յետոյ լոյսը մարեցաւ ու ամէն բան
խաւարի մէջ ինկաւ յանկարծ ։

Գ.

Ի՞նչ կը խորհիս դուն , ձեռքդ գլխուդ
այդպէս , պատուհանիդ առջեւ նստած .
թեթեւ քամին մեղմիւ կը շոյէ մազերդ ու
եւ կը նշմարեմ հոսկէ անոնց վրայ վազող
սարսուռը ։

Այս իրիկուան դէմք ելլող տղուն կը
մտածեալ դուն ալ . սպասուած , օր մը չէ նէ
օր մը դանուած անծանօթին՝ որ հին բա-
րեկամի մը պէս առջի ժամէն մտերիմ կ'ե-
րեայ քեզի , ինչպէս որ ես ահա , փողոցին
մէջ պատի մը տակ կեցած , քեզի կը մտա-
ծեմ ։

Յետոյ , ձանձրացած այս միակերպ ան-
շարժութենէն , փողոցին մէջ կը քալեմ , աչքս
վեր այդ պատուհանին սեւեռած . ի՞նչ կ'ա-
կընկալեմ քեզմէ , բառ մը , անուշ խօսք մը
որ շօշափելի ապացոյցը ըլլայ մեզ միացնող
համակրութեան ։

Մութին մէջ՝ չեմ կրնար որոշել դէմքը ,
զոր ծնօտին դրուած ձեռքը կը գոցէ , բայց

սեւ մազերուն ժողվուածքը կը տեսնեմ
յստակ . մօնջ կեցած է հոն , չհամարձա-
կելով առջի բառը ինքը արտասանել ։

Եւ ես , իրմէ ոչ նուազ վեհերօտ , չեմ
խօսիր , վախնալով որ չխռովեմ այս գեղե-
ցիկ երազը ու ձեռքէ չհանեմ զայն ։

Հիմայ , զովութիւնը կ'աւելնայ . աջ ու
ձախ երկարող փողոցներուն մէջ կը լսեմ
գիշերապահին ճովանը որ կը հնչէ ու կ'ի-
սացնէ թէ ժամը եօթն է ։

Վերը անշարժ կը սպասէ ան իր արձանի
դիրքին մէջ , ու ես վարէն , զինքը դիտելով
միայն երջանիկ եմ ահա ։ Հորիզոնին վրայ
պլպլացող լոյսերը կը տփուռնին քիչ քիչ .
գիշերը աւելի յստակ , վճիտ ու թափան-
ցիկ կ'ըլլայ , ու հեռուն՝ ծովին մութ կա-
պոյտը , իր առջի փայլը կորսնցուցած՝ սեւ
ծածկոցի մը պէս կը տարածուի իբրեւ թէ
անհուն դադաղի մը վրայ ։

Շուրջս տիրող վեհութեան ու խաղաղու-
թեան մէջ ինքզինքս ուրիշ աշխարհ մը փո-
խադրուած կը զգամ . մաքուր ու խաղաղ եր-
կիր մը որ իզմէ և իրմէ զատ բնակիչ չունի .
ամբողջ տիեզերքը մեր երկուքիս ձգուած ։

Արաղաղները կը խօսին . արեւելքէն լոյսի հոսում մը կը սկսի . գեղեցիկ մազերը վերն են միշտ, պատուհանին առջեւ, իրենց առջի դիրքին մէջ . հովը կը գգուէ զանոնք, անոնց պղտիկ թերերը կը գողացնէ . դէմէն՝ լոյսը կ'աւելնայ, կը զեղու, կը շռայլուի . արշալոյսն է :

Վաստակարեկ, ժամերով հոս անքուն անցընելու համար չեմ գտնուար . դէմս է անիկա, իր պատուհանին առջեւ ինծի պէս անքուն, ինծի պէս երազող :

Քիչ մըն ալ կը կենամ այսպէս . յանկարծ սեւ մազերու կոհակը կը ճշդուի աչքիս առջեւ . ռեհանի պղտիկ թումբ մը, իր մութ կարմիր թաղարին վրայ կեցած, առտուան զեփիւռէն կը սարսուայ :

Ա՞ն էր բաց պատուհանին առջեւ ինծի սպասողը մինչեւ լոյս . կը զարմանամ . ի՞նչպէս չտեսայ . ծաղրելի կը գտնեմ ինքզինքս . կը բարկանամ պղտիկ իյնալու համար :

Ն.

Հիմայ, որ տարիներ անցան անկէ ի վեր, հիմայ կ'օրհնեմ քեզի, ո՛վ ռեհանի պղտիկ

փունջ, որ ամէն սրտի մօտ բարեկամէ աւելի երջանիկ ըրիր զիս գիշեր մը ողջոյն :

Աղջկան մը դէմք առիւր պատրելու համար զիս . աղէկ ըրիր . այն բոլոր խանդակաթ գորովին համար՝ զոր թափեցի պղտիկ թերթերուդ վրայ, չեմ զղջար :

Առաւօտը թող գայ ուղածին չափ իր հոսած լոյսին անողոք ստուգութիւնը թօթափելու չորս դիւ :

Դուն իմ աչքիս՝ առատ գեղեցիկ մազերն ես միշտ անոր :

ԱՌՋԻ ՍԵՐ ԱՌՋԻ ԲԱՐԻ

Ա.

Թագուկ տուտուն իմ դրացիս է. չամուսնացած բարի պառաւ մը որ տունը մնացած աղջիկներու անհամբոյր ու դառնացեալ սիրտը չունի: Իր անուշ լեզուն, զուարթ խօսակցութիւնը կը յիշեցնեն ինծի այն չքաղուած խաղողի հատիկը որ կեցած տեղը, բիրտ հպումներէ հեռու, թողմելով աւելի եւս կը քաղցրանայ, չամիչի կը վերածուի: Թագուկ տուտուն անբասիր անցեալի մը համբաւը ունենալով հանգերձ, ներողամտ է երիտասարդներուն, ու յօժարակամ ամէն

ոք իր ցաւը կը խոստովանի անոր ու խորհուրդը կը խնդրէ իրմէ:

Ամէն իրիկուն, կանոնաւոր կերպով, պատուհանը նստած կը տեսնեմ զինքը, մաքուր հագուելու վարժուած կնկան մը անսեթեւեթ պաճուճանքին մէջ. այս արդու զարդը հին օրերու տարազը անփոփոխ ու անայլայլ կը պահէ. նրբագեղ ասեղնագործութիւններով զարդարուած սեւ եազմաին տակ՝ ալեւոր մաղերուն ցոլացումը կը փոխանցուի դուրս, մութ գիշերուան մէջ՝ ձիւնապատ դաշտի մը փողփողումին պէս: Դէմքը՝ ճերմակ, անարիւն, խորշումներով լեցուն հիմակ, կաթնապուրին երեսը ծածկող պարուտակին կը նմանի, մաքուր ու փոթ փոթ:

Ձմեռ գիշերները իր շուրջը կը ժողվուինք ամէնքնիս, զինուելով իր հեզ ու համբերող բնաւորութեանը դէմ, կատակներ տեղալով իր տարիքին, առանց դորժածութեան մնացած հրապոյրներուն, իր եազմաին հաստատատիպ հանգոյցին եւ այն անվերջ, անհատնում օյալի մանուածահիւս դրասանդներուն վրայ՝ զորս, ակնոցը աչքին՝ Թա-

գուկ տուտու օրն իրիկուն կը շինէ , կը բանի , ճշմարիտ արուեստագէտի մը երանութեամբը համակուած :

Բոլոր արդու զարգէն՝ գլխուն օյան կը փոխուի երբեմն , հանգիսաւոր օրերու մէջ , Ծնունդին , Զատիկին , Խաչին , եւ որուն ա՜նակնկալը , անոր նուրբ գծագրութեան նութեանը մէջ կը կայանայ :

Հիմակուան ժանեակներու կոշտ ու ճաշակէ զուրկ ձեւերուն վրայ արգահատելով , Թագուկ տուտուն՝ իր ձեռագործին աննման կատարելութիւնովը կը խրոխտայ ու յաղթանակը կը տանի , ծերացած դողդոջուն մատներուն , անոյց ու տկար աչքերուն յաղթանակը :

Բ.

Ոմանք , անսովորներ , գլուխը հաւաքուած՝ կտակը կը շինեն խեղճ պառաւին . բռնի , ակամայ կտակ մը , իր ներկայութեան , իր աչքին առջեւ , ի կենդանւոյն ժառանգութիւնը բաժնելու համար մէջերնիս , քանի որ էրիկ չունի , զաւակ չունի , մարդ ու մարդասանք չունի բացի մէնէ որ ահա իր

շուրջը բոլորուած , իր լքուած առանձնութիւնը մեր զուարճախօսութիւններովը կը կենդանացնենք ու կ'ողբելորենք :

Օր մըն ալ ունեցածը չունեցածը տեսնելու փափաքը ունեցանք . ադամանդ չունէ՞ր , քոնսօլի՞տ ալ չունէր , ի՞նչ ունէր ուրեմն այս Թագուկ տուտուն , մեղի արժանի ի՞նչ ժառանգութիւն ցոյց պիտի կարենար տալ օր մը եթէ մեռնէր , անպիտան շորերէ զատ որոնք դուրսը անկիւն մը ընկուզենիէ շինուած . պարկեշտ սնտուկի մը մէջ պահուած էին :

— Մնտուկը նայինք մէյ մը՝ ըսաւ վարի . քովի տան տղան :

Թագուկ տուտուն բողբոջ , պոռաց . չէ՛ մի որ մահու ընէն ետքը մերն էր այդ սնտուկը , ի՞նչ հարկ հիմակուց խառնշտկել իր բոլոր գոյքը . իր իրաւացի բողբոջ խեղդուեցաւ մեր յարուցած ժխորին մէջ :

— Մնտուկը , պոռացին ամէն կողմէ :

Բռնի առինք բանալին ձեռքէն ու ներս բերելով սնտուկը , ծանրացած դագաղի մը պէս , վրան վազեցինք դիակեր ադուաներու երամի մը նման :

Հիմայ Թագուկ տուտուն իր նստած անկիւնէն կը դիտէր մեզ առանց նեղանալու . ակնոցը հաներ աչքէն ու բարձին վրայ դրեր էր ձեռքի ասեղնագործութիւնը, ինչ որ շատ կարեւոր պարագաներու մէջ միայն կը պատահէր :

Իր բոլոր կեանքը, կարգով կանոնով այդ սնտուկին խորը խնամով զետեղուած, շարուած, դուրս կ'ելլէր հետզհետէ, երկար շղթայի մը օղակներուն նման որուն ծայրը՝ ծովին յատակը նետուած երկաթին պէս, մինչեւ իր երիտասարդութեան կ'երթար կը յանգէր : Եւ որքան կ'իջնէինք խորը, կը մօտենայինք յատակին, օդէ ու լոյսէ՝ զուրկ մնացող այդ բոլոր նիւթերուն հոտը սաստիկ ու կծու կուգար մեզի, քառասուն տարի առաջուրնէ պահուած հոտ մը :

Յարութեան ու վերակենդանութեան կոչուած այս ամէն առարկաները սեղմուած թանգարանի տպաւորութիւնը կը ձգէին վրանիս . ու գովեստները չէինք զլանար տնօրէնին, իր ճաշակին նրբութեան ապացոյցը հոս ալ տեսնելով :

Ամբողջ շարք մը կը սկսէր, ցուցահան-

դէս մը հին ատեններու պերճանքին, մեծարժէք կերպաներու, վառ ու պոռոտ գոյներով, որոնք հիմայ գործածական չեն, էնթարի շարվարներ Պրուսայի կազէ շինուած, գոյնզգոյն Տիւստէմներ, հախիժ մատնիներ, սանտրեր, գլխու ասեղներ, բաղնիքի թաւ մը . ու յետոյ, չգիտցողին հասկըցներու համար Թագուկ տուտուն ջերմեռանդ հռոմէական մը ըլլալը, — ինչ որ մենք գիտէինք արդէն, — ամբողջ ու կատարեալ հաւաքածոյ մը հոն՝ Յիսուսի, Աստուածածնի փոքրիկ գունաւոր պատկերներու, համրիչներու ու վենետիկ տպուած փոքրակազմ աղօթագիրքերու :

Մեզի պէս ինք ալ հետաքրքիր աչքով կը հետեւէր այս իտեա հանումին, իրրեւ թէ օտարոտի ըլլային իրեն այդ ամէնը, որոնք՝ այս վայրկեանիս, իր առջի օրերը ետ կը բերէին, անփոփոխ իրենց ձեւով, գոյնով ու բոյրով, գրքի մը էջերուն մէջ զետեղուած ծաղկներու, տերեւներու նման տափաւցած ու փոշիացած քիչ մը :

Ու առանց վէճի, ինչ որ հազուագիւտ է իրական ժառանգորդներու մէջ, մեր մէ-

Ջէն ամէն ոք իր բաժինը կ'որոշէր, իրեն պէտք եղածը կը նշանակէր, մէկդի կը դնէր :

Հիմայ բոլորովին խորն էինք սնտուկին . ձեռագործներ կը հանէինք դուրս, գունաւոր մետաքսէ հիւսուած անհաւատալի նրբութեամբ, և սքանչացած՝ կը դառնայինք պառաւին որ կը ժպտէր համեստութեամբ :

— Մեր ատենի աղջիկները բոլորն ալ դիտէին ասոնք :

Ու է՛ն վերջը, կապոյտ մետաքսէ պղտիկ պահարանի մը մէջ, որ ինքնին արուեստագիտական հրաշակերտ մըն էր, պղտիկ փունջ մը . . . խարտեաչ մաղերու :

Պ.

Կռիւր այս հէք մաղերուն վրայ փրթաւ . ուսկից էին, որունն էին այս մաղերը. և առանց իր պատասխանին սպասելու, անհամբեր, մեր վճիռը կուտայինք . սիրահարի մը գլխուն մաղերն էին ասոնք, Թագուկ տուին սիրահարը . ու անմիջապէս կ'երեւակայէինք այդ սիրահարը, կը պատկերացնէինք զինքը, մարմին ու հոգի կուտայինք իրեն .

միջակ հասակով, ուրեմն բարձրահասակ : Թագուկ տուտու մասնաւոր տկարութիւն մը ունենալու էր շքեղ հասակներու ու բարակ մետաքսէ պեխերու . դոնէ երջանիկ եղած էր այս մարդուն հետ : Ու կը յարձակէինք Թագուկ տուտուին վրայ, կը դատապարտէինք զինքը . այս սուրբ կինը, այս աղջիկը որ մինչեւ ետքը էրիկ մարդոյմէ իր հեռացումը սղահեր էր, կեղծաւորին մէկն էր . իր յանցանքին խոստովանութենէն տալի բան մը ունէինք ձեռքերնիս, դրական ապացոյց մը : Կատակները կը վերսկսէին ամէն գլխէ մէյմէկ ձայնով, անլուր ժխորի մը ներդաշնակութեանը մէջ :

— Թագուկ տուտու, բռնեցինք քեզի :

— Խարտեաչներէն կ'ախորժի եղեր, չըսէի՞ր մինչեւ հիմայ :

— Ո՞վ է խարտեաչը մէջերնիս, թող առաջ անցնի :

Պառաւր պատասխանելու ատեն չունէր, բայց իր սովորական անարին երեսը կը գունաւորուէր ահա, փոքրիկ խաժուկ աչքերը արտասովոր փայլով կը ճառագայթէին՝ սեւեռած այդ մաղի փունջին վրայ, չկրնա-

լով զատուիլ այդ անխօսուկ յիշատակէն . ու տակաւ առ տակաւ կը թրջէին , ծիրանի գօտիի մը տակ տեղացող անձրեւի մը նմանութիւնը բերելով :

— Ատիկա մարդու չեմ տար . ինծի հետ գերեզման պիտի դրուի :

Ինչո՞ւ համար . բացատրութիւն կ'ուզե՛նք , աղուոր սրտաշարժ պատմութիւն մը , անոնցմէ՝ զորս թագուկ տուտուն համով հոտով ըսելու արուեստին մէջ նմանը չունի :

Եւ տեսնելով որ ծաղրածութիւնները կը վիրաւորեն զինքը , լուրջ կերպարանք մը կ'առնենք , կ'աղաչենք .

— Քոչոյ՜ն թագուկ տուտու :

Եւ սնտուկը պարպուած կը թողունք սենեակին մէջտեղը . բազմոցին ու աթոռին վրայ ալ անոր պարունակած այլազան առարկաները , անցեալ կեանքի մը բեկորները . պառաւին բոլորը կը հաւաքուինք , ուշադիր , խելօք կեցած տղոց նման որոնց մասնաւոր մը խոստացուած է :

Պ.

Մանկութենէն հօրմէ ու մօրմէ որբ , թագուհին հոգեզաւակ էր Բերա օրնտանիքի մը մէջ , որ մանչ զաւակ մը ունէր միայն և աղջիկ զաւակի կարօտ կը քաշէր :

Այս տղաքը քոյր ու եղբօր պէս մեծցան , քով քովի , երկուստէք մոռնալով այն տարբերութիւնը որ ճակատագիրը դրած էր իրենց մէջ . մանկական խաղերէն , կռիւներէն , ծեծկռուքներէն ու համբոյրով մը կնքուած հաշտութիւններէն վերջը՝ պատանութիւնը եկաւ անձանօթ վրդովումներով , չհասկցուած տրտմութիւններով , ուրախութիւններով խառնուած , և վերջէն , երիտասարդութիւնը՝ ճըշդելով ու հաստատելով ընդհանարուած սրտի անքակտելի կապերը , ինչպէս քիմիական բաղադրութիւն մը որ յստակօրէն ի յայտ կը բերէ լուսանկարի փոքրիկ տախտակին վրայ դրոշմուած աներեւոյթ պատկերը :

Այն ատեն իրենք ալ վախցան , աղջիկը մանաւանդ . սարսափեցաւ , հոգեզաւակ մը ինքը , ընկեցիկ աղջիկ մը որ տան տիրոջ զաւակին վրայ աչք նետած էր : Յետոյ քոյր ու

եղբայր կոչուած էին միշտ. այս պայմանադրական ազգականութիւնն ալ իր սրբութիւնը ունէր: Ի՞նչ պիտի ըսէին մանաւանդ իրենց ծնողքը. իր տեսած խնամքներուն փոխարէն չէր կրնար վիշտ ու կսկիծ ցանկ այս տանը մէջ, ուր սիրով հիւրընկալէր, խնամէր, մեծցոյցեր էին զինքը:

Քսան տարու էր ու խորհրդածութիւնը կու գար, հատու դանակի մը պէս, այդ անմեղուկ սէրը սրտէն կտրել նետելու հարկը զգացնելով. պահ մը կը դիմադրէր, ինքզինքը կը պաշտպանէր անձնազոհութեան դէմ. յետոյ քիչ քիչ տեղի կու տար նորէն, վիրաբուժական դործողութեան մը ենթարկուելու պէս. աչո՛ր ի ո՛չի անընդհատ անցուդարձին առջեւ կը կենար ժամերով վարանաձ, իր իրաւանց ու պարտուց զուգակշիռը ընելով, անդունդի մը խորը չափելու յիմար աշխատութեանը մէջ յամառելով շարունակ. ու թօր այսպէս անցուց, սենեակը քաջուած. առանձնացած էր հիմայ սեւ ու մութ սենեակին անկիւնը:

Ե.

Վերջապէս որոշումը տուաւ. իր միամիտ սրտին մէջ իր դատաստանը ըրաւ ու անիրաւ գտաւ ինքզինքը. ո՛ւր էր թէ այդ մարդասիրութիւնը տեսած չլլար այս տանը մէջ ու երախտելի մը պարտքին տակ չճնշուէր հիմայ. փողոցի աղջիկ մը ըլլար, անոր ու անտէր, մազերը թափած ու ոտքը բոպիկ մուրացիկ մը, սիրելու աղատութիւնը պահելով:

Ու անմիջապէս դադրեցուց իր մտերմութիւնները, մէկ հարուածով կծկեց այս փոքրիկ ամիտփուկ ծագիկը որ իր հոգւոյն մէջ դողալով կը փթթէր, մինչդեռ դէմը երիտասարդը կը զոյրանար ու կը նախատէր զինքը: Անոր դէմ կեղծաւոր անտարբերութիւն մը ձեւացնել հարկ էր, էն դժնդակը իր պարտաւորութեանցը. ամէն նախատինքի հանդուրժեց ու ամէն աղաչանքի դէմ անդրդուելի մնաց. հառաչանք մը դուրս չը թռաւ իր խեղդուկ սրտէն, բայց որքան լացաւ իր բարձին վրայ:

Ամառան մը մէջ երիտասարդին քով ու

չինչ մնաց առջի սէրէն՝ մահացու ատելութենէ մը զատ . հիմայ ամէն առթիւ իր յայտնի թշնամին էր տանը մէջ, այնքան որ մայրը կը միջամտէր իր աղուն անիրաւութեանը համար, ու առանձին մնացած ատեն թագուկը կը սփոփէր :

— Հոգդ մ'ըներ, աղջիկս, էրիկ մարդիկ բարկացած ժամեր ունին :

Այդ միջոցին էր որ տղան հիւանդացաւ . այն ատեն քրոջ մը անձնուիրութեամբ խնամեց զինքը, օրերով անքուն հսկեց անկողնին քով, մօրը հետ միասին փոխնիփոխ բաժնելով մէջերնին յոգնութիւնը ու կսկիծը . ու երբ հիւանդին վիճակը ծանրացաւ ու տենդը ցնորանք բերաւ, այն ատեն իր վարանումները վերստին սկսան . ի՛նչ շահած էր այս բոլոր մահացումներէն . եւ հիւանդին սնարին քով, կանթեղին արձակած առկայծ ու դողդոջուն լոյսին պէս, իր համազումները ու տուած որոշումները երերալ սկսան :

Այն ատեն փափաք մը ունեցաւ յիշատակ մը գոնէ պահելու իր ողորմելի սէրէն . մկրտութիւն մը դատաւ փոքրիկ, որով հիւանդին երկարած մազերէն փունջ մը կտրեց առաւ, դողի պէս չորս գին նայելով :

Հիւանդը առողջացաւ, բայց իր երեսը չնայեցաւ . ոչ իսկ յիշեց զինքը . ծնողքը ամուսնացուցին զաւակնին ու թագուկ հարսնիքին զուարթ ու խնդումբերես երեւցաւ :

Անկէ ետքը, իր պարտքը կատարած մէկու մը խղճի հանդարտութիւնը ունեցաւ . իր սէրը կը պահէր սակայն սրտին մէջ, յանցանքի մը պէս որ թողութիւն ստացած է, պարտքի մուրհակ զոր հատուցած էր իր բոլոր երջանկութիւնը տալով, եւ զոր իրաւունք ունէր ա՛լ քովը պահելու :

Այսպէս պահեց ահա տարիներով փոքրիկ մաղի փունջը ու ինքը չամուսնացաւ :

Հիմայ, երեսուն տարի ետքը, կեանքի հազար փոփոխումներէ վերջ, հաշտուած էր նախկին բարեկամին հետ . եղբայրութեան կապը վերստին կը միացնէր զիրենք ահագին անջրպետի մը վրայէն : Անիկա թուան տէր ծերուկ մըն էր կորաքամակ, մաշերը ճերմկած, մինչ իր քովիները ահա այդպէս թարմ ու դեղին կը մնային, ու ատոնց պէս իր սիրան ալ երիտասարդ ու աշխոյժ մնացած էր, իրբեւ թէ յանկարծ դադրած ըլլար բարախելէ այն օրը՝ ուր իր սիրածէն

բաժնուերու ցաւը զգացեր էր . այդ օրէն
ի վեր իր սիրտը ապրած չէր ու ծերացած
ալ չէր , մինչդեռ մարմինը կ'իյնար , կը տը-
կարանար հետզհետէ :

Ռ

Եւ ձեռքէ ձեռք կը պտտցնէինք այս
մաղերու փունջը , ջանալով գտնել անոր մէջ
պատմուած կսկիծներուն հետքը : Այդ մա-
ղերը կը պահէին իրենց սեւցած ոսկիի փայլը
եւ երիտասարդի թարմութիւնը : Տարօրինակ
բան . իրենց գոյութեան մէջ մկրատին
առած ընդհատումը փրկած էր զիրենք . չէին
ծերացեր ա՛լ . իրենց տարեկից բոլոր ուրիշ
մաղերը ալեւորած , թափած , չքացած էին ,
եւ իրենք միայն անխախտ ու անդրդեղի
կը մնային քսան տարու՝ խոսրոպիքի զուար-
թութեանը մէջ ու պիտի մնային այսուհե-
տեւ : Մէկ ցաւ մը ունեցեր էին , մկրատին
հատու ցաւը , բայց այդ ցաւը որքա՛ն կըս-
կիծներէ , անկումներէ փրկեր էր զիրենք ,
մշտնջենական երիտասարդութիւնը շնորհե-
լով , այն՝ զոր թագուկ առատի սրտին մէջ
կը գտնէինք :

Կ Ա Տ Ա Կ

Ա.

Րտորալով կ'անցնէր փողոցէն , տեն-
դոտ ձեռքովը ուժղին սեղմելով
կլորցած թուղթի պղտիկ զլաններ
որոնք իր տալիք դաշնակի դասերուն տես-
բական էին :

Մտազբաղ , ակնարկը մարում , ան-
հասկնալի եղանակներ մրմնջելով քիթին տա-
կէն , կ'անցնէր զմայլած ու զուարթ դէմքով
որ իր հոգեկան երանութեան ճշմարիտ ցո-
լացումն էր :

Միւսիւ Սէֆերեան այն իրապէս երջա-

նիկ մարդն էր զոր յոռետեսները կը փրնտուեն ու չեն գտներ : Երջանիկ . ինչո՞ւ չըլլար . աղքատ կօշկակարի զաւակ , ինքնօգնութեամբ , ձրի աշակերտներու վերապահուած զրկումներով մեծցած , առաջ եկած տղայ՝ որուն հոգիին անեղծանելի ու աղնուական մետաղը չէր աւրուած ճղճիւմ ու ողորմելի կեանքի տաղնապներէն :

Իր աչքին . . . բայց իր աչքը դարձած էր երբեք իրական կեանքի վրայ , անջատուելով այն հորիզոններէն ուր սեւեռած էր միշտ . իր գոյութիւնը մշտնջենական պատրանք մը եղած չէ՞ր . սիրոյ , անձնուրութեան , առաքինութեան , ամէն կերպ ազնիւ զգացումներու գրկընդխառնում մը չէ՞ր կեանքը , փսեմ նուագներու քօթուրի մը . զէթ այսպէս ըմբռնած էր ինք կեանքը եւ չէր զղջացեր :

Ո՞ւսկից ուր , ազգային վարժարաններու մէջ ստացած թերի ուսումէն անցեր էր դաշնակի սէր տալու . ի՞նչ աներեւոյթ թելով իր անձուկ միտքը , իր անգորր հոգին երաժշտութեան անսահման ու վրդովեալ երազներուն կապուած էր :

Բիրտ ու կռաւիտ գիծերէն , որոնցմով իր մանկութիւնը , իր պատանութիւնը կը ձեւանար , հիմակուան գեղարուեստի , բանաստեղծութեան շնորհալի շրջագիծը շինուած էր որ իր հեզ ու համակերպիկ դէմքը կը պարուրէր . այն թուփի ու մացառի չորաբեկ ու վտիտ ճիւղերուն պէս որոնցմով յօրինուած շրջանակ մը երվներանգ ծաղկեպըստիկէ մը աւելի պճնագեղ կ'ըլլայ երբեմն :

Բ.

Երաժշտութիւնը զինքը գրաւող առաջին հուրին եղաւ , անկայուն ու յարափոփոխ դէմքով կին որ ուղուած , ըզձացուած պատկերը կը զգենու ամէն վայրկեան , տեսակ մը մանանայ որ փափաքուած ամէն համը , ամէն հաճոյքը կու տայ :

Իր դիւրահաւան սիրտը շուտ մը կը կապուէր այս երաժշտութեան նուագներուն մէջէն իր աչքին երեւցող կիներուն , համազումով ու անկեղծութեամբ ինքնիրեն փեսայ ըլլալով շարունակ , անուշ խօսքի մը կամ սիրուն ժպիտի մը տպաւորութիւնը պահելով , անուշանելով , մեծցնելով իր հէք

սրտին մէջ, հնչուն ու կոյս քարանձաւի մը պէս որուն մէջ ինկող յետին մրմունջը՝ յարուցած անհամեմատ արձագանգովը կ'երկարածդուի ու կը բաղմնապատկուի :

Գլխացողներ ու ծիծաղողներ միայն կային իր շուրջը . ի՞նչ ծաղու նիւթ քան այս տարօրինակ երջանիկը . հպարտ չքաւոր մը չէ՞ր արդեօք որ իր ողորմելի վիճակը՝ յայտնի սնափառութեամբ՝ քողարկել կ'ուզէ :

Ու դաշնակցութիւն մը կը սկսէր իր բոլորիքը . կատակի, խաղի, ծաղրի դաշնակցութիւնը որ այս մարդուն միամիտ սիրահարի ձեւերովը պիտի զբօսնուր :

Վախցուելու մէկը չէր որուն ներքին չէ խաղ ու կատակ ընել, այլ այն անտրտուն զշտատեսներէն մէկը՝ որոնք կարծես հաղուսդի տ խաղալիքներ, զուարճութեան առարկաներ ըլլալու սահմանուած են :

Գ.

Ինքը՝ բնաւ մտքէն չէր անցըներ որ կըրնան ծաղրել զինքը . ամէնէն անակնկալ ու անհաւատալի լուրն անդամ չէր կրնար մերժուիլ իր պարզ ու դիւրախաբ սրտէն .

այնպէս որ, երբ օր մը, իր հարուստ աշակերտահիներէն մէկը, Զարուհին, իր սրտին աղնուութիւնը գովեց, այս պարզ խօսքը սիրոյ յայտարարութեան մը պէս յուզեց զինքը . այս աղջկան նայուածքը իր հոգւոյն խորը կը թափանցէր հիմայ եւ հրապուրիչ կնոջ խոռվանքը կը ձգէր հոն : Այդ օրը դաշնակի դասին մէջ շփոթեցաւ . ճիշդները ու պէնջները ոտտատեցին ձայնագրութեան տեսրակին վրայ, ինչպէս որ բոլոր տունը ու բոլոր աշխարհը ալ այս պահուս կը դառնար, յիմար երջանկութեան մը խօլ հղութումովը միակ լուսուոր ու կայուն կեդրոնի մը շուրջը, այս աղջկան : Տանը մէջ՝ անոր վրդոված դէմքը տեսնելով զուարճացան . ինչպէ՞ս ասանկ մէկ բառով սիրահար կը դառնար այս տղան :

Բերայէն, այդ տունէն, դարձաւ խոռված մինչեւ իր սրտին խոր յատակը . բոլոր զիշերը չքնացաւ . բանաստեղծ մըն էր այս տղան ու իր էքուած ամուրիի սենեակին մէջ ոտանաւոր գրելով անցուց գիշերը :

Այն ատեն խաղը բոլորովին զուարճալի հանգամանք մը առաւ . ոտանաւորը ձեռքէ

ձեռք պատեցաւ ու հաւնուեցաւ . այս քիս-
նիսքը , իրաւ որ չզոնուած մարդ էր :
Լուրը տարածուեցաւ տունէ տուն , գեղէ գեղ ,
եւ ամէն տեղ միեւնոյն խնդուքը պատճա-
ռեց :

— Բիանիսթ Սէֆէրեանը Չարուհիին սի-
րահարեր է :

Իրա՞ւ . ամէնքը այս հարցումը կ'ընէին ,
չկրնալով իրենց քրքիչը շտպել . պակաս էր
քիչ մը խեղճ տղան :

Անկէ ետքը խաղը կատարեալ ընելու
բաղձանքներ յայտնուեցան . ներկայացումը
ամբողջ ըլլալու էր . ու Չարուհիին եղբայրը
գիւտ մը ըրաւ . իր պաշտպանութեանը տակ
առաւ երիտասարդ ուսուցչին սէրը . թըղ-
թակցութիւնը իր միջոցով պիտի ըլլար :

Այն ատեն նամակները սկսան , միեւ-
նոյն յիմար սիրոյն խոստովանութիւնը որ
դրացիներու , բարեկամներու օրական շուար-
ճալիքը կը հայթայթէր ու զուարթ ժամեր
անցընել կուտար : Քանի մը մտերիմներ մի-
շամտեցին այս անողորմ կատակին դէմ . ըզ-
գուշացուցին ու արթնցնել ուղեցին զինքը :

— Մի՛ խաբուիր , Սէֆէրեան :

Խաբուէ՞ր . իր բարեկամներուն սիրտը
հանդարտեցուց . Չարուհին կը սիրէր զինքը :
Ի զուր խրատ ու խորհուրդ տուին իրեն .
ասոնք ամէնքը նախանձոտներ էին իր սի-
րոյն . ո՞վ ըսաւ որ հարուստի աղջիկ մը աղ-
քատ մը սիրելու անկարող է . կ'ուզէին որ
Չարուհին ստացած նամակները կարդա՞ր
մէկիկ մէկիկ . դի՞րը . եղբօրն էր անշուշտ .
Չարուհին չէր կրնար իր գրովը այդ նամակ-
ները յանձնել , բայց ան տուն տուած էր
անշուշտ եղբօրը : Դա՞րձեալ չէին հաւտար .
հո՞գը . ինք կը հաւտար ու այս կը բաւէր իրեն :

Եւ ճամբուն վրայ անցնողները կանգ
կ'առնէին , գիտելու համար այս մտադրաղ
մարդը որ իր աճապարող քալուածքով ու
շուրջին անուշադիր ձեւովը ստոյգ երջան-
կութեան մը ետեւէն վազողի մը կը նմանէր :

Պ.

Օր մըն ալ Չարուհիին եղբայրը ձանձ-
րացաւ . կատակը կ'անհամար . դասատուն
Չարուհին ամուսնութեան ուղեւում կ'ելլէր ,
իր սիրոյն , իր իրաւունքներուն վրայ խօսիլ
կը սկսէր . ու բամբասող բերանները , որ

անսպակաս են, այս անխմաստ կատակը մատերնին կը սկսէին փաթթել: Այն ատեն կոշտ ու ստորին բառերով հասկցուցին իրեն որ այդպիսի աղջիկ մը չէր կրնար իրեն հետ ամուսնանալ. խելքը գլուխը կանչելու էր, ասանկ այլանդակ առաջարկութիւն մը ընելէ առաջ:

Ու երբ յամառեցաւ, պինդ գլուխ մարդու ձեւեր առաւ, ճամբու գրին զինքը. ո՛չ. շատ աներես մէկն է եղեր այս տղան որ առջի դէմը ելլող աղջկան հետ կարգուելու կ'ելլէր:

Անկէ ետքը անոր երեսը չցուցուցին իրեն. հերքումներ տեղացին դասաստուին գլուխը. կատակ մը, կը հասկնա՞ր, պարզ կատակ մը բրած էր աղջկան եղբայրը, խնդալու համար իր վրայ. այդ նամակներուն դոյուլութիւնն իսկ չէր գիտեր Չարուհին:

Իր բարեկամները նորէն բոլորուեցան իր շուրջը, համոզելու համար զինքը ու բառնալու համար սրտէն այդ յիմար սէրը որ անբուժելի ախտ մը ըլլալ ու զինքը յաւիտեան դժբաղդ ընել կը սպառնար: Չյաջողեցան. իր ուղիղ ու պարկեշտ սիրտը չընդունեց որ

իրեն յայտնուած սէրը ծաղր ու կատակ մը եղած ըլլայ միայն. այս էր որ այլանդակ, անհնար ու եղեռնական կը թուէր իր աչքին ու Չարուհին բարի սրտին անհամաձայն:

Տարիներ անցան ու դիպումով Չարուհին չամուսնացաւ. եւ ասիկա պէտք եղածէն աւելի էր անեղծ ու անկորուստ պահելու սէրը իր հէք ու ողորմելի սրտին մէջ: Մարդիկ կը միաբանէին իր իրական դժբաղդութիւնը զգացնելու իրեն ու չէին յաջողեր. իր պատրանքը այն մշուշ շէնքերէն չէր որ արշալոյսի առաջին նշայլին առջեւ ծուխի ծուխի կը բզբտին, կ'անհետանան:

Իրեն հետ զբօսնելու համար, իր գիւրահաւան սրտին խաղ խաղալու մտքով յօրինուած կատակը՝ հիմայ մշտնջենական ու անվանելի ստուերի մը պէս ամէն տեղ կը հալածէր զինքը:

Ն.

Գիշերը փողոցին մէջը կը սլքտկայ. ջուլթակի մը աղեղին պէս տրտնջող եւ անդու երթելու մը. երբեմն կանդ առնելով, ունկնդրելով ապարանքի մը պատուհանին

տակ որուն դոց վարագոյրին ետին կանթեղի մը լոյսը կ'ընդնշմարուի, առկայծ ու պլպլացող լոյս՝ մութի սահմանակից, որ յանցանք մը գործելէ առաջ վարանող խղճմտանքի մը կը նմանի :

Այդ սենեակին մէջ է հիւանդը, Զարուհին, հիւծուած ու մաշած, պահելով դեռ գեղեցիկ աղջկան ախտաբոյր վայելչութիւնը :

Ձինքը սպառող հիւանդութիւնը անուն չունի . բարոյական երկարատեւ տառապանք մըն է աւելի քան թէ մարմնական ցաւ մը, տառապանք՝ որ ամէնէն սաստիկ խոնջէնքէն շուտ քանդած է իր առողջութիւնը : Իր երբեմնի դասատուին անընդհատ հալածանքն է որ կը սպաննէ զինքը, հո՛գ, այդ անկողնին մէջ . այդ ծաղրելի սէրն է որուն ենթական եղած է այսքան տարիէ ի վեր՝ առանց փրկելութիւն մը գտնելու : Այդ մարդը հետապնդած իրեն շարունակ՝ հաւատարիմ ուղտին պէս, որ իր անշահասէր ու ծաղրելի անձնութեամբը թարթարէնին ետեւէն կ'երթար Ափրիկէէն մինչեւ թարասքօն :

Ս.մէն միջոց ի դերեւ ելած է համազելու

համար այդ մարդը թէ չսիրեր եւ երբեք չէ սիրած զինքը . ու ամօթահար այդ ապուշի սէրէն, ջղային անհանգստութիւն մը ունեցած է որ, քիչ քիչ, տարիներու շրջանին մէջ, ջուրին թալիկ այլ յամառ գործունէութեանը պէս քայքայած է իր առողջութիւնը : Այս սրտի ախոնգանքէն՝ կեանքը արգէն զըզուելի թուելու մօտ է իր աչքին . մինչդեռ վարը, փողոցին մէջ, անդիտակից մարդասպանը կը թափառի դեռ իր սիրոյ անուրջներուն մէջ մոլորած . ուրախ ու երջանիկ է ան, այս կանխահաս մահուան մէջ նոր ու գերագոյն ապացոյց մը գտնելուն համար, իր սիրուած ըլլալուն ապացոյցը այս աղջիկէն, երբ աշխարհ խօսք մէկ ըրեր էր կարծես Զարուհին իբրեւ խաբեբայ եւ անսիրտ էակ մը ցոյց տալու իր աչքին :

Այս մտխոյտութիւնը կը ցոլայ հիմայ իր աւերեալ գէմքին վրայ . այս հաւաստեքով՝ իր կսկիծը երջանկութեան կը փոխտի նորէն, ու չկրնալով դուռնէն ներս մտնել, հոգ կենալու դատապարտուած, փողոցին մէջ կը շարունակէ երթեւեկել, իբրեւ թէ մտադրած տեղ մը ունենար, անուրջի մէջ քալող մարդու մը պէս :

Զ.

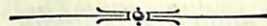
Չարուհիին մեռնելէն ետքը ամէնքը բաժնու-
մին յուսահատ ու դժբաղդ կարծեցին զինքը:
Իրօք, առջի երջանիկ ու երանեալ մարդն
էր: Հիմայ ոչ դաս, ոչ դրամ եւ ոչ յարգ-
ունէր ալ. մտերիմները այս սեւեռեալ մտա-
ծումի, այս զակատեալ մարդէն կը հե-
ռանային քիչ քիչ:

Հագուստները կը հիննային ու չէր կրնար
նորեր գնել տեղը. բնականօրէն փոքրիկ սեն-
եակին վարձքը կը զիջուէր ու առնուտէրը
կը սպառնար դուրս նետել զինքը ու դաշնակը
գրաւել. դաշնակը. երբեք չհաւատաց ո՞ր
այդ բանը կտրելի է, ու վայրկեան մը մտա-
հոգ չեղաւ:

Եւ կը շարունակէր փողոցները թափա-
ռիլ տննապատակ, սղահեղով իր առջի երան-
եալ մարդու դէմքը զմայլած պատկերի մը
առջեւ, որ ամէնուն աներեւոյթ իր աչքին
դէմն էր սակայն: Իր սիրելիին մահը, սրտ-
մաշտք ցաւէ մը առաջ եկած, հատնումը ու
սպառումը այս քաջառողջ աղջկան՝ իրմէ զատ-
ուելէն ետքը, իր սէրը ու հաւատքը նուի-

րագործեր, ու իրեն խաղ մը խաղցուցած
ըլլալու կարելիութիւնը հերքեր էր: Ապաքէն
երբեք չէր տարակուսած անոր սիրոյն վրայ:
Ս. յսպէս հեռուէն, լռիկ մնչիկ, տարիներով
սպասեր էր առանց անձկութեան, և առանց
կասկածի թունաւորումը զգալու իր մաքուր
սրտին մէջ, ու ծերացեր էր զրեթէ:

Հիմայ ալ, մահը կու գար իր ձեռքէն
յափշտակելու համար զայն. ու ան ալ չէր
յաջողեր. սիրելին հոն է միշտ, իր դէմը, իր
աջքին առջեւ, այն առջի օրուան անուշ ու
տրտում նայուածքովը որ չի գրուիր, չի զուր-
ցուիր ու չի մոռցուիր:

ՅՈՒՐԹՈՒՆԱ.

Ա.

Յուրթունան իմ գրացիս էր Գանտիլի բնակած տարիս. հին ու փտած մակոյկը որուն մէջ կը թիալարէր օրն ի բուն, գիշերները մեր քովի ծովեղերքը կը պահէր :

Մարդ ու մարդասանք չունէր. ընկեցիկ մէկն էր գեղին մէջ. ամառը՝ բաց օդին ու ձմեռը՝ հաստ պատի մը կողին մէջ բացուած պատուհանաձեւ խորշը կը քնանար ամէն իրիկուն, երբ գինետունէն, օրուան վաստակը վճարելէ ետքը, դուրս ընէին զինքը. առանց տրանջալու, խանութպանին անվիճելի իրաւունքը ճանչցողի մը պէս կը հնազանդէր,

գիմացինը ամչցնելով դրեթէ իրեն դէմ ցոյց տրուած խստութեանը համար, ու պատէ պատ, քարէ քար զարնուելով, իր տեղը, իր ուղորմելի խշտեակը կը դտնէր միշտ :

Օղին իր միակ մոլութիւնն էր, իր միակ ըմբռնումը կեանքի, իր միակ իմաստասիրութիւնը. որքա՞ն ատենէ ի վեր կը խմէր այս մարդը, ոչ որ պիտի կրնար ճշգիւ զուրցել. բայց իր կարմրած ու թմթրկած այտերէն, իր միշտ կիսափակ ու նուաղած աչքերէն, իր երերուն ու օրօրուող քալուածքէն դատելով, որուն մէջ յաւիտենական գինովը ու ծովի վրայ մեծցող նաւաստին իրար կ'ամբողջացնէին, նոր բան մը ըլլալու չէր : Հազուադէպ չունէր. իր գրգռեակը մարած, նուազած, մեռած երանգներու խառնուրդ մըն էր, աղքատութեան ծիրանի դօտին, զոր նեւտոն չէր դտած դեռ : Անհամար կարկտաններու հակառակ՝ արմուկները դուրսն էին միշտ, և չգոցուող կուրծքէն, լանջը՝ ուռած, կախուած դորշ մսակոյտ մը՝ աչքի կը զարնէր, արդահատանք կը հրաւիրէր այս մարդուն վրայ :

Բ.

Ատենով էն վայելչասէր նաւաւարն էր, մէկը անոնցմէ որոնք անգլիտակից արուեստագէտի մը ճաշակը ցոյց կու տան իրենց ռամիկ գործին մէջն ալ. անարատ սիւնրինճիկ չապիկով, կապոյտ թաւիչէ պզտիկ բաճկոնակով, ձիւնսպիտակ մաքուր շաշկարով կը պտտէր միշտ. իր նաւակը, նուրբ, հիւժախտաւոր տոհմիկ աղջկան մը նրբութեամբ, սըրընթաց նետի մը աշխոյժը ունէր. կը դողար, կը գուրգուրար այս նաւակին վրայ, կը շոյէր, կը սիրէր զայն զաւկի մը պէս. յաճախորդները կը գանդատէին այն չափազանց զգուշութենէն, զոր իրենցմէ նաւաւարը կը պահանջէր, կոխած կամ նստած ատեննին. ինքզինքը կ'արգարացնէր. գիտէր որ մէյ մըն ալ ասանկ ձեւաւոր նաւակ մը չպիտի կրնար շինել տալ: Ո՛չ. ասիկա մասնաւոր շնորհք մը ունէր, անբացատրելի բան մը. իր տեսակին կատարելութիւնն էր. օր չէր ըլլար որ տախտակները չսրբէր, արոյրէ կաղմածքը չմաքրէր, չփայլեցնէր ոսկիի պէս:

Գէշ օգերուն, անձրեւին, ծովը չէր իջն-

ցըներ. ագահի մը՝ հարստութեան համար ունեցած սէրը ու տառապանքը ունէր ինքն ալ:

Ս,յն ատեն երիտասարդ մըն էր. նշանուած էր ու պիտի ամուսնանար. երեւակայեցէք նաւաւար Էտմոն Տանթէս մը:

Գ.

Ամառ օր մը, Պէշիկթաշի առջեւ փոթորիկի բռնուեցաւ. յանկարծուտ պայթող մրրիկ մըն էր, սեւ թաթառի մը պէս խոյանալով իր վրայ: Միւս մինակ էր ծովուն բացը. իր անձին չմտածեց այնքան որքան իր խեղճ նաւակին. շփոթեցաւ, կորսուեցաւ. ու երբ ողողող աղի ջուրերէն դուրս հանեցին զինքը, իր պրկուած ձեռքին մէջ թի մը կար, վերջին բեկորը իր ընկղմած նաւակին: Երբոր խելքը գլուխը եկաւ, չհաւտաց. փնտռելու ելաւ. անկարելի էր որ անհետ կորած ըլլար իր նաւակը. տեղ մըն էր պահուած ուր պիտի երթար գտնէր զայն, մաքուր, փայլուն կաղմածքովը, ժպտուն հարսի մը պէս:

Յետոյ հարկ եղաւ համոզուիլ. բայց անկէ վերջը երեսը չխնդաց. իր կսկիծը ճշմարիտ սուղի մը համեմատութիւնները առաւ.

ետ ձգեց հարսնիքը, ու ատեն մը չաչխատեցաւ :

Յաջորդ ամառ նոր մը շինել տալու ձեռնարկեց ու շինուածին չհաւնեցաւ. ետ ձգեց՝ ուրիշ մը ապսպրելու համար ու անկէ ալ դո՛հ չեղաւ. իր նաւակին ճիշտ նմանը կը պահանջէր, չափը կու տար, ձեւը կը բացատրէր. բայց ո՛չ. էն վարպետները այդ անանունն փափկութիւնը անգամ մըն ալ չյաջողեցան տալ: Ու իր հաւաքած դրամները այսպէսով վատնեց. քիչ մըն ալ գինեատունները սկսաւ երթալ, օղիին, այս լուռ խօսակցին, իր ուղածը, իր բացատրել չկրցած խնդիրքը հասկցնելու:

Պ.

Անկէ վերջը անկումը եկաւ, մեղմ, թոյլ, աննշմարելի բայց ստոյգ փճացումը: Նշանածը, սպասելէ ձանձրացած, ուրիշի մը հետ ամուսնացաւ. և ինքը շարունակեց նաւակ փոխել, անտեսանելի տիպարի մը յամառութեամբ դեռ հետամտելով. իր նաւակը, իր ամուսնութիւնը, իր վիճակը հարցնողներուն մէկ բառով մը կը պատասխանէր, որ իր ամբողջ պատմութիւնը կը պարունակէր.

— Ֆուրթունա :

Թաղծալից ու տրտում՝ ձայնով մը կու տար պատասխանը, միշտ միեւնոյնը, բառ մը միայն կտրուկ .

— Ֆուրթունա :

Ըսին որ խենթեցաւ. գինովութիւնը ապուշի ձեւ մը տուաւ իրեն. սկսան վրան ծիծաղիլ:

Անկէ մնաց Ֆուրթունա անունը, մինչդեռ ինքը, գինետան անկիւնը, օղիի սրուակին առջեւ, իր նաւակը կ'երազէր դեռ, դիւթական զիծերով շինուած:

Իրօք, աղքատութեան մէջ իր հինցած նաւակը ա՛լ չէր կրնար փոխել. նորոգել կու տար հիմայ, կոկելով անոր ծռած տախտակները, մաշած ու կոտրած թիակները. ամառները կը ներկէր, հինէն մնացող վայելչասիրութեան դրդումով:

Բայց օղիին աւերումներուն տակ իր կամքի ու կարողութեան մնացորդները կը սպառէին: Ֆուրթունան յաճախորդ չունէր ա՛լ, բացի անցորդ մանրավաճառներէ ու խաբէբայ մուրացիկներէ զորս չնչին գնով մը տալու իր կը փոխադրէր հոսկէ հոն, կուպրով

ծեփուած մակոյկին մէջ, նստուկ գացողի մը պէս՝ անգիտակցաբար կարծես շարժելով թիերը :

Ու պատուհանէս կը դիտէի զինքը, ամէն անգամ որ անցնէր դառնար : Դանդաղօրէն ջուրը մխուղ թիերուն ճողփիւնը իր մշտնջենական երազը օրօրող երգը կը թուէր ինծի :

Ատով կը շարունակէր գալ, ամէն օր կանուխ, պատրաստ կենալով իր մակոյկին նստարանին վրայ կորաքամակ, քիթը կորսուած կունտ ու կակուղ սյտերուն մէջ, անփոյթ անվհատ սպասելով, և ամառը տաքուն՝ եղբրքին խօտին վրայ, արեւին տաք ճառագայթներուն տակ քնանալով, հանգարտ ու անմեղ քունով մը, մեղի ցոյց տալով իր եղկելի ու կիսամերկ մարմինը՝ համարձակ գետին թաւալած :

Ե.

Մարդ չէր ճանչնար. ոչ զիս որ տարի մը շարունակ իր դրացին էի, ո՛չ իր գեղացիները՝ որոնց մէջ ապրած էր այժման ատեն. մարդ չէր ճանչնար. մարդկային ամէն ձայն,

ամէն աղմուկ ու ամէն դէմք մշուշի մը մէջ կը խառնուէին, կը շփոթուէին մէկը միւսին հետ : Մէկ հոգի մը կը զանազանէր դեռ . ջատուկ պառաւ մըն էր որ կու գար առտուները իր երկու աղջիկներուն հետ եազմալուալու իմ տանս մօտ : Փութութունայի նշանածն էր. ու զայն՝ տեսնելուն իր արբեցութենէն կարմրած դէմքը կը թալկանար, մահատիպ դոյն մը կ'առնէր : Նստարանին վրայ շտկուելու ուղիղ դիրք մը առնելու ջանքեր կ'ընէր, իր ցնցոտի թաղթօին օձիքը կը դարձնէր մերկ կուրծքը պարտկելու համար, բընազգասկան ըղձանքով մը, որ այս կործանած իմացականութեան մէջ դեռ կենդանութեան անորոշ նշան մը կու տար, վերջին տկար շառաւիղը այս մարած հոգիին աղջամուղջին մէջ :

Ագիւտ զատ օղին ունէր միայն իրիկուան. խենթի պէս կը վազէր վեր, գեղը, հոն ուր զինեալները կը վխտան. ամէնքն ալ իրենն էին, ամէնքն ալ. արբեցութեան մէջ իր գոյութիւնը կը սկսէր, ոչ հիմակուան ողորմելի կեանքը, այլ առջի երիտասարդութեան օրերը, իրենց յուսալից ու խնդում երեսփնին : Իր նաւակը նախ, նրբամարմին թռչունի

ձեռով որ ծովը հաղիւ թէ կը շօշափէ իր վաղքին մէջ. յետոյ նաւաւարը՝ իր շքեղ արդուղարդովը, ֆէսը ծռած, որուն կապոյտ ծոպին ծայրը ուսին վրայ կ'իյնայ. ու նաւակին մէջ իր նշանածը, այն գեղեցիկ յոյնի աղջիկը զոր սիրած էր :

Եւ այս աղօտ հեռանկարը, օղիի սըր- ուտակներու յաջորդութեանը մէջ, կը ճշգուէր, յայտնի, պայծառ, կը կենդանանար, ու ֆուր- թունան ամէն իրիկուն անով կ'ապրէր ժամերով, ժամերով մինչեւ որ գինեատունէն դուրս ընէին զինքը :

Այս արբեցութիւնը ֆարիայի գանձը չէ՞ր միթէ այս ողորմելի մարդուն ձեռքը, ամենա- զօր կարողութիւնը որ վրէժները կը լուծէ, մարդոց ու դիպուածներու դէմ անխտիր :

ՄԵՂԱՅ ՏԷՐ

Ա.

Ատուան ժամերգութիւնը նոր կը սկսէր, մթութեան մէջ կորսուած գեկտեմբերի առտու մը, յուրա ու խոնաւ. կոչնակը օգին ու բուրին մէջ կ'ար- ձակէր իր ընդհատող վայիւնը, մինչդեռ թափուր եկեղեցին պանդուխտ քահանային ձայնովը կ'արթննար, կը սարսուար իր քարա- կոփ պատերուն ու կամարներուն մէջ :

Տէրտէրը կ'երկնցներ իր աղօթքը, սպա- սելով բարեպաշտներուն որոնք չէին դար-

վասն զի ո՞վ կու գար եկեղեցի, ձմեռ ու լուր
օր մը, այս չլուսցող առտուանցով:

Քահանան շուրջաւը ուսին իր ժամերգութիւնը կը շարունակէր.

— Տէր զի բաղում եղեն մեղք իմ և
բաղում անօրէնութիւնք իմ:

Խուլ ու տարտամ ձայնով մը որ տիրող
կէս մթութեան կը յարմարէր, անտարբեր
իր շուրջի միայնութեան, և անդգայ ձայ-
նադրի մը պէս արտասանելով աղօթքին տու-
ները. իրեն համար քսան տարուան սովո-
րութիւն մը:

Յետոյ երկրորդ ստուեր մը տեսնուեցաւ
իր քովը. լուսարարն էր, այս որմերուն պա-
հապանը, անոնց պէս ամուր իր անտանելի
պաշտօնին մէջ, սիրելով այս ստուերները,
այս լքումը և կամարներէն կախուած, կամ
սուրբերու պատկերներուն առջեւ հաստատ-
ուած կանթեղները, որոնք իր հիւանդագին
զաւակներն էին գրեթէ, փութալով անոնց
քով, մէկէն միւսին, անոնց շարունակ սպա-
ռելու մօտ կեանքը արծարծելով:

Քիչ քիչ մէկ երկու հոգի ալ երեւցան,
ժամկոչը, յետոյ մարացիկ ծերուկ մը իր փայ-

տէ գաւազանին կռթնած. ու յետոյ երկու
պանդուխտ որմնադիրներ, հազիւ քուններնուն
արթնցած: Հիմայ առտուն կը ճշդուէր. կա-
նուխ դործի գացող բանուորներ կու գային
խաչ մը հանելու դրան մօտ և յաջողութիւն
խնդրելու. ժամուն սովորական աղօթողները
ասոնք:

Բ.

Սարաֆը ուշ եկաւ եկեղեցի այն առտու.
Սուառօ լուսոյին կէսին միայն հասաւ, ինք
որ ամէն օր զայն ծայրէ ծայր ըսելուն կը
պարծենար:

Դուրսը տիրող ցուրտին հակառակ, քրտ-
նաթոր մտաւ ներս, ծանրաշարժ ու պարարտ
մարմնին բեռան տակ շնչասպառ. երեսը
խաչակներեց, ծնրադրեց, ֆէսը վար առած,
ցոյց տալով իւրտ ու հերաթափ գանկ մը.
յետոյ բարձրաձայն հառաչանք մը ելաւ
կուրծքին խորէն, խորէն.

— Մեղայ Տէր:

Երբեք մեղայ բառը այսքան ստոյգ անձ-
կութեամբ, այսքան անկեղծ ապաշաւի մը
արտայայտութեան ձեւով լրուած չէր:

Դասին մէջ չոքած սարաֆին կըր մարմինը, ծռած գլուխը, կիսավակ աչքերը, ուղորմելի ու գլխովեան արժանի պատկեր մը կը ձևացնէին աստուածային զայրոյթին տըրամագրութեան տակ դրուած. և ինք յանցանքին մեծութեանը չափ այսպէս անկեղծ զղումի մը դալով միայն թողութիւն կ'ապրէր կարծես, երբ հետզհետէ կը կրկնէր մարող, սպառող ձայնով մը, առանց քաշուելու զինքը լսողներէն :

— Մեղայ Տէր, մեղայ Տէր :

Յետոյ, թեթեւցած, ոտքի ելաւ ու իր հաստ ձայնը՝ տէրտէրին ձայնին միացաւ. ու լուռ եկեղեցին կ'ապչէր, կը խռովէր՝ ունկընդրելով այս մարդուն :

Ինքը՝ իր տանը մէջ ըլլալ կը թուէր. դասը, դաւիթը, խորանը բոլորովին իրն էին անշուշտ. ինք կ'ըսէր աղօթքը միայնակ, քահանայէն առաջ, բառերը հատիկ հատիկ, ամէն պարբերութեան նշանակութիւնն ու սըրբութիւնը շեշտելով. պահ մը կը յոգնէր, շունչ առնելու կը ստիպուէր, ու վայրկեան մը վերջը նորէն կը սկսէր, ընդմիջելով քահանային անորոշ մրմունջը և ծուռ ծուռ նա-

յելով անոր երեսը, երբ սխալ մը սպրդէր կամ վարանում մը տեսնէր նոր տուն մը սկսելու ատեն :

Վայրկեան մը նորէն կը մասնաւորուէր իր աղօթքը, անհամար ծնրագրութիւններու խառնուած, համբուրելով գետնի աղան ու փոշին, ու լալագին և սրտաշարժ ձայնով մը վերագառնալով իր անձին :

— Մեղայ Տէր :

Պ.

Մարտիրոս աղան այսպէս էր ամէն առտու, անպակաս եկեղեցիէն, իր ներկայութեամբը ապահովելով եկեղեցիին բոլոր ծէսն ու արարողութեանց կանոնաւորութիւնը, և ոչ մէկուն փախուստի ճամբայ չձգելով շարականներէն բառ մը պակաս կարդալու համար :

Փահանջն այս աշխարհականին բարեպաշտութենէն կը դուրար. քարոզիչն ու թաղական խորհուրդը կ'ակնածէին իրմէ և գիւղացին կը մեծարէր այս հաւատացեալ աղան որ իր բոլոր հարստութեան հակառակ աղքատի մը պէս խոնարհ ու աստուածավախ կը թուէր :

Պոլիս, իր խանութին մէջ, Մարտիրոս աղա մեծազօր մարդ մըն էր : Հայր մայր չունէր, այլ հօրեղբայրներու ու հօրեղբօր որդիներու անհաւանում շարք մը որոնք փոխն ի փոխ կու գային իր քով, սորվելու դրամ չահելու արհեստը, յաճախորդներու հետ վարուելու կերպերը, բայց գիշերները տունը սարաֆին հետ եկեւցեի կենալը աչք առնելով : Այսպէս անոր մէյմէկ մանրանկարները կը դառնային, Աստուածասիրութիւնը Դրամասիրութեան հետ հաշտեցնելու գաղտնիքը գտնելով :

Բայց անոնցմէ ոչ մէկը աղային չափ հարստանալու հնարը կը տեսնէր :

Իրենց ժառանգական վաշխառուի բոլոր ճարտարութեամբը, ստակ փոխ տալու ձեւով աշխարհ կողոպտելու բոլոր խորամանկութեամբը, ոչ, այդ հարստութեան չէին կրցած տիրանալ, և ինքնիրեննին, երբ իրենց մեծաւորին քով կեղծաւորութիւն ընելէ ու սպասաւորի դիրք մը ունենալէ տաղտկացած բերաննին բանային, կը հասկցուէր որ իրենց խելացի աղգականը ինչպիսի գէպքերէ կրցած էր օգուտ քաղել :

Պ.

Հայրենիքէն դրեթէ բոպիկ եկաւ Պոլիս, նիհար ու վատոյժ պատանի որ խաներու, քարուկիր սենեակներու խոնաւութեան մէջ ծառայութեամբ հաւաքած հինգ հարիւր դրուշով բացաւ իր սարաֆի ՏՕՂԱՄԸ, ճշմարիտ «տօլապ» մը զոր մինչեւ այն օրը ոչ ոք իրեն չափ վարպետութեամբ դարձուցած էր : Իր հայրենի քաղքին մէջ զոր Մարտիրոս մեր երկիրը կը կոչէր, տիրացութիւն ըրած ու ժամասիրութիւն ժառանգած էր ազգէ :

Իր աղքատութեան, որբութեան բոլոր թշուառութիւնները տիրացուի զգեստը հագնելով կը մոռնար, և Աստուծոյ առջեւ, Աստուծոյ տան մէջ, իր անկեալ դիրքէն կը տուծոյ տան մէջ, իր անկեալ դիրքէն կը բարձրանար յանկարծ ուրիշներու հաւասար ըլլալու և իր ջերմեռանդութեամբը զանոնք գերազանցելու չափ : — Եւ ինչպէս չսիրէր եկեղեցին ուր ո՛չ հարուստ ըլլալու, ո՛չ բախտաւոր ըլլալու պէտք կար Աստուծոյ աչքին : Այսպէս երջանիկ ապրեցաւ քանի մը տարի. մտածեց որ երկինքին թագաւորութիւնը տընանկներու յատկացուած է ու մխիթարուե-

ցաւ իր ներկայ չքաւորութենէն:—Բայց երբ տասնըութը տարին թեւակոխեց, բռնի Պոլիս զրկեցին զինքը մարդ ըլլալու համար, իբրեւ թէ աղքատ ըլլալուն համար մարդ եղած չըլլար մինչեւ այդ ժաման: Իր տաժանելի ուղեւորութեան միջոցին, յետոյ շոգենաւին մէջ և մանաւանդ Պոլսոյ մէջ, իր համալուսները, սփոփանքները անբաւական մնացին:

Ո՛հ, այս մայրաքաղաքը երկրին չէր նմաներ բնաւ. Ակնայ տնակներուն երգիքը, դիւղացւոց շարվարը, կիներու աղտոտ լաշակը չտեսաւ հոս. նոր աշխարհ մը՝ նոր դաղափարներ արթնցուց. վայելքի պէտքը դրամի պէտքը ցուցուց: Իր բարեպաշտութիւնը որ մինչեւ այն ատեն անշահասէր էր, պահանջող, ուզան քերան դարձաւ:

Մայր եկեղեցւոյ մէկ անկիւնին մէջ քաշուած՝ անհատնում աղօթքներու ու շարականներու քաղուածքով ստակ և դարձեալ ստակ ուղեց Աստուծոյ, և իր աշխատութեան փոխարէն առած չնչին գումարները որոնք զինքը կը շլացնէին, աստուածային պարգեւներ կը համարէր և իր աղօթքներուն վարձատրութիւնը:

Այսպէս իր առեւտուրը աստուածասիրութեան հետ խառնուած մնաց, այն բոլոր առիթները ուսկից դրամ շահելու կարելիութիւնը նշմարեց, իր օգտին համար Աստուծոյ կողմէ յատկապէս կարգադրուած նկատեց ու բան մը հարցոյց ա՛լ իր խղճին: Աստուած իր ըրածը չէ՞ր զիտեր միթէ:

Ե.

Անգամ մը միայն տարակուսեցաւ, վարանում մը զգաց: Անոր բարեպաշտ մարդու համբաւէն խաբուած, իր մահամերձ բարեկամներէն մէկը մեծ, շատ մեծ, իր չտեսածին չափ մեծ գումար մը աւանդ յանձնեց իրեն, մահունէն վերջը այդ գումարը ազգին իրեն, մահունէն վերջը այդ գումարը ազգին ու իր ազգականներուն մէջ բաժնելու խնդիրով. Մարտիրոս աղա նախ հաւատաց դիւրով. Մարտիրոս վստահութեան. հիւանդին այս անակնկալ վստահութեան. սենեակին դուռը անկողնին քով նստած, սենեակին դուռը գոց, նախ անդիմադրելի մարմաջ մը զգաց տեսնելով այդ գումարը զոր հիւանդը փոքրիկ անտուկէ մը կը հանէր. յետոյ հիւանդը հոն խղդելու և ստակները յափշտակելով հոն խղդելու և ստակները յափշտակելով հոն խղդելու դաղափար մը ունեցաւ, յիմարի

գաղափար մը. բայց այս փորձութեանց դիմադրեց. ինչ հարկ անոնց. միթէ Աստուած իր դէմը հանած չէ՞ր այս հիւանդը. ու Աստուծոյ թողուց որ իր ուղածին պէս տնօրինէ ամէն բանս.— Մարտիրոս աղա նախ դիմադրեց, չուղեց ընդունիլ այս աւանդը, ցած ձայնով, վախնալով որ դրան մօտ սպառող մէկը չըլլար ու իմանար այս աւանդի խնդիրը. յետոյ քիչ քիչ տկարացաւ, աւանդին պայմանները հարցուց. նախ է՛ն գլխաւորը, տոկոս պիտի տա՞ր. ոչ, ըսաւ հիւանդը. այն ատեն ա՛լ անձնատուր եղաւ, ստացաւ աւանդը, և Աստուածաշունչէն հատուածներ բերաւ մահամերձին ազգասիրութիւնը գովելու համար:

Հիւանդը մեռաւ և յուղարկաւորներուն մէջ Մարտիրոս աղա իր արցունքներովը, անկեղծ ու անսահման կսկիծով մը ննջեցեալին ամէնէն սրտակից բարեկամը համարուեցաւ:

Յուղարկաւորութեան տեւած բոլոր միջոցին ամբողջ ճամբուն երկայնութեամբը այս մեռած մտերիմին վրայ խօսեցաւ, անոր բաւրեմասնութիւնները, պարկեշտութիւնը գովեց, անոր կեանքէն մասնաւոր դէպքեր պատմեց

և լացաւ, մինչդեռ ուրիշներ, գաղաղին ընկերանալով հանդերձ, իրենց փառհաղին, փօնեշիմէնթօին, քիսցաին խօսքերը կ'ընէին. Մարտիրոս աղա զայրացաւ ու իբրեւ թէ ինք ըլլար այս անճա՛հ խօսակցութիւնը ընող, կսկծալի ձայնով մը գոչեց.

— Մեղա՛յ Տէր:

Մարդիկը լռեցին վայրկեան մը, քանի մը քայլ ալ ըրին լռութեամբ. յետոյ մէկը, պառնալի վաճառական մը, շարունակեց իր խօսքը.

— Աճէմներուն պէրաքները ձեռքէ հանելու է:

2.

Մարտիրոս աղա անկէ վերջը իր բարեբարը նկատեց ննջեցեալը. թող չտուաւ որ մէկը գէշ ըսէ անոր վրայ. միթէ այս մեծ հարստութիւնը անոր չէ՞ր պարտեր. ո՛չ, ապերախտ մարդ չէր. յետոյ այդ աւանդը պերախտ համար խորհեցաւ ամիսներով. իւրացներու համար խորհեցաւ ամիսներով. նախ ըսաւ որ իրաւունք չունէր ուրիշին ինչքը գողնալու. վերջը ինքնիրեն հարցուց թէ ինչո՞ւ Աստուած իրեն յանձնել տուաւ

այդ աւանդը և ոչ ուրիշի մը. այս հարցումը իր տարակոյսները վանեց. Աստուած այս առիթը կը ներկայացնէր իրեն հարստանալու համար, և ինք՝ իբրեւ խելացի մարդ՝ առիթէն օգուտ կը քաղէր, մինչդեռ անխելք մը այդ բանը չպիտի մտածէր. այսպէս բացատրեց Աստուծոյ կամքը և ճշմարիտ գոհունակութեամբ մը՝ աւելցուց .

— Կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի :

Անդին՝ ննջեցեալին ազգականները կարօտութեան, չքաւորութեան մէջ կը մնային. անոր այրին Մարտիրոս աղային կը դիմէր պզտիկ օգնութիւն մը հայցելու համար, իբրեւ իր ամուսնին սրտակից բարեկամէն :

Մարտիրոս աղա չզլացաւ այդ օգնութիւնը, բայց այս դիմումը իր տարակոյսները նորէն արթնցուց. պահ մը խորհեցաւ որ ըրածը ճշմարիտ գողութիւն մըն էր. բայց ո՞ր մեղքը թողութիւն չստանար եթէ մարդս մեղացի գայ. ու այս յոյսով, սարաֆը թախանձագին ներում մը խնդրեց .

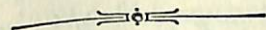
— Մեղա՛յ Տէր :

Պահ մըն ալ ըսաւ որ ազգականներուն դրամը տայ բայց ազգին դրամը պահէ. ի՞նչ

է վերջապէս ազգին դրամը. չէ՞ մի որ ուրիշ մը պիտի ուտէր :

Այս վարանումներով կը պահէր, այսինքն կը գործածէր ստակը որ իր ճարպիկ ձեռքերուն մէջ արդիւնաբեր կը դառնար, բարեբախտ դէպքերով կը կրկնապատկուէր, այնքան որ այս յաջողութիւնը իր գողութեան արդարացումը կ'ըլլար և իր զղջման ընդունելի եղած ըլլալուն ապացոյց, զղջում մը զոր սովոր էր ա՛լ յայտնելու ամէն առթիւ, խորունկ հաւատքի ձայնով մը .

— Մեղա՛յ Տէր :

ՊԱՐԱՀԱՆԴԵՍԻՆ ՎԱՂՈՐԴԱՅՆԸ

Ա..

Չեղունին ապակեայ լուսամուտէն ներ-
բանցքներուն վրայ բացուող պղտիկ
պատուհաններէն, առտուան լոյսը թատրոնէն
ներս կը սպրդէր,—ցրտին ու դողահար լոյս
մը, դուրսը տեղացող ձիւնին սպիտակ ցոլա-
ցումը գողցես, որ սրահին շիկորակ լոյսերուն
քով՝ կը տփգունէր, կը մարէր :

Ներսը կը սլարէին, երաժշտութեան ու
դեւոր շեշտերէն մղուած, յորձեռանդն ու
տենդայոյզ, ուշադրութիւն չընելով այս կան-
խահաս առտուան, ու սրահին տաք ու աղ-

մըկալից մթնոլորտին մէջ երկարելով այս
ձմեռ գիշերուան դրօսանքն ու հաճոյքը :

Երեսները ա՛լ կը բացուէին. առջի դգու-
շութիւնը՝ սեւաթոյր կամ վարդերանգ մե-
տաքսէ դիմակներուն հետ մէկդի կը նետէին
ամէնքը, այս պահուս մտերիմ դարձած ի-
րարու : Կէս գիշերէն ի վեր անընդհատ տե-
ւող պարերուն յարուցած փոշին, այրերու
սև զգեստներուն ու ձիւնաթոյր փողկապնե-
րուն, կիներու արդուզարդին և նուրբ շպա-
րին վրայ կը տեսնուէր :

Յոգնած, յուլացած, դեռ կը շարժէին,
հանդարտելու մօտ եղող ծովի մը վերջին կո-
հակներուն պէս : Քիչ քիչ, առտուան լոյսը
կը զօրանար, անկիւններուն ու անցքերուն
մէջէն մթութիւնը կը վանէր, ու սրահին մէջ
կը սկսէր տարածուիլ իր շլացուցիչ ճերմա-
կութեամբը շեշտելով կաղերուն դեղին ցուրը :

Եւ ակամայ կը ձգէին պարասրահը. տա-
կաւ առ տակաւ բաղմութիւնը կը պակսէր.
կը մեկնէին խումբ խումբ, դրան մօտ հա-
ւաքուած, պատմութեան հետ առնելով ցուր-
տին դէմ պատասպարուելու համար բերած
զգեստներն. ՂՅԴ զոյգ, թեւ թեւի կ'ելլէին

դուրս, ձիւնին անբիծ ու միապաղաղ մակարդակը կոխտուելով կը հեռանային, սյուները իրենց վերարկուն օձիքը վեր առած, կիները դիպակէ մեկնոցներնուն մէջ փաթթուած, իրենց հետ տանելով երաժշտութեան եղանակներուն պրծագանգը, մինչդեռ դրացի տուներու պատուհաններէն՝ կանուխ արթննալով հետաքրքիրներ թմթուկած աչուքներով կը դիտէին ձիւնին անշարժ ծածկոյթին վրայէն սահող այս ստուերները:

Քիչ մը վերջը ոչ ոք կը մնար պարողներէն. թատրոնին լոյսերը կը մարէին, և երաժիշտները իրենց կարգին կը մեկնէին, գործիքներնին. լաթէ ծածկոցներու մէջ փաթթած թեւերնուն տակ, պարասրահը իր սովորական կէս-խաւարին ու լուռ անդորրութեանը յանձնելով:

Բ.

Ինքը վերջին մեկնողներէն մէկն էր պարահանդէսին. ամսյի ու անձայն փողոցին մէջ կը քալէր, երկար ու կոճկուած թալթոյն տակ պահելով իր պարողի սեւ զգեստները, չափիկին բաց կուրծքը, որ հիմայ այս լուր

օրին ու ջրտագին առտուան չէր յարմարեր բնաւ:

Առջի դիշերուան լոյսերու փողփողումներէն, օթեակներուն մերկ ուսերէն ու շարունած դէմքերէն, սրահին խօսակցութեանց և երաժշտութեան ձայներուն թոհուբոհէն տարօրինակ խառնուրդ մը իր յոգնած երեւակայութեան մէջ կը մնար ու կ'ընկերանար իրեն:

Ճամբուն վրայ հաղուադէպ անցորդները կը դիտէին այս դալուկ դէմքը ու քնաշրջիկի քալուածքը. ինքը կը շարունակէր ճամբան, ուղիղ փողոցի մը մէջէն, սառոյցէ սահուն քարայտակին վրայ. տուն կը դառնար:

Եւ ամէն մէկ քայլափոխին՝ ոտքերուն տակ ճմլուող ձիւնին միօրինակ խշրտուքը պարի եղանակներ կ'արթնցնէր մտքին մէջ, Վալսը՝ իր թաղծալից բանաստեղծութեամբ, Վալսը՝ իր ընդհատուած նուագներով:

Վաստակաբեկ ու դանդաղ քայլերուն հետ քաղուածք մը կ'ընէր իր երեկոյթէն. և երաժշտութեան, պարի, գոյներու, ծանօթ ու անծանօթ դէմքերու մէջէն, կնոջ պատկեր մը միայն կը մնար, վէս, խռովիչ ու ամբար-

տաւան դէմք մը, որուն արհամարհոտ և բարձրաձայն ծիծաղը կը հնչէր իր ականջին մէջ, իր հոգւոյն խորը ։

Առջի տեսներուն կանգ առած էր այդ տիկնոջ քով որ պարահանդէսին մտերմական ու ընտանեկան ձեւին համար անշուշտ իր օթեակը ձգելով պարասրահը կ'իջնէր, ձախ ձեռքովը հանդրիճած իր վարդապետին բեհեղէ շրջադգեստը, ծանօթներու, մտերիմներու բաժնեկող իր ժպիտը ու դիտու թեթեւ բարեւ մը ։

Այդ վայրկեանէն չէր կրցած հեռանալ անոր քովերէն, ժամ մը ամբողջ լրտեսելով խօսակցութիւնը, շարժումը, ականարկը, նախանձելով զայն բոլոր քովը մտեցող մարդոցմէ, մեծ մասամբ տարիքոտ դրամատէրեր որոնց ալեւոր գլուխը երիտասարդ կնոջ սեւաթոյր մաղերուն կը քսուէր ։

Փոխն ի փոխ անոնց թեւն էր, սրահին շրջանը ընելով ու պարծենալով կարծես մեծ անձերու իրեն դէմ՝ ցոյց տուած քծնող ու ցաւատանջ ցանկութեան համար։ Պահ մը ուշադրութեամբ դիտած էր զինքը, իր յամու ու շրջապատող նայուածքին պատճառը

հասկնալու համար։ յետոյ դառնալով իր քովի անձին՝ ցոյց տուած էր զինքը. անունը կը հարցնէր թերեւս. ծանօթ մէկը չէր, ըսած էին ։

Առ ինքը հեռուն անշարժ կը կենար, դիտելով անոր գեղաշնորհ հասակը ու լեցուն ուսերուն շրջագիծը որ երկուստեք մէջքը կ'ամփոփէր, կը սեղմէր ։

Այսպէս պիտի տեսէր մինչեւ լոյս, եթէ բարեկամ մը հանդիպէր ու յանձնառու չըլլար այս տիկնոջ մօտ առաջնորդելու զինքը։ Դպրոցական դասընկեր մըն էր ատենով, հիմայ կարեւոր դերքի տէր երիտասարդ վաճառական մը, ֆաբրիկայի ժապաւէնը կուրծքին, որ ամէնքը կը ճաննար այստեղ և յարմար ու պատշաճ խօսքով մը ներկայացուց զինքը ։

— Տիկին, տաղանդաւոր բանաստեղծ մը, Յակոբ Դաւիթեան, գիտեմ որ բանաստեղծները կը սիրէք և համարձակեցայ ձեր մօտ բերել զինքը ։

Առ երիտասարդին դառնալով՝

— Տիկին Յովսէփեան ։

Տիկինը դիտեց զինքը՝ ուշադիր ու հետա-

քրքիր՝ ոտքէն մինչեւ գլուխը, փողկապը, կօշիկները, ձեռնոցը, սքաւնպուշիկը, որոնք բանաստեղծի մը համար, բաւական չնորհրով թուեցան։ Միւսը թողուց զիրենք։

Իրենց խօսակցութիւնը պարահանդէսի սովորական բանաձեւով սկսաւ։

— Աղէկ բաղմութիւն կայ այս զիշեր։

— Այո՞՝ Տիկին։

Երջանկութեան սրտագողին մէջ չկրցաւ բառ մը աւելցնել, վախնալով որ ապուշ խօսքով մը իր բանաստեղծի ենթադրեալ նըրբամտութիւնը ի դերեւ չհանէ։

Լռութիւնը կը շարունակէր ու ծաղրելի կը դառնար։

Տիկին Յովսէփեան սկսաւ նորէն.

— Գիւղը կը նստիք։

— Ոչ, տիկին, Բերա կը բնակիմ։

Կը թոթովէր. անիմաստ խօսքեր պիտի ըսէր անշուշտ։

— Լսած եմ ձեր անունը, աւելցուց վարանելով, իբրեւ թէ խոսսովանութիւն մը ընէր, ձեր գրութիւնները միշտ կը կարդամ ու միշտ հաճոյքով։

Երիտասարդը իր գրագէտի ամէնէն դիւրագրած թելին մէջ արթնցաւ։

— Իմ գրութիւններս ինձմէ երջանիկ են ուրեմն։

Այս խօսքիւնաւը առաջինն էր զոր ըրաւ սրտատրոփ ու դողդոջուն, աղէկ մը չգիտնալով թէ տե՞ղն էր արդեօք։

Բօլիւս մը կը զարնէր երաժշտութիւնը. պարի հրաւիրեց ու պարեցին. թոյլ, յոգնած կը թուէր իր ընկերուհին. մարմնեղ կին մըն էր ու երիտասարդը կը զգար իր սրտին վրայ անոր ինքնամատոյց լանջերուն յարոյցը. յետոյ պարի շրջաններէն, սրահին տաք օդէն ու իրենց յենող մարմինն այս ջերմութենէն գլուխը դարձած, մուցաւ որ հաղիւ կէս ժամէ ի վեր կը ճանչնար այս կինը. յանկարծ իր յանդուգն ու ձեռնարկող իղձերուն բոլոր սաստկութեամբը շրջապատեց այս մարմինը. չբողոքեց. Բօլիւսն՝ վերջանալու մօտ՝ ալ աւելի կը շտապէր հիմայ, իր ուժգին նուագներովը, և կը դառնային ջահերուն ցոլացումներուն մէջ, գրեթէ չդպչելով գետնի տախտակամածին, եթերային պար մը. ընկերուհին իր լռութիւնը կը պահէր. բայց երկար արտեւանունքին թակէն ակնարկը կը խօսէր յստակ ու պայծառ, ակնարկ մը որուն մէջ կը դնէր

իր անձնատուր ու հաճոյքէ նուաղելու պատ-
րաստ ոգին :

Երաժշտութիւնը դադրեցաւ, ու ստիպ-
ուած կանգ առին ալ, հազիւ կարենալով
ուղիղ կենալ ոտքի վրայ. Տիկին Յովսէփեան
իրեն կը յենուր բոլորովին վաստակաբեկ ու
մեղկացած, իբրեւ թէ այս պարին հեշտու-
թեամբը խորտակուած ըլլար. և իր թեւովը
կը սեղմէր երիտասարդին բաղուկը, այս պա-
րով վայելած հաճոյքնուն իբրեւ մէկ մնա-
ցորդը և իր տարփոտ կնոջ հպումովը սփո-
փելով անոր սիրատենչ պահանջումները :

Յետոյ ուրիշ երիտասարդներ հրաւիրեցին
զինքը, ու Դաւիթեան հեռուէն, պարողներու
ու դիմակաւորներու բազմութեան մէջ, շա-
րունակեց դիտել զինքը և զարմացաւ որ ու-
րիշներու հետ պարած ատենն ալ միեւնոյն
սիրահալ նուաղումներով, մարմնի միեւնոյն
ընծայումներով կը վարուէր :

Առտուն, փողոցին մէջ, այս էր դեռ իր
միտքը զբաղեցնող պատկերը որ հիմայ յե-
տադարձ նախանձով մը սիրտը կը կեղեքէր,
մինչդեռ ձիւնը կը շարունակէր գալ գորշ ու

ամպամած երկինքէն, դանդաղ, վարանոտ,
ծայրանաձեւ գիծերով. և երկինքի այս ձիւ-
նաթոյր սպիտակութիւնը սիրայօթար կուգար
տարածուելու հողին վրայ և իր սպիտակ
կուրծքը յանձնելու անցորդի մը դարչապա-
րին. ոչ ցեխը և ոչ աղտը չէր կեցներ զինքը.
ու հաճոյք կը զգար կարծես այսպէս ոտքե-
րու տակ տղմաթաթաւ հեծեծելուն ու ճրգ-
մաւելուն մէջ :

Գ.

Ուսուցիչ ու բանաստեղծ էր միանգա-
մայն, դաւառացի նիհար ու վատառողջ տղայ
մը, այս Դաւիթեանը, որ կասկածոտ, յամառ
ու խնայող մարդու կենցաղովը իր դրսեցիկ
ծագումը կը պահէր :

Բերա, Գալիօնճու - Գուլլուքի տուններէն
մէկուն մէջ, ուր իրեն պէս դեռ քանի մը
ամուրի երիտասարդներ կը բնակէին, սեն-
եակ մը վարձած էր, իր բոլոր տունն ու տե-
ղը. և իր մայրենի լեզուի դասախօսութիւն-
ներէն զգուած, քերականութեան կանոնները
հազարերորդ անգամ աւանդելէ ձանձրացած,
զրգուած, յուսահատ, կը դառնար իր սեն-

եակը ու իր հաւաքած փոքրիկ դրամագլխովը ուրիշ գործ մը փնտռելու, ապագայ մը պատրաստելու մտադիր. այս ակնկալութեամբ, առանձին մնացած ժամերուն, քերթուածներ գրելով կ'անցընէր ատենը:

Բերան կը սիրէր՝ իր մարդաշատ տուներուն, մեծ փողոցին, քարուկիր ու բաղմաշարի շէնքերուն, աղմկալից կեանքին համար. այս բաղմութենէն ու ժխորէն կ'ախորժէր. ու իրիկունները իր սովորութիւնն էր, ելլել դուրս, եղէգնեայ փոքրիկ գաւաղանը ձեռքը, իր բանաստեղծի լայն ճակատը բացած, կալթա-Սէրայէն մինչեւ Թագսիմ շրջան մը ընելու, ման գալու, ինչպէս կ'ըսէր ինք, ու կիններու այս մեծ շուկային տեսքը, այս վաճառիկ հրապոյրները վայելելու:

Այս հարուստ արուարձանը հազար ներշնչումներով լեցուն էր իր աչքին. և կ'ուսումնասիրէր զայն իր դուրսի ղուարճութեան երեւոյթին տակ և ներսի մելութեան ու ապականութեան սարսուռներուն մէջ:

Օր մը, յանկարծ, հրատարակութեան տըլաւ իր քերթուածները. իր վերջաւոր ջոշփերը նորութիւն մըն էր. ոչ ծաղիկ խօսք կար

հոն, ոչ արեւի և ոչ սոխակի. այս ցոլքերու լոյսով ինքը ցոյց կուտար մեծ քաղքի մը ստուերամած փողոցները, այդտեղի կեանքը իր յարափոփոխ միօրինակութեան մէջ: Բնապաշտ քերթող մը եղաւ ու յաջողեցաւ. հայ տիկիւնները սրտնք դրականութեամբ կը դրադէին, հետաքրքրուեցան, տեսնել ու զեցին զինքը, մինչդեռ իր դասախօսած դպրոցներու պրահմաճի հոգաբարձուները յանդիմանեցին զինքը:

— Միւսիւ Դաւիթեան, ձեր գրութիւնները բարոյականի դէմ են. թող որ բան մը չի հասկցուիր այդ քերթուածներէն:

— Հակասութեան մէջ էք, էֆէնտի, թէ որ բան մը չի հասկցուիր այդ գիրքէն, ինչպէս գիտցաք որ բարոյականի դէմ էր:

Հոգաբարձուն պղտիկ մնաց. բայց յաջորդ դասին աւանդական ու մահաբոյր բանաձեւը հասաւ իրեն.

— Դադարեալ էք:

Դադարեալ. դասատուները զիտեն միայն այս անցեալ գերբային ահարկու նշանակութիւնը. այս բառը կը նշանակէ նախ որ ամսական թոշակէ մը զրկուած են, և մինչեւ

որ նոր դործ մը գտնեն պէտք է ա՛լ աւելի չափաւորեն իրենց արդէն խնայող կեանքը. յետոյ այս բառը իր պատճառներուն մէջ կը նշանակէ որ դատատուն յարգական կերպով չէ բարեւած Հոգաբարձուն՝ փողոցը հանդիպած ատեն, փէշը փէշին, տասնեակ մատները իրարու կցած, ճշդելով անցորդներուն առջեւ իր ակնկալու դիրքը և սպասելով որ նախ միւսը բարեւէ բարձրաձայն .

— Ի՞նչպէս ես, Պ. Դաւիթեան :

Եւ շարունակէ ճամբան առանց պատասխանի սպասելու :

Բանաստեղծը այս քրէական յանցանքներով արդէն նշանակուած էր հոգաբարձութեան մոքին մէջ. մեծ փողոցին մէջ անոր գաւազանը ճոճելով անցուդարձը, դիրենք չտեսնելու զարնելը, երբեմն մոտեմարար քովերնին մտենալ ու խօսիլը, այս անբարոյական քերթուածներուն լոյս տեսնելուն միանալով, շատ իսկ էին դադարման այդ որոշումը արդարացնելու :

Ինքը, ճշմարիտ դրսեցի, յամառ ու ամբարտաւան իր անկման մէջ, պարզապէս ծիծաղեցաւ լսելով այս որոշումը, զոր կառավարիչը կը հաղորդէր իրեն :

— Խայտառակներ, գոչեց բարձրաձայն :

Մինչդեռ կառավարիչը իր ականջը կը դոցէր չլսելու համար այս անլուր հայհոյութիւնը ու իր ներկայութեամբը մեղսակից չը դառնալու համար :

Հիմայ դաս տալէ տարբեր հոգ ու մտածում ունէր երիտասարդը. ուրիշ ատեն իր դրամ շահելու հետամուտ ոգին պիտի զոյրանար. այս վայրկեանիս գրեթէ նախախնամական բան մը եղաւ այդ դադարումը, որ միջոց կը թողուր իրեն ծոյլ ու երազող բանաստեղծի անուրջներու :

Դ.

Վերջապէս միջոց մը գտած էր երթալու Յովսէփեաններուն տունը, Տիկնոջ չորեքշաբթի օրուան երեկոյթներուն, որոնց սովորական հիւրերը զարմացած կը նայէին այս նորեկին երեսն ի վեր :

Այս տանը մէջ երիտասարդը ուսուցիչէ աւելի բանաստեղծ մըն էր. և բանաստեղծէ աւելի՝ ոսկեհեր մաղերով, խանդավառ խօսուածքով տղայ մը որ իր սիրահարի ձեւերը չէր գիտեր ծածկել նախանձոտ աչքերէ :

—Վարժապետ մը, կ'ըսէին տիկնոջ մը-
տերիմները:

—Ի՛նչ փոյթ, կը բաւէ որ սիրուն տղայ
մըն է:

Տիկին Յովսէփեան, իրեն շուրջը դարձող
պէյերէն ու էֆէնտիներէն ձանձրացած կը
թուէր ու նոր պատմութիւն մը կը սկսէր:
Ապաքէն միշտ սիրած էր նոր պատմութիւն-
ները: Համբաւաւոր ընտանիքի մը կը պատ-
կանէր, վերջերս ինկած՝ բայց պահող միշտ
ճոխ ու փարթամ կեանքի վարժութիւնը:

Իրենց հարստութեան սպառելուն հետ
իր ամուսնութեան համար երազած փառա-
տենչ տկնկալութիւնները պակսած էին. դեռ-
պան մը, պետական բարձր պաշտօնեայ մը
փափաքած էր ամուսին ունենալ. յետոյ ա-
ռաջին քարտուղարով մը պիտի գոհանար.
վերջ ի վերջոյ Յովսէփեան Պօղոս էֆէնտիին
հետ ամուսնացած էր, հարուստ երիտասարդ
մը, հօրը մէկ հատիկ որդին որ աֆիօնի և
բամպակի առեւտուրով կը զբաղէր. մեծ
դժուարութիւններ քաշեց համակերպելու
համար իր նոր զիրքին. վաճառականը իր
հաշուի, տետրակի, աֆիօնի խօսակցութեամբը,

իր մաղազայի մարդու կենցաղովը դռհհիկ
ու ստորին երեւոյթ մը ունէր. առջի օրէն՝
փեսացուն մեկնելէն վերջը՝ իր տպաւորու-
թիւնը չէր ծածկած բնաւ:

—Ո՞ւսկից գտաք աս աշխարհը:

Վերջը համոզուեցաւ. բարեկամահիներ
խրատեր էին զինքը:

—Հո՞գգ, թող աշխարհ ըլլայ, դուն նո-
րէն սիրտիդ սիրածը գտիր:

Ամուսնացաւ ու այս հարսնիքը երկար ա-
տեն խօսուեցաւ Պոլսոյ մէջ. մինակ առտուան
սուրբէին երկու հարիւր ոսկի ծախսուած
էր: Յետոյ զատ տուն տեղ ըլլալ հարկ ե-
ղաւ. Բերա բնակիլ կ'ուզէր. իր խօսքը ե-
ղաւ: Միւր փողոցը տարին 120 ոսկի վարձ-
քով տուն մը վարձեցին ու կահաւորեցին.
հարսը իր եւրոպական կրթութեան համեմատ
ապրելու եղանակ մը հաստատեց. իրեն յա-
տուկ սրահ, սենեակ ու ննջասենեակ ունէր,
զորս իր ճաշակով զարդարած էր բլիւզի,
աքլաւի կերպաններով, ուր լոյսը կ'արդիւ-
նէր երկիցս վարագուրեալ պատուհաններէն:

Վաճառականը բան մը չէր հասկնար այս
անօգուտ շալլութենէն, պատերուն, աթո-

ռակներու վրայ դրուած Չինի ու Հնդկայինի հազար մանրակերտ նիւթերէն որոնց ոսկեզօծ նկարները այս մութ սենեակներուն մէջ կը փայլէին . նուիրական տեղ մը մտներու պէս կուգար հոս, ուր ոտք կոխելու տեղ չկար, և ուր մթնոլորտը հարսին դործածած եփսքոհներուն բուրումնովը թանձրացած էր, մինչդեռ պատերը ու տախտակամածը ծածկող օթոցները ամէն ձայն ու աղմուկ կը խեղդէին :

Յետոյ երեկոյթներու և ընդունելութեանց շարքը սկսաւ . ամէն կողմէ կը հրաւիրուէին իրենք և պարտաւոր էին հրաւիրելու . էրիկը, հլու և հնազանդ, չէր կրնար դիմադրել . իրենց դիրքը կը պահանջէր, և տարին երեք չորս հեղ Տիկին Յովսէփեան Բերայի հայ և օտարազգի մեծ ընտանիքները իր տունը կը հաւաքէր՝ ճշմարիտ պարահանդէսներ տալով :

Կը դրօսնուր, թողլով որ ամէն տեղ էրիկը իր բամբակի, աֆիօնի արտադրութեան, մաքսի, պաշտայի խնդիրները պատցընէ ու զածին պէս :

Ամառը Բրինքիբօ կ'երթային օդափոխութեան . չէին կրնար էսնաֆի պէս ամբողջ տարին միեւնոյն տունը բնակիլ . հոն ալ հիւ-

րերը պակաս չէին և այս կեանքը կը շարունակուէր, ապահով ու ստոյգ կործանման առաջնորդելով իր էրիկը . ինքը այդ անդունդին կը նայէր անտարբեր, դրեթէ հաճոյքով, հետաքրքիր՝ հասկնալու համար անոր հետեւութիւնները :

Չորս տարուան ընթացքի մը մէջ բոլորովին զգուած էրկանը առեւտրական խօսակցութենէն, հետզհետէ կը զղջար իր ամուսնութեան վրայ որ շղթայակապ դատապարտութիւն մը կը դառնար, ու հազար անգամ պատրաստ էր փոխելու այս աֆիօնով խառնուած հարստութիւնը, սրտի մօտ մարդու մը բարեկամութեանը հետ :

Ոչ կերբ և ոչ ցանկութիւն ունէր իր ամուսինը և կինը իր տենդաբորբ հիւժումներովը կը սպառէր, կը հիւանդանար . բժիշկը՝ գաղտնապահ ու շնորհալի տօքթօր մը՝ կուգար եթէ ոչ առողջացնելու, գէթ սփոփելու համար հիւանդը . Տիկին Յովսէփեան իր քնատութենէն կը գանդատէր . բժիշկը կը զարմանար . այսչափ աֆիօնի մօտ մարդու մը կինը քնատութենէ զանգատէ՞ր և իր փշուաշներուն պէտք ունենա՞ր :

Ճշմարիտ էր սակայն որ Տիկին Յովսէփեան շատ գիշեր կը լուսցնէր, տենդոտ ու երազամոլ. և առտուն՝ դեղեցիկ աչքերուն կտրած կոպէն, տոգունած երեսէն գիշերուան տաղնապները կը կարգացուէին դէմքին վրայ:

Իր դժգոհութիւնը էրկանը գէմ կը դառնար և կը զայրանար այն օրինաւոր հարբսութեան դէմ՝ զոր անոր երեսէն կը վայելէր ու յիմարական կարգադրութիւններ կ'ընէր մտքովը, իր էրկանը կործանման ակնդէտ սպասելով:

Իր արդուղարդերը կը մտադրէր պատւաբասել իր մտերիմներուն ընծաներէն. հագուստը բոլոր յարաբերութեանցը ամփոփումը պիտի ըլլար, տեսակ մը ֆառնէ ուր ամէն ոք իր անունը պիտի արձանագրէր:

Եւ ոչ ոք կար իր մօտը խրատելու համար զինքը և դարմանելու իր հիւանդ հոգին:

Այդ միջոցին աֆիօնի գիները մեծ անկում մը ունեցեր էին և ահագին քանակութեամբ ասորանք կար էրկանը ձեռքը, որ հիմայ շուարած ապշած կը մնար այս մեծ կորուստներուն վրայ, զորս դարմանելու անկաւորող կը դգար ինքզինքը:

Կինը, քինախնդիր ու ռիսերիմ իր ատելութեանը մէջ, կը յանդիմանէր անոր ապիկար ձեռնարկութիւնները:

— Հօրդ հարստութիւնը ստակ չընէր, էրիկ մարդ ըսածդ ինքը վաստկելու է, դուն կորսնցիկէ տրիշ բան ըրած չունիս:

Ստոյգ էր. երեք տարուան միջոցի մը մէջ իր դրամագլխին կէսը կորսնցուցած էր այս թմրեցուցիչ դեղին վրայ կատարած շահատիրաութենէն. էրիկը իր յանցանքը կը խոստովանէր, մեղմիւ, քիթին տակէն.

— Սա՛ աֆիօնը . . .

— Օ՛խ, տասն անգամ ըսի քեզի, դուն գործի մարդ չես. ես քեզմէ տասն անգամ աղէկ եմ, ուղածիս չափ դրամ կրնամ շահիլ:

Ձէր բացատրեր ինչ կերպով. բայց էրիկը կը հաւատար, ու կինը յողթական ոտքի կ'ելէր, կարմրած, դունադեղ ու պաշտելի իր ուխակալ ամբարտաւանութեանը մէջ. միւսը ինքզինքը պաշտպանել կը ջանար լուրջ ձեւ մը առնել ուղեւով.

— Կ'աղաչեմ՝ Նարդիկ:

Կնոջը քրքիջը իր ձայնը կը խափանէր. խնդալէն կը մարէր էրկանը ապշած ձեւերը

ու անխմաստ խօսքերը կրկնելով, ճարտարութեամբ ձայնը նմանցնելով խորէն, անդունդէն եկող խուլ, սնանկանալու մօտ վաճառականի մը ձայնը .

— Կ'աղաչեմ նարդիկ . . .

Ու վայրկեան մը վերջը կ'աւելցնէր արգահատութեամբ դիտելով զինքը .

— Բէք շիրին ես :

Ե.

Իր թեկնածուներուն մէջ զարտուղութիւն մը եղաւ բանաստեղծը իր առատ ու դպրոցականի մը երկուքի ճեղքուած, սանտրուած մաղերովը : Երիտասարդը իր իտէալի հակամէտ տրամագրութեամբը բոլորովին վերացական հեշտութեամբ մը կը համակուէր իր քովը . և այս դրական կիներ երազացնոր հրեշտակի մը կերպերը կը զգենուր . իր սրահին մէջ, անկիւն մը, գլուխ գլխի, անոր ուսին վրայ հակելով իր ժպտուն դէմքը, կարմիր լուսարդերին տակէն արձակուող մեղմ նշոյլներուն մէջ, Տիկին Յովնէփեան բանաստեղծին կ'ունկնդրէր :

Սնդին կը փափսային հիւրերը, դժգոհ

այս բացառիկ շնորհէն զոր նորեկը կը վայելէր, բայց կը ստիպուէին տեղի տալ, գիտնալով որ տիկնոջ այս հովուերգութիւնը չէր կրնար շարունակուիլ :

Յետոյ այս ուսուցիչ սիրահարին անունը կը տարածուէր բերնէ բերան, տունէ տուն . կը քննադատէին, կը գովէին, կը խնդային . ի՞նչ բաղդաւոր էր այս երգիչը իր քնացուցիչ քերթուածներովը . յայտնի էր որ Տիկին Յովնէփեանին ճակատագիրն էր թմրեցուցիչներու մէջ տարուբերիլը . այս դիտողութիւնը կը ծափահարուէր այն տուններուն մէջ որոնց տիրուհիները չէին երբեք հանգուրժեր անոր գերազանցութեանը :

Նարդիկ թող կու տար որ ըսէին . ներքին գոհունակութիւն մը կ'ունենար լսելով իր հանած աղմուկին արձագանգը . այո՛, բանաստեղծ մը կը սիրէր որ դեղեցիկ երիտասարդ մը ըլլալու առաւելութիւնը ունէր . ճշմարիտ ու անկեղծ սէր մը փնտռած ու գտած էր :

Երիտասարդը միայն շուարած կը մնար իր անակնկալ յաջողութեան առջեւ . իր ձեռքն էր ամէն դոհացում ստանալ . զօրապետներ կան որոնք իրենց տարած յաղթու-

թեան օգուտը քաղել չեն գիտեր. ուսուցիչը անոնցմէ էր :

Երջանիկ էր հիմայ Տիկին Յովսէփեանի^{***} սրահին մէջ. այս ճոխութիւնը, փակ վարագոյրները, աթոռներու կակուղ կերպասը, ամէն ինչ մեղկութեան ու երանութեան կոչում կ'ընէին իրեն. և այս ամէնուն մէջ հեշտաբոյր հոտ մը, տիրուհիին հոտը կու գար իր ատեն ատեն սպասելու համար անցուցած ժամանակը մոռցնելու. յետոյ դռնէն կ'երեւար Տիկինը՝ միշտ թարմ, միշտ նոր հրապոյրով. դերերը կը փոխուէին. ուսուցիչը աշակերտ կը դառնար: Ու յանկարծ քմահաճոյք մը կ'ունենար, երիտասարդը իր ճաշակովը հազուեցնելու կ'ելլէր, հրահանգներ կու տար զգեստներուն համար, փողկապի ու շապիկի համար Քէօնի վաճառատունը կը յանձնարարէր, և ուր օր վերջը երիտասարդը կու գար իր նոր հագուստներով, զորս վայելչապէս կը կրէր, և որոնց համար, ատենով Քոէտի Լիօնէի քով ձգած ստակէն՝ շունչ ու կեանք սպասելով հաւտքած դրամէն՝ մաս մը ետ առնելու ստիպուած էր :

Երբեմն Տիկինը թատրոն կ'երթար և կը

փափաքէր որ հոն գտնուէր ինքն ալ. կը հընադանդէր. ու այսպէս քիչ քիչ կը պարտաւորուէր յանձնառու ըլլալ այն անվերջ ծախքերուն որոնք այս կերպ կեանքի մը պէտք են. իր գաւառացիի խնայող սովորութիւնը կը բողբէր այս ընթացքին դէմ. դրամի ու կնոջ սէրը կը մաքառէին իր մտքին մէջ. կամ մայր կամայ թողած էր իր բոլոր դասերը, սիրոյ ժամագրութիւններուն պատճառաւ ոչ մէկ տեղ կրցած էր կանոնաւորապէս շարունակել իր պաշտօնը. հոգը չէր. Տիկին Յովսէփեանի մէկ ժպիտը, մէկ ձեռքի սեղմումը կը փոխարինէր այս կորուստը. բայց Քոէտի Լիօնէի ստակը կը հասնէր ծաղկեփունջերու ու պղտիկ նուէրներու յատկանալով, վասն զի հիմայ գիտէր այս աշխարհիկ սովորութիւնները. միայն թէ այս ամէնուն եղբակացութիւնը կ'ուշանար և Տիկին Յովսէփեան կը ձանձրանար :

Ձ.

Սիրոյ համար ձանձրոյթէ աւելի մահացութան չկայ. Տիկին Յովսէփեան յուսաց, սպասեց, բայց վերջապէս ձանձրացաւ, մինչդեռ

Երկտասարդը իր սիրոյ մոլեգին ու անյա-
դուրդ ցանկութեամբ կը տառապէր. երբեք
պատշաճ առիթ մը չկրցաւ գտնել ոչ իսկ
համբոյր մը առնելու այն սիրաաւելի շրթունք-
ներէն :

Յետոյ ստակի նեղութիւնը՝ իր հեռաւո-
րութիւնը ու ստորնութիւնը եկաւ յիշեցնել.
այս վիճը, անյատակ ու ահարկու, երեւցաւ
իր սարսափած աչքին. հիմայ ա՛լ ոչ դաս
կար և ոչ ստակ. շարաթ մը առաջ իր վեր-
ջին դրամը առած էր պանքայէն. պարտքեր
ըրած էր, ինքը որ ամէն ամիս տասը փարա
պարտական մնալ չէր զիտեր. ս՛ր դացեր
էին իր դրամները. սենեակին մէջ ձեռնոց-
ներու տուփը աչքին դպաւ՝ դոյնգդոյն հա-
ւաքածոյով. ու իր դաւառացիի լուրջ միտ-
քը արթնցաւ : Չհամարձակեցաւ ապագայի
վրայ խորհիլ. իրեն սփոփանք մը կը մնար,
Տիկին Յովսէփեանը՝ իր անձնուէր ու հաւա-
տարիմ կնոջ սիրովը. և սակայն, իր անկման
և աղքատութեան մէջ, ա՛լ չպիտի կա-
րենար ներկայանալ անոր տունը, և հեռուէն
միայն, ուրիշներու հետ պտտած, ժպտած
ատեն պիտի կարենար տեսնել Նարգիլը,

ինչպէս պարահանդէսի դիշերը զիտած էր
անկիւն մը քաշուած :

Այս մտածումներուն մէջ իր աղքատիկ
սենեակը չարաշուք դոյն մը ստացաւ, անձ-
նասպանութեան դաղափարը փայլակի մը պէս
անցաւ իր մօքին մէջէն :

Այն դիշեր դուրս չելաւ իր սովորութեանը
հակառակ ու մինակը իր կեանքին հաշիւը
փնտռեց. գաւառը, Պոլիս դալը, պանդուխտ
գպրոցականի կեանքը, դասատուի նուաստ
անցեալը, բոլորը ողբալի պատկեր մը կը կազ-
մէին, և այս ամէնուն վրայ արեւ մը կը ծա-
գէր լուսաւոր, պայծառ, կնոջ մը ակնարկը
որ իր բոլոր թշուառութիւնները համակրելի
կը դարձնէր. կէս դիշեր էր. հագուեցաւ
առանց զիտնալու ինչ ընելիքը, դուրս ելաւ,
փողոցը, որ կողմ երթալիքը չգիտնալով : Մեծ
փողոցին մէջ ուշադրութեան արժանի բան
մը չգտաւ, և դիշերը՝ մութին կը թափառէր
աննպատակ, երբ յանկարծ ծանօթ տան մը
առջև տեսաւ ինքզինքը. Յովսէփեաններու
տունն էր, լոյս կար, բազմութիւն կար,
խնդալու ձայները մինչև փողոց կը հասնէին :

Է.

Միացեալ Ընկերութեանց Տնօրէն Խորհուրդին կ'անդամակցէի . կարող պաշտօնեաներ կը փնտռէինք մեր լուսաւորութեան դործին ծառայելու , անձնազօհ ու համեստ մարդեր որոնք իրենց միտքն ու հոգին նուիրեն առանց աղմուկի , պարտականութիւն մը միայն կատարող մարդոց պէս . կը փնտռէինք ու չէինք գտնել :

Երիտասարդ մը ներկայացաւ մեր ժողովին . Դաւիթեանն էր :

Պաշտօն խնդրելու կուգար Ընկերութեան վարժարաններուն մէջ . իր վրդոված գէմքէն կրած տառապանքը կը հասկցուէր . նիհարցեր , աչքերը հորը ինկեր էին . յանձնարարեցի զինքը ու յարմար պաշտօն մը փնտռեցինք . Սլաշկերտի վարժարանին տնօրէնութիւնը բաց էր . ընդունեց , աղաչելով միայն որ կարելի եղածին շուտով ճամբայ ելլէ :

Ժողովէն վերջը առանձին տեսնուեցայ հետը . իր կսկծալի պատմութիւնը ըրաւ ինծի . կորսնցուցած դիրքը , երկու հարիւր ոսկիի չափ դրամին հատնիլը , չքաւորութիւնը աչքի

առջև , և սրտին մէջ այս յաւէտ սիրեցեալ կնոջ պատկերը :

Վերջերը ա'լ սկսեր էր իր երեսը չնայիլ . ուրիշներ , աւելի փորձ ու ճարտար սիրոյ արուեստին մէջ , վայելած էին զայն և ինքը իր չքաւոր բանաստեղծի սիրոյն ու պարկեշտութեանը մէջ մոռցուած էր :

Տիկին Յովսէփեան Բերայի ամէնէն ըլծալի կինը կը մնար . իրեն անգամ մը մօտեցողները տարփանքով ախտացեալ ու վարակեալ կը հեռանային :

Ապաքէն ոչ ոք իր հրապոյրներուն մենաշնորհը ունէր . ամէնունը ըլլալ կը բաղձար այս կինը քանի որ իր էրկանը չէր . նոր անկում մը իր տարփանքին վայելքը ու սաստկութիւնը կ'աւելցնէր :

Շաբաթ օրը աւստրիական թղթատարը կը մեկնէր և ուսուցիչը նոյն օրը ճամբայ ելլել որոշած էր . խոստացեր էի ուղեկից երթալ իրեն մինչև շոգենաւ ու խոստումս պահեցի :

Իրիկուան ժամը իննին մեկնեցանք ընկերութեան գրասենեակէն . բեռնակիր մը առջևնուս կը տանէր ուղևորին համեստ անտուկը ,

ձիւնը կը տեղար հանդարտ օդով մը ու ծու-
լութեամբ կը տարածուէր, կը փռուէր ցե-
խոտ մայրթերուն վրայ. ամէն ազգ ու ամէն
տարիք կը կոխէր կ'անցնէր անոր կաթնաթոյր
երեսին վրայէն, հոն թողլով իր գարշապա-
րին աղտոտ գրոշմը. ձիւնը կուգար կը հանգ-
չէր, երջանիկ այս կոխոտումներուն տակ :

Բազդատութիւն մը եկաւ միտքս այս
կնոջ և այս ձիւնին միջեւ. ապաքէն երկուքն
ալ միւսին ճակատագիրը ունէին :

Մաքսատան մէջ ճամբորդները կը լեց-
ուէին անհամբեր, հակերու, սնտուկներու,
ծրարներու մէջերէն քալելով : Քարափին վրայ,
այս եզերքէն ուրկէ ուղեորութիւնը կը սկսէր
ալ, վերջին անգամ արտասանեց մեղմիւ
Տիկին Յովսէփեանի անունը .

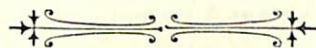
— Նարդիկը չպիտի տեսնեմ ալ :

Լացաւ. յետոյ իր գաւառացիի տոկուն
բնաւորութիւնը յաղթեց :

— Այս քաղաքին մէջ բոլորովին թուլա-
սիրտ մէկը դարձեր եմ :

Շոգենաւին մէջ շատ չկրցանք խօսիլ ու
ինքը մտադրազ կը դիտէր այս ցուրտ օդը,
ու բամպակի գուլերու պէս տեղացող ձիւնը

որ կը յիշեցնէր իր պարահանդէսէն ելած
առտուն, ճիշդ տարի մը առաջ : Ճշմարիտ վա-
ղորդայնը այս ուղեորութիւնն էր ահա որ
գաւառացի տղան կը խղէր ախտացեալ մայ-
րաքաղաքին մոլութիւններէն՝ իր պարտակա-
նութեան առաջնորդելու համար :

ԿԱՊԻԿԸ

Ա.

առագեղ մը չէր աս, ոչ ալ առիւծ
մը մէջինը։ Մարդու հասակի բարձ-
րութեամբ վանդակ մը որուն եր-
կաթէ ցանցին մէջ զետեղուած թառին վրայ՝
բարակ շղթայով կապուած կապիկ մը կը
խաղայ առտուընէ մինչեւ իրիկուն. դէմն ալ
թուշունի փոքրիկ վանդակի մը մէջ թութակ
մը, որուն խնդալէ ճաթող մարդու քահնայն
փողսցի անցորդները կը կեցնէ ու դրացի
տղաքը դրան առջեւ կը հաւաքէ ամէն օր։

Ամէն անգամ որ այցելութեան կ'երթամ
տանտիրոջ՝ որուն իշխանավայել հիւրասիրու-
թիւնը, աղնուական Օսմանցիի վարքը՝ զինքը
ճանչցողները կը դրաւէ, վայրկեան մը կանգ
կ'առնեմ պարտէզին մէջ, ներս մտնելէ ա-
ռաջ, և թութակին աղմկալից խնդուքը, այս
անհիմն ու անտեղի ուրախութիւնը, մարդոց
չատերուն ուրախութեանը պէս, ինծի մտա-
ծել կուտայ։

Վայրկեան մըն ալ կը կենամ կապիկին
մօտ, իր ճարտար լարախաղացի մարզանքնե-
րուն կը հետեւիմ աչքովս, սուր և խելացի
ակնարկը կը դիտեմ. իր ջղային, գերազան-
ցապէս ջղային արարածի տագնապներուն վրայ
կը զմայլիմ։ Հարկաւ բան մը կը պակսի
անոր՝ կատարեալ մարդ ըլլալու համար .
ի՞նչ արդեօք. ամէն պարագայի մէջ, պակ-
սածը զգացումը չէ։

Եւ ամէն անգամ որ ծանօթներու, հե-
տաքրքիրներու հետ կ'անցնինք կը դառնանք
բովէն, միշտ բառ մը կը փոխանակենք իր
վրան. որը՝ այն օրուան հնարած անոր մէկ
խաղը կամ չարութիւնը կը պատմէ. որը՝
խելքին կամ զգացումին նոր մէկ փորձին

վրայ կը խօսի . օրուան . . . մարդն էր այս կապիկը Բրինձիբօի մէջ :

Բ.

Տանը ծառաներէն զինքը խնամողներուն մէջ իր նախընտրածը սպասուհի մըն էր . *persona grata*ն այս դժուարահաճ ու անհամբոյր կենդանիին . պէ՞տք էր արդեօք աւելցնել իսկոյն որ եկող դացող հիւրերուն ալ հաճելի էր այս ուժով լուսով աղջիկը որ Արշիպեղազոսի կղզեակէն մէկտեղ բերած էր՝ դրսեցիի առօյդ ու աննենգ աղուորութեանը հետ՝ նայեաղի մը վրդովիչ հրապոյրը :

Ծանօթներէս նրբամիտ թուրք օրագրող մը որ ինծի հետ այս տունը կը յաճախէր , ու ինծի չափ այս կապիկին կեանքովը կը հետաքրքրուէր , տարօրինակ բաներ կը պատմէր անոր վրայ :

— Կը հաւատա՞ս , կ'ըսէր ինծի օր մը խընդալով , որ այս հէք կապիկը սիրահարած է տանը սպասուհիին . ապացոյց՝ որ ճաշակի մէջ ալ մենէ ետ չի մնար այս կենդանին . խել մը գիրքերու մէջ կարդացած եմ որ Ամերիկայի օրանկութանները , հին ատեններու ասպետներուն պէս , ճշմարիտ առեւանգութիւններ և անվաւեր ամուսնութիւններ

կատարած են իրենց սիրած կիներով . չեմ զարմանար ուրեմն թէ որ մեր կապիկն ալ Մարիզօն սիրէ :

Եւ իմ տարակուսական ձեւիս վրայ՝

— Հաւտա՛ , կ'աւելցնէր բարեկամս , որ իրողութիւն մըն է ըսածս . ես այս կենդանին ուսումնասիրելու վրայ եմ . յիմար ու բուռն սիրոյ մը ապացոյցները ունիմ , Ռօմէօ և Ժիւլիէթի սէր մը :

Իրօք , ամէն անգամ որ Մարիզօն կը մօտենար կապիկին , դող կ'ելլէր անիկա , հրճուանքի սարսուռ մը կը վազէր իր մազոտ մորթին վրայ , աչքերը կը փայլէին . ցնորած , երջանկութենէ արբշիռ էակի մը անկարգ ու անկապ բաները կ'ընէր , վայրկեանական կերպով հլու և հնազանդ կը դառնար , և սպասուհիին ձեռքին տակ կը դնէր փոքրիկ գլուխը որ այնքան չարութեամբ լեցուն էր ուրիշներուն համար . իր նիհար թաթիկը փայփայանքի մը մեղմութեամբ ու անհուն հեշտութեան մը դողովը աղջկան դայցնել կ'ուզէր միշտ : Ասոնք և ասոնց նման հազար մանր ու չնչին բաներ այս սիրոյ տառապանքը կը մատնէին , մինչդեռ թութակը , դէմէն ,

ծաղրանքի խլացուցիչ քրքրիչով մը կը ծիծաղէր, իր յաւիտենական հեգնութիւնը կը դընէր իր չզգացած այս ցաւին ու կսկիծին վրայ :

Պ.

Քիչ քիչ ճշմարիտ դայթակղութեան մը համեմատութիւնները առաւ այս տարփանքը : Կապիկը կը նախանձէր և սուր ակռաները կը կճրաեցնէր Մարիդօին մօտեցող ու խօսող էրիկմարդոց դէմ : Իր փոքրիկ բանտին վիզին փակչող նուրբ բայց անփշրելի շղթային արտօնածին չափ՝ ցասմնակոծ ատելութիւն մը կը յայտնէր իր բոլոր ոսոխներուն դէմ և վախ կ'ազդէր : Այնքան որ յոյն սպասուհին, իր կանաչի բնազդովը, այս կաշկանդուած անասունին վրայ առաջ բերած տպաւորութենէն կ'ամչնար, կը պահուրտէր, և միւս ծառաները կը տանէին կերակուրը, որուն, կապիկը սրդողած հիմայ, հազիւ կը դպցնէր իր շրթունքը. և այսպէս օրերով իր զրկանքը այնքան յօժարութեամբ յանձն կ'առնէր որ տէրը անոր անօթութենէ մեռնելէն կը վախնար :

Իր խօլ խաղերը, իր յիմար ոստումները դադրեր էին. ժամերով անկիւն մը սմբած կը կենար ան որ հանգիստ ու դադար չէր գիտեր : Միայն՝ երբոր աղջիկը դիպուածով անցնէր իր վանդակին քովէն, անսահման բերկրանքի խանդով մը կը ցատկէր տեղէն, կը քաշէր շղթան, կը դառնար, կ'եւեւէջէր իր փոքրիկ տնակին մէջ :

Օր մըն ալ Մարիդօն ձգեց գնաց բոլորովին և փոքրիկ կենդանին ալ ի զուր սպասեց տեսնել՝ իր կապուած, գամուած անկիւնէն՝ զգացուած էակը, վայելքի պատկերը որուն իրաւունք ունենալ կը կարծէր :

Պ.

Թղթախաղերնուս էն տաք մէկ վայրկեանին էր երբոր լուրը բերին. ամէնքնիս իսկոյն ձգեցինք ելանք խաղը, սա անհաւատալի բանը աչքով տեսնելու համար :

Փայտէ թառին վրայ ոլորուած շղթային ծայրէն, որ այսպէս կարճըցած հիմայ՝ մինչեւ գետին չէր հասներ ալ, կապիկը կախուած էր ուղղաձիգ և անշարժ. իր աջ թաթիկովը ուժով մը կը սեղմէր դեռ, կարծես թէ կը

փայփայէր, շղթան որ իր սրտայօժար մահուան գործիքը եղած էր. աշուրները դոյ էին ու բոլոր դէմքին վրայ, յարափոփոխ ու ծաղրածու դէմքին վրայ, չեմ գիտեր ի՛նչ ծանր ու լուրջ բան մը որ այս մեռելի մանկական երեսին՝ աղատագրութեան մը՝ վերջնական փրկութեան ու հանգիստի մը վեհութիւնը կու տար:

Ի՞նչպէս, ե՞րբ պատահեր էր ասիկա. պարզ զիպօւած արդեօք. և կապիկը, այնքան փորձ ու ճարտար, կարելի՞ էր որ մէկանց այնքան ապիկար եղած ըլլար՝ իր շղթային ոլորումներուն մէջ շնչահեղձ մնալու չափ:

Ծառաները, որոնք սակայն ամէնէն աղէկ կը ճանչնային այս կապիկը, հաւաստեցին թէ անիկա կամալին սպաննած էր ինքզինքը, մարդոց շատերէն աւելի մեծ արհամարհանք մը ցուցնելով կեանքին:

Ու ես, զարմացած, դեռ կարծես կը դիտեմ սա շղթային ծայրէն կախուած փոքրիկ մարմինը, իր վար ծռած գլխովը, ու սա փոքրիկ թաթը որ վար չիյնալու համար շղթան բռներ է:

Ժամերով պիտի կենայի ասանկ, թէ որ թութակը յանկարծ իր խնդալէ մարելու մօտ մարդու քահքահովը, որ կեանքն ու մահը չի զանաղաներ, չգար զիս սթափեցնել:

ԶՄԱՐԱՂՏԱ

Ս.

Բո՛ր կարգը իրեն եկաւ բան մը պատմելու, բարեկամս Էլմասեան, հարուստ ու գեղեցիկ երիտասարդ մը, որուն սիրային արկածները շատ զրուցուած են Բերայի մէջ, այսպէս խօսեցաւ:

Գեղջուկ աղուորութիւն մըն էր այն յոյն սպասուհիին աղուորութիւնը որ անցեալ տարի մեր տունն էր:

Մեր փողոցին մէջ, ուր սպասուհիները կը վխտան, մէկ հատիկ էր ինքը. բոլոր խոհարարներուն, ծառաներուն ու նպարավաճառի տղոց երազած աննման աղջիկը ։

Անցորդները կը կենային ղինըր դիտելու համար, երբոր շաբաթաւուտունները, մերկոտն ու վար ծռած, դրան սեմի քարերը մաքրելու կը զբաղէր՝ ինչպէս որ սովորութիւն էր մեր տանը մէջ ։

Այս շինականի ոտքերը պղտիկութեամբ կամ փափկութեամբ չէին կրնար պարծենալ հարկաւ. բայց իրենց աշխատասէր բրտութեանը մէջ աղուոր գիծերու ու վարդ գարշապարի մը շնորհը ունէին ։

Այս դիրքով՝ արձակուած ոսկի մաղերուն հարուստ խուրճը, հրդեհի մը պէս, իր պարանոցին ճերմակութիւնը կ'այրէր ու երկու կողմէն վար կը թափէր ։

Խաժ աչքերը, հակառակ իր գեղացիի ամօթխած նայուածքին, կամ թերեւս ատոր համար, թովիչ բան մը ունէին երբոր յառէին վրադ, սաստիկ, զգլխիչ բուրումի մը պէս որ կը փակչի քեզի և ուրկէ չես կրնար և չես ուզեր փախչիլ ։

Ամէնըը կարծեցին որ կրցայ իր շնորհները վայելել. սխալեցան ։

Զմարադտան չհաճեցաւ երեսս նայիլ. սակաւախօս աղջիկ մըն էր, ինչպէս կ'ըլլան անոնք որոնց ոյժը իրենց լուծեանը մէջն է ։

Օր մը սակայն փրայ հասայ երբոր կէս գիշերին, դրան մօտ կը սիրաբանէր մէկու մը հետ. ուղեցի իմ բախտաւոր ոսոխս ճանչնալ. այնպէս մը շարժեցայ որ չկրցաւ անիկա խոյս տալ, առանց դէմ դէմի դալու ինծի հետ. իմ ախոյեանս պարզապէս անկիւնի մնալաճառին մանչն էր. քսան տարեկան անշահ տղայ մը, աղտոտ, իւղոտ, միսի, ճարպի հոտերով ծեփուած դանելիք մը ։

Ինծի տեսնելուն՝ Զմարադտան պահուրտեցաւ, բայց միտքս դրի այս ախտավարակ հաճոյքին գաղտնիքը հասկնալ. գիտէք որ կանայի հոգեբանութիւնը իմ մեծագոյն զուարճալիքս է. անձանօթ, անմատչելի բեւեռն է ան, որ Հիւսիսինէն ա'լ աւելի յամառութեամբ կը պահէ իր թաքուն հրաշալիքները ։

Յաջորդ օրը կանչեցի Զմարադտան իմ սենեակս. կարծեց որ բան մը պիտի ապրս-

պըրեմ ու վաղեց եկաւ. այն ատեն նստեցուցի զինքը դէմն, բռնի, աթոռի մը վրայ, յանցաւորի մը պէս՝ որուն դատաւորը կ'ենթադրէի ինքզինքս այդ վայրկեանին ։

Ապշութեամբ երեսս կը նայէր ու քիչ մին ալ կ'ըմբռնէր՝ որ առջի գիշերուան հանդիպումը իմ հանդիսաւոր ձեւերուս հետ կապակցութիւն մը ունենալու էր ։

Բ.

Ու երբոր տեսայ զինքը այսպէս մինակը,

— Աղջիկս, ըսի անոր, չեմ կրնար պահանջել որ զիս հաճելի գտնես անպատճառ. ճաշակները կը տարբերին. բայց հետաքրքիր եմ քու ըմբռնումդ հասկնալու. դո՛ւն, այդչափ շնորհալի մէկը, ի՞նչպէս երէկ գիշերուան անշնորհք էակին սիրտ կու տաս ։

Մտիկ ըրաւ ինծի. իր գէմբին վրայ գըծադրուած անձկութիւնը անհետացաւ տակաւ, և անփոյթ, գրեթէ անպատկառ ձեւով մը պատասխանեց.

— Դուն, ըսաւ ինծի, իրաւ անկուշտ է՝ ակն ես եղեր. հարուստի, չտեսի, չյափրացողի տիպարն ես. ի՞նչ պէտք ունիս հարցը-

նելու իմ պատճառներս. անոնք չնչին ու անհասկնալի պիտի երեւան քեզի. ինծի համար նուիրական են ։

Ո՞վ ես դուն որ ինծի պէս խեղճ ու աղքատ աղջիկ մը կը հետապնդես. կը պակսի՞ն քեզ սիրողներ. չե՞մ տեսներ ամէն օր սենեակիդ մէջ լուսանկարները բազմաթիւ սիրուհիներուդ որոնք հոն իրար կը գտնեն առանց իրար ճանչցած ըլլալու. տիկիներն ու վարձկաններ, ամէն տեսակէն ալ ունիս. ոչինչ կը պակսի քեզի ։

Բաղդը քեզի ամէն վայելքը լիուրի շըռայլեր է անիրաւ առատաձեռնութեամբը, և ատիկա՝ ուրիշներու զրկանքովը շինուած է ։

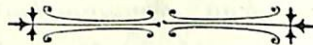
Այն հէք պատանին որ իր աշկերտի աղտոտ ու բիրտ գրգռեակին վրայ կը պտտցնէ խանութին բոլոր թանձրացած հոտերը, իբր թէ իր դժբաղդ ճակատագիրը տանէր հետը ամէն տեղ, օրն ի բուն ամէնէն նկուն աշխատութեան մը դատապարտեալն է. իր տաժանքին փոխարէն ստացած չնչին ու ոչ զորմելի ամսական վարձքը, հայրենի՛րը, հո՛ն, հեռո՛ւն, — այս բանը դուն չես գիտեր, — սպասող հօր մը, մօր մը վերջին տարիներու

զրկանքը թեթեւցնելու պիտի երթայ. այդ ամսականը քու մէկ վայրկեանի հաճոյքիդ զինն է: Հո՛ւս, իր երկրէն անջատուած, նետուած այդ տղան՝ ի՞նչ ունի զինքը շրջապատող այս մեծ մայրաքաղաքին ի հանդէս բերած վայելքներէն: Անիկա զի՛ս գտաւ միայն վիճակակից մը իրեն, զիս որ իր ազատ տարիներուն տառապանքին գիտակիցն եմ. իր բարեկամուհին եղայ, չեմ պահեր քենէ. այդ գեղջուկ տղան ձեր մայրաքաղաքէն բան մը չգողցաւ, բան մը չպակսեցուց ձեր վայելքի իրաւունքներէն. տիկինները ձերն են ու ձերը թող ըլլան. բայց գեղջուկ աղջիկը իրն է ու իրը պէտք է որ մնայ:

Պ.

Հետզհետէ, քանի որ կը խօսէր, Զմարաղտային այտերը կարմրեր էին. վերջի բառերուն՝ ոտքի ելեր էր. իր սրտմտած աղուութիւնը, սրտաբուլիս պերճախօսութեամբը բողբոլին հմայող բան մը դարձեր էր. վէս ու ամբարտաւան դիւրբով մը կանգներ էր դէմս, ասպարէզ կարդալով կարծես ինծի՝ որ իր խօսքերուն ունկնդրելէ աւելի լանջքին

յարոյցքը կը դիտէի: Եւ յաղթուած ընկճուած իր դէմը, հիմակ ա՛լ աւելի զայրագին իղձով մը լեցուեր էի. հլու, քամակս ծռած իր դիմացը, և պաղատագին ձեւով մը՝ իրը ճշմարիտ քաղաքացի, անմիտ ու թուլ արարած, փոխանակ վիճելու հետը՝ մօտենալ ուղեցի իրեն. բիրտ ոյժով մը ետ հրեց իրեն կարկառուող ձեռքերս՝ ազատ ու դարչ բանի մը հպումը արգիլելու պէս, և դուրս փախաւ:

ՄԱՐԱՊԵՏԸ

Ա.

ազար ութ հարիւր ութսունը չորսի սկիզբները վիրաբուժական պղտիկ դործողութեան մը համար Բերայի Գերմանական Հիւանդանոցը տարին զիս : Տասնըհինգ օրի չափ պիտի մնայի հոն . այսպէս հաւաստեցին ինծի զիս տարած ատեններն : Իրօք , երեք ամիս մնացի այն տեղը : Մաս մը հիւանդութիւնս պատճառ եղաւ ասոր , մաս մըն ալ հոնկէ դուրս ելլելու դժկամակութիւնս : Լսուած բան է հիւանդի մը ,

բժշկուելէն ետքը , հիւանդանոցին մէջ ապրելու փափաքը : Տղայութեան ատեն՝ դպրոց չերթալու համար սուտ հիւանդ ըլլողներ շատ են . բայց քաջառողջ երիտասարդի մը՝ ազատ ու ազուր օդը ձգելով , անկողնի մը մէջ ամիսներով մնալու յօժարիլը շատ չի պատահիր :

Իմն այս տեսակէն էր . վերջիվերջոյ երեւան ելաւ իմ հիւանդութեանս կեղծիքը . բաղկերակիս կանոնաւոր զարկը , կարմիր երեսներս ու գլխաւորապէս զօրեղ ստամոքսի մը պահանջումները խօսք մէկ ըրին իմ հընարքս երեւան հանելու համար . բայց ասոնցմէ աւելի կարծեմ թէ թուրբերանութիւնս էր որ ամէն բան յայտնի ըրաւ : Այնպէս որ օրին մէկը ըսին ինծի թէ հիւանդանոցին մէջ մնալու պատճառ մը չունէի այլեւս և թէ հիւանդանոցը պանդոկ մը չէր :

Բ.

Հիւանդանոց մտնելուս չորրորդ օրը , կարծեմ , վիրաբուժական գործողութիւնը կատարեի էին . խորօժօրմին պարզեւած անըզգայութեան տակ՝ դանակի յօշոտումները չի-

մացայ : Խեղքս գլուխս եկած ատեն՝ երկա-
րատե ընդարմացումէ մը ելլող մարդու խոն-
ջէնքէն , վարանումէն զատ բան մը չկար
վրաս : Եթէ վերջս կապող ճերմակ լաթեր
չլլային , եթէ քովս հսկող Գթութեան
Քրոջ՝ շարժում չընելու պատուէրը չլսէի ,
հիւանդանոց մտած «օրէս ի վեր վրաս փո-
փոխութիւն մը կատարուած ըլլալուն չպիտի
հաւտայի բնաւ :

Զգայութեանս վերադարձին հետ սակայն
պզտիկ ու խորունկ անհանգստութիւն մը որ
տակաւ ցաւի կը փոխուի , կտրուած պատ-
ռուած միսերուս , ջիղերուս ցաւը , սուր ու
զայրագին բան մը որ հետզհետէ սաստկա-
նալով՝ հիմայ անկողնէն դուրս նետուելու կը
մղէ զիս : Կ'երեւայ թէ ասիկա նախատես-
ուած է արդէն , վասն զի Գթութեան Քոյրը ,
որ քովէս չէ բաժնուեր վայրկեան մը , կը
սրտապնդէ զիս .

—Հիմայ կ'անցնի , համբերէ , տղաս ,
տեղէդ մ'երերար , որովհետեւ վերջդ կը քակ-
ուի և շատ գէշ կ'ըլլայ վերջը :

Յաւիս աւելնալէն՝ հեծեծանքս սենեակս
կը լեցնէ , այնչափ որ գտնուած տեղս չսե-

պելով՝ ձայնս ալ կը բարձրանայ ճիշերով ու
աղաղակներով :

Սնարիս քով փայտէ աթուակի մը վրայ
Քոյրը նստած է , շարունակելով իր սփոփիչ
խօսքերը , վարժ բերնով մը , գրեթէ դոց
եղած պարբերութիւններ զորս հարկաւ ,
մինչև ինծի գալով , հարիւրաւորներու ալ
կրկնած է շարունակ .

—Հիմայ պիտի անցնի , բան մը չէ ա-
սիկա , ա'լ բոլորովին աղէկցած ես :

Աղէկցած . ինչպէ՞ս , երբոր ցաւերս վայ-
րագ ու ահարկու բան մը կ'ըլլային այս պա-
հուս , այն աստիճան որ անդիմադրելի փա-
փաք մը կը զգայի քակելու նետելու վեր-
քիս կապերը , ու մարմնիս խորէն , չեմ գի-
տեր ո՛րտեղէն , քաշելու փրցնելու՝ զիս
չարչարող միսերը ու գործարանները բոլոր :
Անկողնին մէջէն պզտիկ մը երերալուս Քոյրը
ուշադիր կը սրդողէր :

—Մի շարժիր , ո՛չ , այդ բանը չըլլար ,
կ'ըսէր ոտքի ելլելով , կը սրդողիմ :

Գ.

Երեսը նայեցայ շիտակ մը՝ այս «կը սըր-
դողիմ» ին վրայ. խեղճ էր, ինչ էր այս կի-
նը որ տառապանքիս զարհուրանքը չէր հաս-
կընար բնաւ : Անհատաւոր իմ բան . իր մեղ-
րամտի հատնումովը հատած , տոգունած
դէմքին վրայ տեսածս՝ կարեկցութիւն մը չէր,
այլ հրճուանք մը կարծես . իր պղտիկ, ամ-
փոփ և երկու դիէն վեր առնուած բերնին
ու շուրթերուն վրայ ժպիտ մը , յայտնի ու-
րախտութեան մը ժպիտը , կը դժագորուէր ու
կ'աղուորցնէր զինքը :

Յաւիս տապնապներուն մէջ ու պոռալս
շարունակելով հանգերձ , ուշադրութեամբ կը
դիտէի զինքը իր կեցուածքին մէջ , այնքան
տարօրինակ և անհարկի կը դառնէի այս ցըն-
ծութիւնը իմ գլխուս վրայ : Նրբացողուն
ծաղիկի մը կը նմանէր . բարձրահասակ ու
քիչ մը նիհարկեկ , վայրահակ սիրուն գլու-
խով մը՝ որուն վրայ մարապետներուն ճեր-
մակ գլխանոցը երկու թեւերը բաց աղանձի
մը թառելը կը յիշեցնէր : Յատակ ու խոշոր
աչքերուն մէջ թոնուտ երկինքի մը կապոյտը

կար : Իր մութ կանանչ չուխայէ շրջագետ-
տը հարկաւ ո եւէ պերճութիւն չունէր, բայց
անոր հասակին շքեղութեանը կը վայլէր այս
պարզութիւնը և , քօռսէ չդնելուն հակա-
ռակ, մէջքին նրբութիւնը աչքի կը զարնէր
դարձեալ :

Պէտք է հաւատալ թէ ցաւիս սաստկու-
թիւնը քիչ մը մեղմացած ըլլալու էր , քանի
որ այսքան մանրամասն կրնայի այս կնոջ
պատկերը վերլուծել : Դէմքին վրայ սակայն՝
ծաւալող դեղնութեանը հետ՝ չափահասու-
թեան տարիներու աննշմարելի հպումը կար :
Ամէնէն աւելի իր ուրախութեանն աղուորցած
դէմքին արտայայտութիւնը . զիս կը դրաւէր
ու քիչ մը կը զայրացնէր :

Յաւ մը ունեցած պահուդ կ'ուզես որ
դէմի մարդդ ալ ցաւի ու կսկիծի մէջ ըլլայ .
վիշտը միակ ինչքն է զոր մարդս կը յօժա-
րի , մինչև անգամ կը պահանջէ , որ ուրի-
շին հետ բաժնէ : Եւ ահա իմ քօլս կին մը
որ իմ տառապանքիս առջև հրճուելու , ա-
կընդէտ ստասուած հաճոյք մը ըմբոշխնելու
երեւոյթ մը ունի : Զիս քաջալերելու համար
լեղու թափած միջոցին ներքին ցնծութեանը

ցողացումը կը տեսնեմ այդ թալուկ երեսին վրայ, ինչպէս կանթեղի մը ապակիին դոյնը որ ներսի լոյսին վառելովը յայտնի կ'ըլլայ:

Սկիզբները այս տպաւորութիւնս վերագրեցի իմ եսասիրութեանս. դիմացինիս ինծի համալիշտ չըլլալէն առաջ եկած դժգոհութիւն թերեւս: Ստոյգը սա է որ անիկա իր խնամատ հոգածութիւնը անպակաս կ'ընէր վրայէս. վէրքիս պատանքը փոխուած օրերուն ներկայ էր միշտ. ու իր ձեռքով կը կատարէր դարմաններս: Օր օրի վէրքս կը գոցուէր ու առողջութիւնս տակաւ կը վերադառնար. բայց այդ համեմատութեամբ ալ մարապետին երեսէն անոյշ ժպիտը կը պակսէր, իրիկուն եղած ատեն լեռներուն ետին պահուրտող արեւու ճառագայթի մը պէս: Հիմայ առաջուան պէս չէր կենար քովս և կը վազէր ուրիշներուն քով, անոնց որոնց ցաւագին աղաղակները, պատերուն հաստութիւնը ճեղքելով, մինչեւ ականջս կը հասնէին երբեմն: Ու վերադարձին իմ մօտս, ուրախութեան և հրճուանքի ժպիտը, այն՝ որ իմ ցաւերուն ամէնէն զայրագին միջոցին կ'ընդունըմարէի իր գէմքին վրայ, կարծես թէ

շուրթերուն վրայ էր, մարելու աներեւու թանալու կոչուած ժպիտը՝ երբոր ինծի կը կը մօտենար:

Գ.

Գոյր Էմիլիէն, զիս խնամող մարապետը, քաջասիրտ հիւանդապահի համբաւը ունի. բժիշկները մէկհատիկ հռչակած են զինքը. ամէնէն սարսափելի վիրահատութեանց ներկայ է ան, առանց խռովելու կատարելով իր պարտքը արեան ճահիճներու, միսերու, ջիղերու յօշոտմանց մէջ: Յաւագին աղաղակներու, պաղատանքներու գիցուհին է ան կարծես: Հիւանդ չկայ որուն կսկիծի, անէծքի հեծեծանքը ունկնդրած չըլլայ: Ամէն տեղ է անիկա, ուրկէ հեծեծանք մը կու գայ. բայց գլխաւորաբար էրիկ մարդոց մօտն է իր պաշտօնը, պահապան հրեշտակի պաշտօն զոր անվրդով արիութեամբ մը կը վարէ:

Այս անվհատ տոկունութիւնը ինչպէս մտած է այս էապէս տկար ու աւշային կաղմուածքին մէջ, որուն՝ երեսին թափանցիկ ու անգոյն ճերմակութիւնը, սպիտակ գլխար-

կէն երբեմն դուրս սպրդող մաղերուն դե-
ղին ոսկին՝ յայտարար նշաններն են :

Ապաքինութիւնս կանոնաւոր կերպով ա-
ռաջ կ'երթար և իրեն հետ երկար խօսակ-
ցութիւններու պատահութիւնը կուտար ինծի :
Կը թուէր թէ ինքն ալ կ'ախորժէր քիչ մը
իմ յախուռն վճիռներէս որոնց մէջ եթէ
դատողութիւնը միշտ ուղիղ չէր, գէթ հա-
մադուսի անկեղծութիւնը կար, և ճշմարտա-
զանցութիւններուն ներողամիտ լուծեամբ
մը կ'ունկնդրէր : Երբեմն ընկերական խըն-
դիրներու, հոգեկան փորձութիւններու, մար-
դոց ապագային վրայ կը ճառէի, և այն ա-
տեն լուրջ խօսակից մը կը գտնէի գէմս :
Ուսեալ ու զարգացած մտքի տէր կին մըն
էր, և այդ պահուն մարապետի կարգը ու
սարքը կը թօթափէր մէկդի, իր կարծիքը
ազատ ու համարձակ յայտնելու համար :

Խօսակցութեան մէջ յայտնեց որ Միւ-
նիխցի աղնուական ընտանիքի մը զաւակ էր .
նկարել ու երգել ալ գիտէր, խնամաւոր
դաստիարակութեան մը ուրիշ բոլոր առաւե-
լութիւններէն զատ : Ու զարմանքս կ'աւելնար
գտնելով զինքը հոս՝ Պոլսոյ հիւանդանոցի մը

մէջ՝ սպասաւորելու, վէրքերը կապելու,
ցաւեր դարմանելու ապերախտ աշխատու-
թեան մը մէջ, երբ իրեն պէս շնորհազեղ
էակ մը ամէն կերպ երջանիկ օրերու արդար
ակնկալութիւնը կրնար ունենալ. ու ճշմարիտ
գիւցաղնութեան մը հմայքը կ'աւելնար իր
հազար տեսակ հրապոյրներուն վրայ :

Ինքզինքս պզտիկ ու շատ պզտիկ կը զգա-
յի անոր քով. հիմայ իմ մեծաբանութիւն-
ներս կը չափաւորէի, և խորունկէն, սրտէս
բղիտող մեծարանքով մը կ'ողջունէի իր մուտ-
քը իմ սենեակէս : Իր ճերմակ ձիւնաթոյր
գլխանոցը լուսաւոր պսակ մը կ'երեւար աչ-
քիս, եւ մտքովս կը տեսնէի անոր տակ ոսկի
մաղերուն ճաճանչները :

Հիմայ բոլոր մտածմանս առարկան ան էր :
Հեռուէն՝ նրբանցքներուն մէջ քալելուն՝ իր
թեթեւ ոտնաձայնը կը ճանչնայի : Սենեակէս
ներս մտնելուն դող կ'ելլէի բոլոր մարմնովս
ու երջանիկ էի միանգամայն :

Առջի խօսուն կատակասէր տղան չէի ալ,
այլ թոթովախօս մանուկ մը եւ երբեմն ցնո-
րակոծ սաւառնումներով բանաստեղծ մը,
երկու ծայրայեղութիւններ որոնց, իրօք,

ճիշդ մէջտեղն է իմ տափակ նկարագիրս :
 Իմ խնդիրքիս վրայ՝ գիրքեր կը բերէր
 ինծի կարդալու համար . մէկ հատը Շոբէն-
 հաուէրի հատոր մըն էր, և այդ հատորին մէ-
 ջէն սա պարբերութիւնը ցոյց տուաւ ինծի .

Աշխատիլ և տառապիլ՝ անքերու համար : Ապրիլ՝
 աշխատելու և տառապելու համար :

Այս էր բովանդակ կեանքը :

Սենեակս ձգել երթալուն , լոյսը ու օդը
 կը պակսէր հոնկէ : Ընդարմացած , միափի
 մը մէջ կը թաղուէի . կեանքս կը դադրէր
 կարծես իր բացակայութեամբը . և ժամերով
 իրեն վերադառնալուն կը սպասէի , հա-
 նումով մը , ուրիշ ու եէ կամք ու իղձ չունե-
 նալով աշխարհիս վրայ : Պատուհանէս , որ
 Մարմարայի բոլոր տեսքը կը վայելէր , նայ-
 ուածքս աննպատակ ու անտարբեր կը սեւե-
 ռէր դուրսի աշխարհին վրայ . իմ բոլոր ու-
 զածս , սիրածս հիւանդի սենեակս էր , իր
 ճերմակ՝ գրեթէ աղքատիկ պատերովը , իր
 թափուր մերկութեանը մէջ : Այս կնոջ մօտ
 ապրիլ . այս էր բոլոր կեանքիս ըղձանքը :

Բժիշկները իմ առողջացած ըլլալս կը

հաստատէին . իրօք աղէկցեր էի , եթէ հո-
 գիիս քայքայումը չսկսէր , նոր հիւանդու-
 թիւն մը զոր Քոյր էմիլիէն իր թափանցող
 նայուածքովը պայծառ կերպով կը տեսնէր :

— Տղաս , կ'ըսէր քովս գալով , պէտք է
 դուրս ելլել , քիչ մը օդ առնել , պտըտիլ :

Ես՝ յամառութեամբ կը փակուէի սենեա-
 կիս մէջ , չուզելով մէկուն երեսը նայիլ ,
 խօսքի բռնուիլ ասոր կամ անոր հետ , ժա-
 մանակս վատնել զուր տեղը , երբոր կրնայի
 զայն իմ միակ երազիս յատկացնել :

Ներսիսիէս հիմայ կը խոստովանէի թէ յի-
 մարի պէս կը սիրէի այս կիներ որ հիւանդա-
 պահս էր , որուն ազգը , տնրիքը , կրօնաւո-
 ռուհի կոչումը , ամէն բան վերջապէս կ'արդի-
 լէին զիս ու եէ յոյս ունենալէ սրտիս մէջ :
 Այս անկարելիութիւնը ալ աւելի կը սաստկա-
 ցնէր սէրս : Անջրպետին խորութեանը չափ՝
 հոն նետուելու փափաքս կ'աւելնար , վիհե-
 լու ձգողութեանը , անոնց տուած գլխու
 պտոյտին պէս :

Յ.

Այնչափ ատենուան մէջ օր մըն ալ միտ-
 քէս չանցաւ բառ մը , ամենաշնչին ակնար-

կութիւն մը ընել իրեն՝ սրտիս մէջ արթն-
ցուցած զգացումներուն վրայ: Առվէռին երգը
ճիշտ իմ վրաս էր. բայց անիկա, Առվէռի սի-
րած կնոջմէն աւելի սրատես, քաջութեամբ
խօսքը բացաւ ինծի:

— Տղաս, ըսաւ ինծի ցերեկ մը, երբ կը
ստիպէի զինքը վայրկեան մը աւելի քովս նըս-
տիլ, ես քու վիճակդ հասկցած եմ, յիմար
ու անկարելի երազով մը կը տառապիս . . .

Յանցաւոր տղու մը պէս շուարեր էի:

— Ես մարապետ մըն եմ հոս ու դուն
երիտասարդ մը որ, Փառք Աստուծոյ, բո-
լորովին աղէկցած ես և պէտք է որ ա՛լ
չկենաս այս տեղը և մանաւանդ միտքէդ
հանես տղայական փափաքները որոնցմով
դուր տեղը կը տանջուիս . . .

Յանկարծ մէկդի ըրի ամէն վեհերոտու-
թիւն:

— Ոչ թէ մտքէս, այլ սրտէս պէտք է որ
քաշեմ հանեմ իմ երազներս, պատասխա-
նեցի անոր:

Եւ իբր թէ այս մէկ խօսքովս ամէն բան
յայտնած ըլլայի, պղտիկ մը ծակուելով
վերքի մը բոլոր արիւնը պոռթկալու պէս՝
բոլոր տառապանքս դուրս թափեցի:

— Ինչո՞ւ այդքան կատարելութիւն ունիս
վրադ, ըսի իրեն, եթէ քու վրադ հիանալը,
զքեզ սիրելը արգիլուած է: Ի՞նչ պիտի վաս-
տըկիս ամփոփուած մնալով քու մինակու-
թեանդ մէջ որ լքումի մը կը նմանի: Ի՞մ ուզե-
լովս էր որ սիրեցի զքեզ. երբե՛ք և հիմայ որ
կը զգամ թէ շատ աւելի ծանր հիւանդ մըն
եմ քան թէ հոս եկած օրս, հիմայ կը վը-
ռընտես զիս, առանց գթութեան բառ մը
ըսելու ինծի: Պիտի ըսես և պիտի համրես
ինծի բոլոր անպատեհութիւնները կամ ան-
պատշաճութիւնները իմ սիրոյս. այս բո-
լորը հաղար անգամ ես ինքզինքիս թուած եմ.
կ'երգնում որ ես բան մը, բան մը չեմ ու-
զեր քենէ. հիւանդ էի և հիւանդ եմ միշտ,
ձգէ որ քու քովդ ապրիմ հոս, առանց ա-
ղէկնալու յոյսի, բայց գոնէ առանց ալ մեռ-
նելու հաստատ ստուգութեան մը:

2.

— Մեռներ՞, ինէ հեռու մնալուդ հա-
մար պիտի մեռնի՞ս, պատասխանեց ինծի
Ժպտելով, Ժպիտ մը՝ որուն մէջ դառնու-
թիւն մը կար: Չես մեռնիր, ապահով եղիր:

հոսկէ դուրս ելլելուդ՝ երեք օր պիտի նեղուիս, ութ տաս օր ալ վրաս պիտի մտածես, տասներհինգ օրէն բաւական սփոփուած պիտի ըլլաս արդէն, և ամիսէ մը՝ յիշատակ մը, առնուչ ու աղօտ յիշատակ մը պիտի մնամ մտքիդ մէջ. դալ տարի դուն ալ պիտի զարմանաս զիս սիրած ըլլալուդ:

Իմ ժխտական շարժումիս վրայ՝

— Ես այդ սիրոյ արբեցութիւնները գիտեմ, շամբանիայի փրփուրին պէս շուտով կը սմբին:

Եւ յանկարծ այլափոխուելով, կարծես մերկանալով իր մարապետի խոժոռ երեւոյթը, իր ծանր ու լուրջ ասացուածքը, ամէնէն հըրապուրիչ, միւրեցուցիչ կինը դառնալու համար և ամէնէն դաշն ու վրդովիչ շեշտը դնելով իր ձայնին մէջ՝

— Որովհետեւ վաղը պէտք է որ ձգես երթաս հոսկէ ու պիտի երթաս. և որովհետեւ համակրելի ու սրտի տէր մէկն ես կամ այնպէս երեւցար, քեզի կրնամ ըսել որ չեմ հաւատար քու սիրոյդ և ձեր բոլոր էրիկ մարդոց սէրերուն: Ես իմ անունս, ընտանիքս, հարստութիւնս, իմ քսան տարու երիտասար-

դունիի բոլոր իրաւունքներս զոհած մէկն եմ երիտասարդի մը, որ, քեզի պէս, մեռնելու չափ սիրելու երգումներով խաբեց զիս: Զիս ամուսնութեան ուղող շատ մը աղնուականներու առաջարկութիւնները մերժեցի, ծնողքիս թախանձանքին մոտիկ չըրի ու փախստական գողի մը պէս՝ զիչեր մը փախայ հայրենի տունէս, սիրականէիս մօտ երթալու համար: Ընտանիքս ուրացաւ զիս, ինչ որ իր իրաւունքն էր: Ես փոյթ չըրի ասիկա. երջանիկ էի զիս սիրող երիտասարդին քովիլը: Սնիկա պղտիկ մը մտահոգ էր. իմ սիրոյս կուրծեանը մէջ՝ սկիզբները ու է կասկած չթունաւորեց սիրաս, բայց վերջը տեսայ, ձանձրութեան և զղջումի պէս բան մը տեսայ անոր վրայ, ինծի հետ միացած ըլլալու զղջումը:

Զգացած ես երբեք բարձր ու ամուր պատի մը փղիլը վրադ, քարերուն հարուածները գլխուդ ու մարմնիդ վրայ, զգայազիրկ ու անկենդան մնալդ անոր տակ: Այսպէս եղաւ իմ զարթնումս: Օր մըն ալ, մէկդի ընելով ամէն կեղծիք, իմ սիրած տղաս ըսաւ ինձի.

— Պէտք է որ հաշտուիս ծնողքիդ հետ, այս աղքատութիւնը չի քաշուիր ալ:

Տարուան մը չքաւորութիւնը՝ բաւական եղած էր հատցնելու համար այն անսպառ սէրը որ մինչեւ գերեզման պիտի տեւէր :

Այն ատեն վերջին վարանումներս անհետացան . իր քովէն ձգեցի փախայ, ինչպէս տարի մը առաջ փախեր էի հայրենի տունէս . իրեն վերադարձուցի իր ազատութիւնը, սուտ ու փուճ խօսքերով ուրիշ կիներ խաբելու ազատութիւնը : Բայց այդ վայրկեանէն ապառաժի մը պէս քարացաւ սիրտս . կակի՞ծն էր թէ վրէժի գաղափարը որ հոգիս ամրացուց . ուստ ըրի աշխարհքիս վայելքները ուրանալու . մարապետ եղայ : Աղքատի մը ուրիշին ողորմութիւն ելլել տալուն պէս՝ ցաւեր ու վիշտեր սփոփելու տուի ինքզինքս, երբ ես այնքան կարօտ էի սփոփանքի . քանի որ ինձի տրուած չէր աշխարհքը վայելել, ջանացի որ ուրիշներ լիովին, առանց ցաւի վայելէն զայն . իմ զրկումովս ուրիշներուն վայելքը շինեցի :

Բայց ասոնց ամէնուն վրայ ներքին ուրախութիւն մը ունեցայ . մէկ հատ մը, բայց գերազոյն ուրախութիւնը, զոր խոստովանելու արիութիւնը պիտի ունենամ . չեմ ուզեր ինքզինքս լաւագոյն ցուցնել քան ինչ որ եմ

իրօք : Յատկապէս ուզեցի որ իմ պաշտօնս վիրահատներուն մօտ ըլլայ, և այնպէս ալ եղաւ . ես կ'օգնեմ, կը սպասաւորեմ իրենց և այսպէս հանդիսատես կ'ըլլամ մարդոց, այսինքն ձեր բոլոր տառապանքին, գալարումներուն . ձեր աղաղակներէն շինուած այս ահարկու երաժշտութեան ու նուագահանդէսին ունկընդիրը ըլլալու վայելքը ունիմ օրուան ամէն ժամուն : Էրիկ մարդոց ցաւատանջ գոռում գոչումները մտիկ ընելով՝ իմ սրտիս զսպուած ու անմուռնջ ցաւերը գոհացում կը ստանան, կը մեղմանան : Կ'ընդունիմ որ անգուլթ ու ուխտերիմ գոհացում մըն է աս : Ձեր ճիշերը, վայնասունները լսելու համար ուրեմն քիչ մը հոս եկած եմ . ուրիշ հիւանդապահ կին մը ինձի չափ անվրդով արիութիւն չպիտի կրնար ցոյց տալ . ամէնքը կը շնորհաւորեն զիս : Ես, երբոր մինակ մնամ խղճմտանքիս հետ . . .

Հոս, Քայր Էմիլիէնի ձայնը մարելու պէս եղաւ :

— Ինքզինքս կ'ատեմ : Ահա այս տառապաղին հրճուանքովն է որ, դեռ հազիւ երեսուն տարեկան, ծերացած եմ :

Վայրկեան մը դադարէ ետքը, տեսնելով իմ լռութիւնս՝

— Տեսա՞ր որ քու երեւակայած բարձր հոգիդ չունիմ ես. որքա՛ն հեռու եմ անկէ, ճիշտ հակառակը գուցէ անոր։ Սիրուելու մէկը չեմ ես, այլ ճակատագրին բեռը տանող յսակալ կին մը։

— Այս բոլոր ըսածներդ բան մը չեն պակսեցնէր իմ պաշտումէս, ըսի իրեն, ամէնէն ըղձալի էակն ես աչքիս, ու կը վախնամ որ յաւիտեան այդպէս պիտի մնաս։

— Տղա՛յ, ըսաւ ինծի։

Յետոյ անուշութեամբ ու թող տալով որ ձեռքը բռնեմ ու շրթունքս մօտեցնեմ անոր՝

— Աղը դուրս ելիր ասկէ, հաւատա՛ որ քիչ օրէն կ'անցնի այս բոլորը. քոյ մը պէս դարմանեցի քեզի, ենթադրէ որ քոյրդ եմ միշտ։ Ու, եթէ երբեք տարին մէյ մը քայլերդ այս կողմը առաջնորդեն քեզ, եկո՛ւ երբեմն զիս հարցնելու։

է.

Սենեակէս ելլելէն վերջը ի՞նչ գնաց ըստ հիւանդանոցին մեծաւոր մարապետին։ Սա գիտեմ միայն որ հետեւեալ օրը անդարձ կերպով որոշեցին իմ մեկնումս. դուրս ելլե-

լու պատրաստութիւններս երկարացի, սպասելով որ վերջին անգամ տեսնեմ զինքը. բայց չկրցայ տեսնել։ Եւ, տարօրինակ բան, իր բոլոր գուշակածները ելան. զինքը տեսնելու կարօտս մարեցաւ տակաւ. օրական զբաղումները, կեանքի պայքարը, սրտիս ամէն ծաղիկներուն պէս, ճզմեց չորցուց և փոշի ըրաւ այս երազս ալ։

Բայց Քոյը էմիլիէնի յիշատակը մնաց մտքիս մէջ, գրքի մը էջերուն մէջ մոռցուած տերեւի մը պէս քիչ մը տոգունած։

Միայն, ինչպէս որ ապսպրած էր ինծի, տարի մը վերջը, Թագսիմի կողմերը պտտած մէկ օրս, Հիւանդանոց գացի զինքը հարցնելու համար։

Հազիւ ամիս մըն էր որ տարափոխիկ հիւանդութիւն մը՝ ութ օրուան մէջ՝ առեր տարեր էր զինքը։

— Անոր պէս հիւանդապահ մը չի գար մէյ մըն ալ, ըսաւ մեծաւոր մարապետը զլուխը երեբցնելով։

Այս եղաւ իր բոլոր դամբանականը։

Խ Ն Դ Ո Ւ Ք Ը

Ա..

ըբոր ներս կը մտնեմ սենեակին
դուռնէն, ինչ սուտ զուրցեմ, սիրտս
ուժով կը բարախէ :

Իրաւ է որ տափը երկար տարիներ զիս
այս^{ու} տունէն կը բաժնեն, բայց երէկուան պէս
աչքիս առջեւն է սա հեռաւոր անցեալը: Բո-
լորը երկու ամսուան կեանք մը այս տունին
շուրջը, բայց էն տագնապեալը, էն դժբաղ-
դը որ անցուցած եմ պատանութեանս մէջ,
էն մեծ վրդովումը հիմակուան խաղաղու-
թեանս ուղղութիւն առաջ:

Ու ահա այս տանը դուռը ոտը կոխելուս,
մտովին ամբողջ վերադարձ մը կը կատարուի
հոգիիս մէջ. կ'երիտասարդանամ՝ յանկարծ.
կը զգամ որ հիմակուան գիրուկ ու կարճուկ
մարդը չեմ, որուն խորշումած ճակտին վրայ
կեանքի պայքարները իրենց քով քովի շար-
ուած զուգահեռականները ձգած ու գացած
են, խղճամիտ ձեռքով ակօսուած արտի մը
պէս, այլ երէկի տղան՝ նիհար, հպարտ ու
ճշող. կերպով մը այլափոխումը Փառութին,
որուն մէջ սատանան դուրսէն չէ, իմ յիշա-
տակներս են միայն :

Թեթեւ քայլերով ուրեմն կը մտնեմ ներս,
իբրեւ թէ այն մեծ ժամանակի անջրպետը
յանկարծ բարձուած ըլլար մէջերնուս :

Ամէն ինչ, շուրջս, այս պատրանքս հաս-
տատելու խօսք մէկ ըրած է կարծես : Նորէն
տափը տարուան առջի սրահն է, անփոփոխ,
անայլայլ. մութ կարմիր թաւիչէ փառաքէն
իւր բազմոցներով, անկիւնը դրուած դաշնակը՝
բաց ձգուած ու չորս գին երաժշտութեան
նօթաները ցիրուցան. պատերուն վրայ՝ իրենց
ամէն ատենի տեղը հաստատ՝ նոյն պատկեր-
ները ու լուսանկարները որոնց ամէնէն զմայ-

լելին սա դաշնակին վրայ դրուածն է, երկ-
տասարդ կնոջ մը դիմագիծը զոր քաջ կը
ճանչնամ:

Այդ լուսանկարին իրականը դէմս է ահա:
Իր սովորական տեղն է՝ պատուհանին
քովը, բազմացին վրայ նստած, ու մեղմիւ ա-
հա ոտքի կ'ելէ և քայլ մը առաջ կուգայ:
Ան է:

Տեսէ՛ք անդամ մը, իր աղուոր հասակը
բնաւ փոխուած չէ. իր սև աչքերը առջի
տրտում ու խորունկ նայուածքը ունին. իր
ձեռքերը միշտ նոյն մանկական թաթիկներն
են. իսկ մատուրները աւելի նրբացած են
քիչ մը:

Բայց պզտիկ մը դիրքած է, տարիքի բեր-
մունք. ու իր ածուխի կոտորուածքի պէս փայ-
լոտ մաղերուն մէջ ճերմակ թելեր սպրդած
են. փայլակին գծած լուսաւոր շաւիղները
մութ գիշերուան մը մէջ:

Իր երեսին վարդ գունաւորումը չէ մնա-
ցած. անոր տեղ փղոսկրին տոգոյն ճերմա-
կութիւնը միօրինակ իր երեսին վրայ ծաւա-
լած է, մեղրամամի ճերմակութիւնը:

Այս գէմքին լրջութիւնը աղէկ կը ճանչ-

նամ, արձանի անխռով լրջութիւնը զոր աշ-
խարհիս ամէն աղերսները ու պաղատանքները
չեն կրցած երբեք այլայլել:

Խնդալ ու ժպտիլ չէր գիտեր այս կինը.
Իր անտարբեր երեսը օր մը անուշ ու զուարթ
ճառագայթով մը չփայլեցաւ. իր կեանքի
կանոնն էր աս:

Ու առջի յիշատակներս, առջի կսկիծներս
քուններնուն կ'ելլեն. ինչո՞ւ այս խռովիչ աղ-
ուորութիւնը և ինչո՞ւ այս խոփոռ ու անժպիտ
դէմքը օր միւսներն է տասը տարի վերջը.
մարդկային տկարութիւններու գլուխ չդար-
ձնող դիցունհի վէսութիւնը, իր արհամար-
հոտ կնկան բոլոր սառնութիւնը, հոգ, յայտ-
նի, ընթեռնելի կերպով դրուած են այդ
դէմքին վրայ:

Ու ես կրկին փորձութիւնը կը զգամ սրը-
տիս մէջ պոռալու իր երեսին.

— Մէկդի դի՛ր այդ անտարբեր ու սրը-
դողած երեսը, Աստուծոյ սիրոյն, անգամ մը
գոնէ խնդա՛ ինձի, խնդա՛, ո՞վ աղուոր կին:

Հազիւ երկու բառ փոխանակեր էինք,
երբ իր աղջիկը ներս մտաւ. տասնըվեց տա-
րու պարմանուհի մը, վարդէ ու լոյսէ խմոր-

ուած էակ մը . նաղանքով ու ժպիտով մօտեցաւ ինծի : Ու աղէկ մը չեմ գիտեր ինչ խօսքի առթիւ — կ'երեւայ թէ կրցայ տիկինին հաճելի կամ զուարճալի բան մը ըսել — իր սովորական անփոյթ ու նեղացած դէմքը մեղմացաւ , անուշցաւ , ու , զարմանալի բան , թեթեւ ժպիտ մը ուրուագծուեցաւ նախ , յետոյ հաստատուեցաւ այս աղուոր դէմքին վրայ , արշալոյսին ծագելուն պէս որ քիչ քիչ որոշ ու աննահանջելի առաւօտի մը կը վերածուի :

Որքան գեղեցիկ էր այսպէս . երբեք չէի գիտեր որ այսչափ պիտի աղուորնար . բայց ժպիտը աւելի շեշտուեցաւ , ու քիչ քիչ , կամացուկ մը խնդալ սկսաւ :

Աստուած իմ , առջի անգամ ահա ճշմարիտ կիներ երեւան կուգար այս անդգայ աղուորութեան մէջ : Կը խնդար , երջանիկ էր ուրեմն , և ես իրմով երջանիկ էի :

Ինքը՝ կը շարունակէր խնդալ , երթալով աւելի շատ և աւելի ուժով , անվերջ քահքահ մը հիմակ , որով ձեղունը կը թնդար , մինչդեռ ես իր մէկ՝ մէկ ժպիտին ակնկալուն՝ ապշած զմայլած կը դիտէի զինքը և

այս գեղեցիկ ուրախութիւնը , այսքան չնչին պատճառով մը :

Երեւակայեցէք դէմերնիդ կծծի ու ագահ էակ մը որ յանկարծ , մէկ վայրկեանի մէջ , ամէնէն մախող ու շռայլ մարդը դառնայ :

Ու շուարումիս մէջ ան կը խնդար հիմայ , այնքան սաստիկ որ խռսէն նեղ կու գար իր հարուստ իրանին , ու բաղմոցին կռնակին կը կռթնէր , չկրնալով ուղիղ նստիլ իր տեղը — Հա՛ , հա՛ , հա՛ . . .

Այն ատեն աղջիկը մօտեցաւ ինծի ամբողջալով , տրտմութեան քօղով մը դէմքը վարագուրուած , ու անուշ ձայնով մը՝

— Ներեցէ՛ք , ըսաւ ինծի , այսպէս է ահա խեղճ մայրիկս իր վերջին հիւանդութենէն ի վեր , ոչինչ պատճառով մը կը սկսի խնդալ ժամերով . կ'երեւայ որ ջղային բան մըն է :

Եւ իրօք , քահքահ՝ զուարթ , պուշտող քահքահ մը՝ գրեթէ տգեղցնելով իր սիրուն դէմքը , անսովոր ու դառն ուրախութեամբ մը կը լեցնէր սենեակը , մինչդեռ աղջիկը՝ մօրը քով ծունկ չոքած՝ անոր ձեռքերը կը սեղմէր :

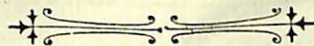
Խորհեցայ որ տասը տարի առաջ իմ
փնտռածս այս աղուոր երեսին վրայ՝ սա
պոռացող, անգիտակից ու անիմաստ խնդու-
քը չէր, այլ այն պղտիկ, գրեթէ աննշմարե-
լի ժպիտը, այն խորհրդաւոր ու չնչին բանը,
որ ամէն խոստումները ու ամէն վերապա-
հումները, ամէն մերժումները ու ամէն անձ-
նատուութիւնները, ամէն տարակոյսները ու
ամէն յայտնութիւնները իր մէջը կը պահէ :

Խորհեցայ մանաւանդ տարօրինակ ճակա-
տագրին այս կնիւնը որ իր մէկ ժպիտը այն-
քան ժլատ, ազատ, յամառութեամբ ամէնուն
զլանալէ ետքը, ահա զուր ու փուճ տեղը իր
անսպառ խնդուրը կը թափէր իր շուրջը, ա-
ռանց որ մէկը գտնուէր ու ծռէր զանոնք
գետնէն ժողվելու համար :

ՅԱՆԿ

Անդրշիրմի սեր	5
Լուսահոգին	24
Մամայի դարեւ ըրե	47
Միւսը	68
Զարուղուն	<u>95</u>
Ռեհան	<u>108</u>
Առջի սեր առջի դարի	118
Կասակ	133
Փուրքունա	146
Մեղայ Տեր	155
Պարսկահայկական վարդապետ	168
Կապիկը	198
Զմարտաշա	205
Մարապետը	212
Խնդուի	232

4 6 8 2

ԱՐԴԷՆ 1,000 ՏՅԱՆԻ ՆՆ
ՀԱՂԻՆԱԿԻՆ ՀՅՅԵՒՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐԸ

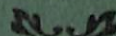
ԱՆՀԵՏԱԾԱԾ ՍԵՐՈՒՆԴ ՄԸ
ԽՂՃՄՏԱՆՔԻ ԶԱՅՆԵՐ
ՀԱՅ ՊԱՏԳԱՄԱՌՈՐԻ ՄԸ ՀԱՇՈՒԵՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ
ԿԵԱՆՔԸ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ՄՈՑ ՕՐԷՆ ՊԻՑԻ ՀՐԵՑԱՐԱՆՈՒՆ

ԳՈՅՆՉԳՈՅՆ
ՅԻՐՈՒՑԱՆ
ՄԱՆՈՑ ԳԷՄՔԵՐ

Հեղինակին ստորագրարիւնը վերոյ հաստիւնքը կեղծ են

Գրքը՝ Բուքարայ մէջ՝ 71/2 շքշ. Բուստոտումն 60 հազէկ
Ամէրիկա՝ 35 սէշիւ, Եւրոպա և ուրիշ վայրեր 1 ֆր 75

Գրքին բոլոր գրախանութիւններուն
Կեղծումակցի՝ Լամիլիւրս խան, Թիւ 5, Կարսիլո

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0332822

29784

891.99

Q-76